

Annika Virtanen

Nuorten vapautuneiden vankien kokemuksia elämäntilanteestaan vapautumisen jälkeen

”Vertaistuki se on oikeesti niinku parasta tukee, mitä sä voit saada”

Opinnäytetyö

Kevät 2016

SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Sosionomi (AMK)

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Sosiaali- ja terveysala

Tutkinto-ohjelma: Sosiaalialan tutkinto-ohjelma

Suuntautumisvaihtoehto: Sosionomi (AMK)

Tekijä: Annika Virtanen

Työn nimi: Nuorten vapautuneiden vankien kokemuksia elämäntilanteestaan vapautumisen jälkeen

Ohjaaja: Arja Hemminki

Vuosi: 2016

Sivumäärä: 93

Liitteiden lukumäärä: 2

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli tutkia, mitä ovat nuorten vapautuneiden vankien keskeiset haasteet sekä miten jälkihuolto toimii heidän kohdallaan. Lisäksi selvitin, minkälaista tukea he saavat ja mitä kautta. Tavoitteenani oli myös tutkia, millainen nuoruus haastateltavilla oli ollut. Toteutin opinnäytetyöni yhteistyössä KRIS – Etelä-Pohjanmaa ry:n kanssa.

Haastattelin opinnäytetyötäni varten seitsemää vankilataustaista henkilöä: kuusi heistä oli ollut vankilassa ja yksi tutkintavankeudessa. Toteutin tutkimukseni kvalitatiivisena eli laadullisena tutkimuksena. Käyttämäni haastattelumuoto oli teema-haastattelu ja analysoin keräämäni aineiston teemoittelun avulla. Teemoiksi valikoituivat tutkimuskysymysten ja aineistoista nousseiden asioiden pohjalta kokemukset ja haasteet nuoruudessa, vapautumiseen liittyvät haasteet, kokemukset koulutuksesta ja sen merkityksestä, tuen tarve ja sen merkitys sekä kokemukset valvotusta koevapaudesta.

Tekemäni tutkimuksen perusteella tulokset osoittavat, että nuorilla vapautuneilla vangeilla esiintyy jossain määrin haasteita muun muassa työllistymisessä, asumisessa sekä kouluttautumisessa. Sen sijaan haasteita päihteiden käytössä ilmeni vähemmän kuin muissa tehdyissä tutkimuksissa. Lisäksi merkittävä huomio tutkimuksessani oli, että nuoret vangit olivat olleet suhteellisen paljon valvotussa koevapaudessa: haastateltavistani 5 oli tai oli ollut valvotussa koevapaudessa. Kokemukset siitä olivat pääasiassa positiivisia. Tutkimukseni tulokset myös osoittivat, että vertaistuellalla sekä KRIS:n tarjoamalla tuella on todella tärkeä merkitys nuorille vangeille.

Avainsanat: nuori vapautunut vanki, jälkihuolto, laadullinen tutkimus, valvottu koevapaus, vertaistuki, KRIS

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Health Care and Social Work

Degree programme: Degree Programme in Social Services

Specialisation: Bachelor of Social Services

Author/s: Annika Virtanen

Title of thesis: Experiences of young released prisoners of their situation in life after liberation

Supervisor(s): Arja Hemminki

Year: 2016

Number of pages: 93

Number of appendices: 2

The purpose of my thesis was to study the main challenges of young prisoners who have been released and how aftercare functions for them. I looked into what kind of support and the sources they get it from. My objective was also to study what kind of youth the interviewees had had. The thesis was done in co-operation with KRIS-Etelä-Pohjanmaa ry.

I interviewed seven persons for my dissertation: six of them had been in prison and one in pre-trial detention. I carried out my study as a qualitative study. The interview form I used was a theme interview and I analysed the material I collected according to themes. Youth experiences and challenges, the challenges which are related to liberation, experiences of education and its significance, the need for support and its significance, as well as experiences of controlled parole were selected to be the main themes. These themes were based on the study questions and the matters which came up from the material.

On the basis of this study, the results show that for young prisoners who have been released challenges occur to some extent in employment, living and education. The challenges related to the use of intoxicants apparently decreased as compared to other studies. Furthermore, significant importance in my study has the fact that young prisoners experienced relatively much controlled parole time: 5 of my interviewees were or had been in controlled parole. The experiences regarding it were mainly positive. The results of this study also showed that the peer support and the support offered by KRIS have really important significance for young prisoners.

Keywords: young prisoner, after care, qualitative study, controlled parole, a peer support, KRIS

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
SISÄLTÖ	4
1 JOHDANTO	6
2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT	8
2.1 Aiheen valinta ja yhteistyötahon kuvaus	8
2.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset.....	9
2.3 Aikaisemmat tutkimukset	10
3 NUORUUSIÄN RIKOLLISUUS	12
3.1 Riskikäyttäytyminen ja rikollisuus nuoruusiässä.....	13
3.2 Rikollisuuden syntyyn liittyvät riskitekijät.....	14
3.3 Rikollisuuden vaikutukset nuoreen.....	16
3.4 Sovittelu yleistä nuorten tekemien rikosten selvittelyssä.....	17
4 VAPAUTUNEEN VANGIN OSALLISUUS, SYRJÄYTYMINEN JA YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMINEN.....	18
4.1 Osallisuus	18
4.2 Syrjäytyminen	20
4.3 Yhteiskuntaan integroituminen.....	22
5 VANKILASTA VAPAUTUMINEN.....	24
5.1 Vapauttamissuunnitelma.....	25
5.2 Valvottu koevapaus – asteittainen paluu yhteiskuntaan.....	26
6 VAPAUTUNEEN VANGIN KOHTAAMAT ONGELMAT	28
6.1 Köyhyys	28
6.2 Päihderiippuvuus ja mielenterveyden häiriöt.....	29
6.3 Asunnottomuus.....	31
6.4 Työllistyminen ja koulutus	33
6.5 Velkaantuneisuus vapautuneiden vankien keskuudessa	36
7 VAPAUTUNEEN VANGIN TUEN JA VALVONNAN ERI MUODOT VAPAUDESSA.....	38
7.1 Kunnan rooli vankien tuen tarjoajana.....	38

7.2 TE – toimiston tarjoamat palvelut.....	40
7.3 Rikosseuraamuslaitos – rangaistusten täytäntöön panija siviilissä	41
7.4 Kolmas sektori tuen tarjoajana.....	43
7.5 KRIS – ”Rikollisten revanssi yhteiskunnassa”	45
7.5.1 Move On! - Hanke.....	46
7.5.2 VST-Hanke	47
8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	48
8.1 Aineiston keruu ja tutkimuksen eteneminen.....	48
8.2 Laadullinen tutkimus ja teemahaastattelu	49
8.3 Tutkimustulosten analysointi	50
8.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys.....	51
9 TUTKIMUKSEN TULOKSET.....	54
9.1 Kokemukset ja haasteet nuoruudessa.	54
9.2 Vapautumiseen liittyvät haasteet	57
9.3 Kokemukset koulutuksesta ja sen merkityksestä	63
9.4 Tuen tarve ja sen merkitys.....	64
9.5 Kokemukset valvotusta koevapaudesta	68
10 JOHTOPÄÄTÖKSET	70
10.1 Mitä ovat nuorten vapautuneiden vankien keskeiset haasteet?	70
10.2 Miten nuorten vankien jälkihuolto toimii?.....	73
10.3 Millaista tukea nuoret vapautuneet vangit saavat?	75
10.4 Millaisen nuoruuden vapautuneet vangit olivat kokeneet?	76
11 POHDINTA	80
LÄHTEET	83
LIITTEET	93

1 JOHDANTO

Vuoden 2014 aikana vankilasta vapautui 5700 henkilöä (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2014, 5). Määrällisesti kyseessä ei ole mikään suuri joukko, mutta se on sitäkin moniongelmaisempi, syrjäytyneempi ja leimautuneempi. Moni ei edes tule ajatelleeksi, minkälaisen ongelmien kanssa vapautuneet vangit painivat yrittäessään palata takaisin yhteiskuntaan ja sen asettamiin vaatimuksiin.

Siviilielämässä merkityksen ja tarkoituksen löytäminen ei ole ainoastaan vangin ponnisteluiden varassa, sillä kysymys on ennen kaikkea siitä, minkälainen vastaanotto vapautuneella vangilla on yhteiskunnassa. Henkilöstön tulee olla ensisijaisesti osaavaa ja sitoutunutta, jotta vapautuneiden vankien moniongelmaisia elämäntilanteita voitaisiin selvittää. Muun muassa asunnon saaminen, mahdollisen työn löytäminen, velkojen hoitaminen sekä virastoissa asiakkaan kohtaama kohtelu vaikuttavat siihen, miten vapautunut vanki pärjää siviilissä. (Granfelt 2007a, 110; Raunio 2006, 149.) Yhteiskunnan arvot, asenteet ja normit vaikuttavat vahvasti siihen, minkälaisen vastaanoton vanki saa vapauduttuaan. Jos muutokseen ei anneta mahdollisuutta eikä siihen uskota, millä todennäköisyydellä siinä voidaan onnistua?

Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, minkälaisia kokemuksia nuorilla vapautuneilla vangeilla on jälkihuollosta ja tuen saamisesta. Tavoitteena on myös tutkia, miten jälkihuolto toimii nuorilla vangeilla ja mitä nuorten vapautuneiden vankien keskeisiin haasteisiin kuuluu. Lisäksi aion kartoittaa, millainen nuoruus haastateltavilla on ollut.

Jälkihuollolla tarkoitetaan vankien kuntoutusta, joka tapahtuu vapaudessa. Sillä viitataan toimenpiteisiin, joita tehdään vankeusrangaistuksen jälkeen ja ne ovat huollollisia. Jälkihuollon tavoitteena on auttaa vapautuneita vankeja kiinnittymään yhteiskuntaan sekä vähentää uusintarikollisuutta. (Järvelä 2002, 267.) Kansallisessa rikosentorjuntaohjelmassa nostetaan esiin se, että Suomessa ei ole vapautuneille vangeille erityisesti suunnattua palvelujärjestelmää, eivätkä peruspalvelut ole asiakasryhmälle riittävät. Kyse on siitä, minkälaisia palveluita rikolliset tarvitsevat, kuinka paljon ja kuka on niiden järjestämisestä vastuussa. Lisäksi täytyy löytyä myös osaaamista ja motivaatiota tarvittavien palveluiden tuottamiseen. (Järvelä 2002, 269.)

Valkaman (2014, 90) mukaan rikosseuraamuslaitos on ottanut enemmän vastuuta jälkihuollosta uuden vankeuslain mahdollistamin keinoin. Oikeana suuntana pidetään avoimempia rangaistusseuraamuksia sekä valvottua koevapautta. Keskeisimpinä jälkihuollon ongelmakohtina nähdään muun muassa siviilielämän riittämättömät palvelut, puutteellinen huomion kiinnittäminen siirtymävaiheeseen vankilasta siviiliin, kuntouttavien resurssien riittämättömyys ja jälkihuollon toteutumattomuus käytännössä. Siviilissä ei myöskään ole riittävästi ymmärtämystä rikollisesta käyttäytymisestä, sen jälkeisestä kuntoutuksesta eikä siitä irrottautumisesta. Lisäksi kokemusasiantuntijuutta ei hyödynnetä tarpeeksi eikä siihen ole riittäviä resursseja. (Valkama 2014, 102.) Kokemusasantuntija on henkilö, jolla on kokemusta omakohtaisesti esimerkiksi päihdeongelmasta, joko oman sairastumisen, siitä kuntoutumisen, omaisen roolin tai palvelun käyttämisen kautta. Näin ollen häneltä löytyy tietoa esimerkiksi siitä, minkälaista on julkisten palveluiden käyttäminen ja miltä tuntuu kuntoutuksessa oleminen. (Hietala & Rissanen 2015, 13–14.)

Työn rakenne muodostuu tutkimuksen lähtökohdista, teoriaosuudesta, tutkimuksen toteutuksesta, tutkimuksen tuloksista, johtopäätöksistä ja pohdinnasta. Tutkimuksen lähtökohdissa käyn läpi muun muassa aiheen valinnan taustoja ja kerron lyhyesti yhteistyökumppanistani eli KRIS-Etelä-Pohjanmaa ry:stä. Kerron myös tutkimukseni tavoitteista, tutkimuskysymyksistä ja aikaisemmista tutkimuksista. Teoriaosuudessa käsittelen nuoruusiän rikollisuutta, sillä tutkimukseni kohderyhmänä ovat nuoret vapautuneet vangit. Tarkastelen myös muun muassa vapautuneen vangin osallisuutta ja syrjäytymistä, vankilasta vapautumista, ongelmia sekä tuen ja valvonnan tarjoajia. Tutkimuksen toteutuksessa kerron aineiston keruusta, laadullisesta tutkimuksesta, tutkimustulosten analysoinnista sekä tutkimuksen luotettavuudesta ja eettisyydestä. Tulososiossa tarkastelen tutkimuksessa esiin tulleita tuloksia tekemieni teemojen avulla. Kyseiset teemat ovat kokemukset ja haasteet nuoruudessa, vapautumiseen liittyvät haasteet, kokemukset koulutuksesta ja sen merkityksestä, tuen tarpeesta ja sen merkityksestä ja kokemukset valvotusta koevapaudesta. Johtopäätöksissä tarkastelen saamiani tuloksia ja teoriaa rinnakkain. Pohdinnassa kerron muun muassa opinnäytetyöprosessista ja tarkastelen sosionomin (AMK) osaamisen kompetensseja tekemäni tutkimuksen näkökulmasta.

2 TUTKIMUKSEN LÄHTÖKOHDAT

Tässä luvussa kerron, miten opinnäytetyöni aihe valikoitui. Lisäksi kerron lyhyesti yhteistyötahostani eli KRIS-Etelä-Pohjanmaa ry:stä. Tuon myös esiin työni tavoitteet ja tutkimuskysymykset. Kerron vielä lopuksi aikaisemmista tutkimuksista, joita käytän myöhemmin työssäni.

2.1 Aiheen valinta ja yhteistyötahon kuvaus

Mäen (2012, 187) mukaan vangit kuuluvat päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivien ytimeen. Laitostausta, rikollinen käyttäytyminen ja niihin liittyvä alakulttuuri tuovat omat haasteensa heidän kuntoutukseensa ja hoitoonsa. Useat palaavat vankilaan toistuvasti, mutta vapaus on joka kerta edessä. Vapautumishetkellä monella on jälkihuollolle tarvetta. Jotta jälkihuolto voi onnistua, sen edellytyksenä on eri toimijoiden välinen tiivis yhteistyö. Kun vapaudessa ja avolaitoksissa suoritetaan yhä enenevässä määrin rangaistuksia, painopiste kuntoutuksen ja hoidon järjestämisessä siirtyy yhä enemmän yhteiskunnan normaalipalveluille.

Kiinnostus vankien jälkihuoltoon sai alkunsa jo ensimmäisenä opiskeluvuoteni suorittaessani Sosiaalista turvallisuutta tuottavat palvelut – harjoitteluni KRIS-Etelä-Pohjanmaa ry:llä. Harjoittelun myötä ymmärsin, miten vähän vankien jälkihuollosta puhutaan ja miten puutteellista jälkihuolto todellisuudessa on: suurimmalla osalla kunnista ei ole tarjota kuin peruspalveluita, eivätkä nekään ole läheskään aina riittäviä. Toisaalta sain myös huomata sen, miten valtavan suuri merkitys KRIS:n toiminnalla on vapautuneille vangeille. Lisäksi pääsin näkemään, minkälaista jälkihuolto voi parhaimmillaan olla. Harjoittelun innoittamana pääsin Päihdeongelmat ja rikollisuus-sektorille, joka oli yksi kokonaisuus opinnoissamme toisena opiskeluvuotena. Kiinnostukseni vankien jälkihuoltoon oli edelleen vahva ja tein ammatillisen esseeni vankien jälkihuollosta Suomessa. Koin, että olisi luontevaa jatkaa aiheen tutkimista myös opinnäytetyössäni.

Opinnäytetyönsuunnitelman tekemisen aloitin jo keväällä 2015, sillä tavoitteenani oli valmistua hieman etuajassa. Tällöin otinkin yhteyttä KRIS-Etelä-Pohjanmaa Ry:n silloiseen toiminnanjohtajaan Minna Kantoniemeen, jolta tiedustelin, olisinko voinut

tehdä opinnäytetyöni yhteistyössä heidän kanssaan. Sovimme tapaamisen, jossa keskustelimme opinnäytetyön aiheesta ja käytännön järjestelyistä. Vankien jälkihuollosta oli tehty ennestään tutkimuksia, mutta erityisesti 18-29-vuotiaiden vankien näkökulmasta aihetta ei vielä oltu käsitelty. Näin ollen työni aiheeksi valikoitui nuorten vapautuneiden vankien jälkihuolto. Olimme yksimielisiä KRIS:illä siitä, että tutkimus toteutettaisiin aineistolähtöisesti eli tekisin ensin haastattelut, joista nousevien teemojen pohjalta alkaisin koota ja kirjoittaa teoriaa. Työni on siis selkeästi aineistolähtöinen.

KRIS on yhdistys, joka on rantautunut Ruotsista Suomeen vuonna 2001. Sen pääasiallinen tehtävä on tukea ja auttaa vankilasta vapautuvia. Lyhenne KRIS tulee sanoista "Kriminellas Revansch i Samhället" eli rikollisten revanssi yhteiskunnassa. Järjestöllä on neljä periaatetta: päihteettömyys, yhteisvastuullisuus, rehellisyys ja toveruus. Kyseisten periaatteiden avulla muodostuu kokemus yhteisöllisyydestä, johon järjestöjen toiminta perustuu ja jokaisen toimintaan osallistuvan tulee noudattaa niitä. KRIS-Suomen keskusliitto ry, eli järjestön pääorganisaatio, sijaitsee Helsingissä. Muita järjestöjä Suomessa ovat KRIS-Etelä-Suomi ry, KRIS-Etelä-Pohjanmaa ry, KRIS-Oulu ry sekä KRIS-Tampere ry. Asiakas saa tukea jo ennen vapautumistaan, vapautumishetkellä sekä vapautumisen jälkeisinä aikoina. KRIS pyrkii vapautuvan vangin kanssa luomaan tukiverkostoa erilaisten yhteistyökumppaneiden avulla ja sitä kautta helpottamaan paluuta siviiliin. (Mikä KRIS on?, [viitattu 2.10.2015]; Historia, [viitattu 2.10.2015]; KRIS-Suomen keskusliitto ry, [viitattu 2.10.2015].)

2.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, minkälaisia kokemuksia nuorilla vapautuneilla vangeilla on niin jälkihuollosta kuin tuen saamisesta yleensäkin. Tavoitteena on tutkia, mitä nuoren vapautuneen vangin keskeisiin haasteisiin kuuluu, sekä miten jälkihuolto heidän kohdallaan toimii. Lisäksi tavoitteenani on selvittää, minkälaista tukea nuoret saavat ja mitä kautta. Tarkoituksenani on vielä myös kartoittaa, millainen nuoruus haastateltavilla on ollut.

Tutkimuskysymykseni ovat:

1. Mitä ovat nuoren vapautuneen vangin keskeiset haasteet?
2. Miten nuorten vankien jälkihuolto toimii?
3. Millaista tukea nuoret vapautuneet vangit saavat?
4. Millaisen nuoruuden vapautuneet vangit olivat kokeneet?

2.3 Aikaisemmat tutkimukset

Näkki (2006, 3) on tutkinut vapautuvien vankien sosiaalista integraatiota. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut selvittää velkaantumista ja sen luonnetta vankilasta vapautuneiden vankien kohdalla. Lisäksi tutkimuksessa on selvitetty, minkälainen yhteys veloilla on muihin ongelmiin, jotka liittyvät vapautumiseen. Myös vapautuvien vankien avun ja tuen tarvetta on selvitetty tutkimuksessa. (Näkki 2006, 53.)

Näkin (2006, 3–4, 159) tutkimustulokset osoittavat, että psykososiaalinen ohjaus oli jäänyt vankilassa vähäiseksi, minkä lisäksi vain 6 prosenttia tutkituista oli saanut tukea velkojen selvittelyyn. Velkaongelmia oli motivoitunut selvittelemään 86 prosenttia vapautuneista vangeista. Lisäksi vangit toivat tutkimuksessa esiin, että muun muassa päihteiden käyttö ja muu huono-osaisuus olivat esteenä rikoksettomalle elämälle. Keskeinen tulos tutkimuksessa oli, että velkaantuneet vangit vapautuessaan ovat riippuvaisia sosiaaliturvasta tai he päätyvät ”pimeisiin” töihin. Velkaantuneiden osuus vapautuneista vangeista oli 81 prosenttia.

Valokivi (2008, 7) tarkastelee tutkimuksessaan, mitä ovat kansalaisuus ja osallisuus terveys- ja sosiaalipalvelujärjestelmässä asiakkaan asemassa olevan kansalaisen näkökulmasta. Tutkimuksessa myös analysoidaan, miten rikostaustaisen henkilön tai ikäihmisen osallisuus toteutuu julkisissa terveys- ja sosiaalipalveluissa heidän kertomustensa mukaan. Lisäksi tutkimuksessa selvitetään, mitä kansalaisuus on palvelujärjestelmissä kansalaisten, jotka ovat asiakkaan asemassa, kohdalla.

Velvollisuudet ja oikeudet, jotka liittyvät kansalaisuuteen, ovat melko voimakkaasti läsnä niin rikostaustaisten kuin ikäihmistenkin puheissa. Tutkimuksen tulokset osoittavat, että osalla ikäihmisistä ja rikostaustaisista henkilöistä löytyy potentiaalia sopi-

mukselliseen ja neuvottelevaan kumppanuuteen palveluissa, mutta tällaisen toimintatavan ulkopuolelle jää iso osa. Heikko kansalaisuus ja osallisuus ovat nähtävästi seurausta liian äänekkäästä ja vahvasta sekä hiljaisesta toimintatavasta. (Valokivi 2008, 9.)

Joukamaa (2010, 3–4) on tutkinut suomalaisten vankien terveyttä vuonna 2006. Tutkimuksen tavoitteena oli tutkia vankien sairastavuutta, terveydentilaa, hoidontarvetta sekä työkyvyn alenemaa. Tutkimuksessa selvisi, että mielenterveydelliset häiriöt olivat erittäin yleisiä. Verrattuna valtaväestöön vankien päihderiippuvuus oli jopa kymmenkertaista. Amfetamiiniriippuvuus oli alkoholiriippuvuuden lisäksi tavanomaista. Lisäksi kahdella kolmasosalla oli jonkinlainen persoonallisuushäiriö, joista tyypillisimpiä olivat tunne-elämältään epävakaat persoonallisuus ja epäsosiaalinen persoonallisuus. Tutkimuksessa selvisi, että erityisen huono terveydentila oli naisvangeilla ja sakkovangeilla.

Kantoniemen (2012, 2) tutkimuksen tavoitteena oli selvittää vapautuvien vankien kohdalla, että leimautuvatko he rikollisiksi yhteiskunnan toimesta ja ovatko he syrjäytymiselle alttiita. Lisäksi tutkimuksessa selvitettiin, minkälaisia kehittämistarpeita vankien jälkihuollossa on ja mitä vankilasta vapautumisen ensiaskeleisiin kuuluu. Tutkimuksessa selvitettiin myös vapautuneen vangin mahdollisia tukimuotoja ja oliko vanki vapautumisen jälkeen päässyt töihin tai kouluun.

Kantoniemen (2012, 2) tutkimustulokset osoittavat, että vapautuneet vangit syrjäytyvät ja leimautuvat helposti. Lisäksi tutkimuksessa selvisi, että yhteiskunta ei ole aina se hylkivä osapuoli, vaan vangin oma avoimuus ja oma-aloitteisuus olivat keskeisessä roolissa sopeutumisessa siviiliin. Ne haastateltavat, jotka olivat motivoituneita ja toimintakykyisiä, olivat päässeet töihin, kouluun tai johonkin muuhun toimintaan vapautumisen jälkeen. Tärkein jälkihuollon muoto oli vertaistuki tutkimuksen mukaan. Tutkimuksessa myös selvisi, että ongelmakohtina jälkihuollossa olivat erot paikkakuntien tarjoamissa palveluissa ja niiden saamisessa.

3 NUORUUSIÄN RIKOLLISUUS

Tässä luvussa käsittelen nuoruutta rikoksentekijän näkökulmasta ja tuon esiin, mitä kehitystehtäviä nuoruuteen kuuluu. Kerron myös, mitä riskikäyttäytyminen on ja miten rikollisuus näyttäytyy nuoruusiässä. Lisäksi nostan esiin erilaisia riskitekijöitä, jotka saattavat vaikuttaa rikollisen toiminnan syntyyn ja minkälaisia vaikutuksia rikollisuudella on nuoreen. Luvun lopussa kirjoitan sovittelusta, jossa melko useasti selvitetään nuorten tekemiä rikoksia. Nuorisolain (L 27.1.2006/72) mukaan nuorella tarkoitetaan alle 29-vuotiaita, ja käytänkin kyseistä käsitettä samassa merkityksessä.

Kronqvistin ja Pulkkinen (2007, 166–167) mukaan nuoruutta voidaan pitää eräänlaisena siirtymävaiheena aikuisuuteen. Sitä voidaan siis luonnehtia murrosvaiheeksi, vaikka kysymys ei olekaan minkäänlaisesta välietapistä kohti täydellistä aikuisuutta. Nuoruus voidaankin jakaa kolmeen eri vaiheeseen eli varhaisnuoruuteen (11–14-vuotiaat), keskinuoruuteen (15–18-vuotiaat) sekä myöhäisnuoruuteen (noin 19–25-vuotiaat). Varhaisnuoruudessa, josta voidaan käyttää myös nimitystä murrosikä, tapahtuu biologisten muutosten suurin murros. Keskinuoruuteen kuuluvat minä-kokemusten selkiyttäminen sekä identiteettikysymykset. Sen sijaan myöhäisnuoruudessa pohditaan ideologisia teemoja, omaa asemaa maailmassa ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä.

Nuoruusiässä tapahtuu muutoksia niin fyysisellä kuin psyykkiselläkin tasolla. Sosiaalisen kehityksen avulla nuori integroituu yhteiskuntaan ja saavuttaa kulttuurisen ja sosiaalisen pääomansa sekä löytää myöhemmin oman ammatti-identiteettinsä. Muutoksia tapahtuu myös ajatusmaailmassa, sillä myös eettiset pohdinnat muuttavat muotoaan, minkä lisäksi nuori saattaa kyseenalaistaa kodin arvoja ja ihanteita. Eräs nuoruuden kehityshaasteista onkin vallitsevan aikuiskulttuurin sekä kodin normien vastustaminen. (Aaltonen ym. 2003, 18.)

3.1 Riskikäyttäytyminen ja rikollisuus nuoruudessa

Honkatukia ja Kivivuori (2006, 1) toteavat, että nuoruus mielletään kasvun ja kehityksen lisäksi myös kapinoinnin ja epävakauden ajaksi, minkä seurauksena suhtautumistapa nuorten tekemiin rikoksiin on erilainen kuin aikuisiin rikoksentekijöihin. Rikoksia saatetaan pitää ohimenevänä kehitysvaiheena, joka kuuluu nuoruuteen. Samalla rikoksia pidetään kuitenkin riskinä sekä nuorelle että muille henkilöille. Mikäli rikosten tekoon ei puututa, nuoren riski joutua rikos- ja syrjäytymiskierteeseen lisääntyy.

Riskikäyttäytymistä ilmenee nuoruudessa eri tavoin, mutta keskeistä siinä on normien, yhteiskunnan ja järjestyksen vastustaminen. Riskikäyttäytymisen avulla nuori muun muassa vähentää nuoruudelle ominaista epätodellisuuden tunnetta, ja samanaikaisesti hän myös ilmaisee itseään. Näin ollen tavoitteena on sisäisen tasapainon löytäminen, sosiaalista merkitystä myöskään unohtamatta. Yleensä riskikäyttäytymisen ilmenemismuotoihin kuuluvat muun muassa alkoholin käyttö ja tupakointi. (Aaltonen ym. 2003, 284.)

Nuoruuteen kuuluu tyypillisesti syy-seuraussuhteiden testaamista sekä rajojen rikkomista. Kaikilla nuorilla se ei näy ulkoisessa käyttäytymisessä, vaan itsenäistymisen kamppailua käydään omassa tunnemaailmassa ja ajattelussa sisäisesti. Epäsosiaalinen käytös ilmenee välinpitämättömyytenä muiden tunteita kohtaan, piittaamattomuutena sosiaalisista velvollisuuksista sekä jatkuvana toisten ihmisten oikeuksien rikkomisena. Lisäksi epäsosiaalisella nuorella esiintyy itsekeskeisyyttä, empatiakyvyn ja omantunnon puutetta, eikä hän kykene luomaan pitkäaikaisia ystävyyssuhteita aikuisiin tai nuoriin. Myös valehtelu, karkailu, varastelu ja tottelemattomuus ovat tyypillisiä piirteitä. Nuoren, jolla on käytöksessään aggressiivisia ja epäsosiaalisia toimintatapoja, toiminnan seurauksena voi muodostua useimmiten rikollisuuskierre, mikäli asiaan ei puututa riittävän ajoissa. (Aaltonen ym. 2003, 343–344.)

Rikollisin ajanjakso elämänsä aikana on nuoruus. Aktiivisin vaihe rikekäyttäytymisessä sijoittuu 18 ikävuoden kohdalle jatkuen siitä muutaman vuoden, minkä jälkeen rikekäyttäytyminen alkaa vähentyä. (Kekki & Noponen 2008, 4, Myllyniemen 2008,

60 mukaan.) Nuoruuden ja varhaisaikuisuuden aikana huipentuu rikosalttius erityisesti väkivalta- ja omaisuusrikosten kohdalla. Kyseessä on melko pieni tekijäjoukko, jolle kasaantuu suurin osa rikoksista. Nuorista on huomattava joukko, joka ei tee ollenkaan rikoksia, ja joukko, joilla on satunnaista rikoskäyttäytymistä. Runsaasti rikoksia tekeviä nuoria on vain pieni ryhmä. On nuoria, joiden rikoskäyttäytyminen ajoittuu pelkästään nuoruusaikaan, ja niitä ihmisiä, joilla se jatkuu melkein läpi elämän. Tällä tavoin nuoret rikoksentekijät jaotellaan kahteen tyyppiin kriminologiassa. Näin ollen jaottelun perustana on, miten rikokset liittyvät henkilöllä elämään kokonaisvaltaisesti. On tyypillistä, että nuoruuden aikaisessa rikoskäyttäytymisessä, rikoksia aletaan tehdä murrosiässä ja ne loppuvat varhaisaikuisuudessa. Useimmissa tapauksissa rikosten tekeminen ei ole mielekäästä tai ne eivät kiinnosta enää, kun nuori varttuu aikuiseksi. Myös aikuisuuteen liittyvät elämänmuutokset, kuten työllistyminen, parisuhteen vakavoituminen tai opiskelupaikka, voivat saada aikaan luopumisen rikosten tekemisestä. (Salmi 20.2.2015.)

Rikoskäyttäytyminen, joka jatkuu läpi elämän, on epätavallista. Tällöin se näkyy jo melko nuorella iällä muun muassa sosiaalisen kanssakäymisen vaikeuksina sekä aggressiivisuutena eli ongelmakäyttäytymisenä. Rikolliset teot tulevat mukaan nuoruusiässä ja ne vakavoituvat ja jatkuvat varhaisaikuisuudessa. Nuori päätyy tässä vaiheessa viimeistään rikosoikeusjärjestelmän kanssa tekemisiin. Lisäksi uhriksi joutuminen sekä rikosten tekeminen liittyvät toisiinsa, sillä nuoret, jotka tekevät paljon rikoksia, päätyvät rikosten uhreiksi useammin kuin muut. Vaikuttavina tekijöinä ovat osittain esimerkiksi päihteet sekä vapaa-ajan tilanteet, sillä niihin liittyvissä tilanteissa tehdään usein rikoksia ja joudutaan rikoksen uhriksi. (mts.)

3.2 Rikollisuuden syntyyn liittyvät riskitekijät

Ei ole olemassa mitään yksittäistä teoriaa, joka täysin selittää nuorten rikollisuuden syitä tai laittoman käyttäytymisen moninaisuutta (Lawrence 2007, Shannonin 2013, 1 mukaan). Mäki (2002, 275) tuo esiin artikkelissaan, että kehittyminen rikolliseksi etenee vaiheittain ruotsalaisen tutkimuksen mukaan. Jo 10 vuoden iässä näkyvät huonoon seuraan joutuminen sekä sopeutumisvaikeudet. Tästä seuraavana ilmenee varkauksia, koulupinnausta, näpistelyä ja jengiytymistä. Vakavammat rikokset

tulevat mukaan 17-18 vuoden iässä. Tällöin aletaan vähitellen siirtyä laitoskierteseen sekä ammattimaiseen rikollisuuteen.

Tutkimusten mukaan rikollista käyttäytymistä pystytään ennustamaan useiden riskitekijöiden avulla jo lapsuudesta lähtien. Lapsen kehittymistä väkivaltaiseen tai rikolliseen suuntaan saattavat suoraan lisätä hyljeksivä kohtelu lasta kohtaan tai väkivaltaiset ja kovat kasvatustavat. Jotkin riskitekijöistä tosin saattavat vaikuttaa välillisesti ja epäsuorasti rikollisuuden kehittymiseen. Tällaisia tekijöitä voivat olla köyhyys, sillä vanhempien väliset ristiriidat saattavat lisääntyä, mikäli taloudelliset vaikeudet heijastuvat vanhemmuuteen. Myös vanhemman teinivanhemmuus voi ennakoita rikollista käyttäytymistä nuorella, mutta epäsuorasti muiden riskitekijöiden, kuten alhaisen koulutuksen, epävakaan perhetilanteen, koulunkäynnin keskeytymisen tai taloudellisten ongelmien kautta. On silti huomioitava, että vanhemmuuden laadussa ei ole keskeistä vanhemman ikä. Mielenterveysongelmat vanhemmilla voivat olla vaikuttavina tekijöinä myöhempää rikollisuutta ajatellen monien eri kulkureittien kautta. Lapsen kehitystä ei välttämättä pystytä tai jakseta tukea ikäkehitykseen sopivalla tavalla, saati johdonmukaisilla kasvatusmenetelmillä, eikä älyllisiä virikkeitä välttämättä tarjota riittävästi. Tällöin seurauksena voi ilmetä käytösongelmia, sopeutumisvaikeuksia koulussa ja heikkoa koulumenestystä. Lopulta käytösongelmat saattavat lisääntyä niin, että lapsi päätyy koulupudokkaaksi ja hän lopulta päätyy varhaiseen rikolliseen toimintaan. (Haapasalo 2006, 124–125.)

Toisaalta sama tekijä voi olla joko rikolliselta kehitykseltä suojaava tai sitten riskitekijä, riippuen kunkin omasta tilanteesta. Esimerkiksi äidin yksinhuoltajuus saatetaan liittää rikollisen kehityksen riskiin, mutta toisaalta perheväkivallan todistaminen perheessä, jossa ovat molemmat vanhemmat, lisää myös rikollisuuden riskiä. Yksinhuoltajuus voi olla myös suojaava tekijä, mikäli ongelmallisesti käyttäytynyt vanhempi on poistunut kuvioista ajoissa. Näin ollen on tärkeää kiinnittää huomiota perherakenteeseen, ja minkälaiseen vuorovaikutukseen ja sisäiseen tilanteeseen se liittyy. (Haapasalo 2006, 125.)

Vahvimmat tekijät, jotka ennustavat rikollisuutta nuorten aikuisten ikäryhmässä, ovat nuorten pitkä työttömyys sekä koulutuksen puutteellisuus peruskoulun jälkeen (Aaltonen ym. 2011, Aaltosen 16.3.2011 mukaan). Näin ollen väkivaltarikollisuus-

teen, erityisesti törkeään väkivaltaan, syylistyneet nuoret aikuiset ovat useasti miehiä, jotka ovat olleet työttömänä pitkään ja he ovat myös matalasti koulutettuja. Uhrien valitsemisessakaan ei ole sattumanvaraisuutta: työttömyys ja koulutus ovat yhteydessä niin rikoksen tekemisessä kuin uhriksi joutumisessa. (Aaltonen 2010, Aaltosen 16.3.2011, mukaan.)

3.3 Rikollisuuden vaikutukset nuoreen

Rikollisuutta voidaan kuvata myös riippuvuutena, jonka hoito on samanlaista kuin muissakin riippuvuuksissa. Riippuvuudesta vapautuminen on matkana vaikea ja pitkä ja sen aikana yksilö kokee yksinäisyyttä, avuttomuutta ja ahdistusta. Kun nuorelle tarjotaan riittävästi turvaa henkiselä, inhimillisellä ja aineellisella tasolla, rikollinen ura voisi monen kohdalla hiipua jo alussa. Rikollisen elämäntavan jatkuessa pitkään, sillä on taipumusta muodostua hallitsevaksi sekä vaikeaksi muuttaa, minkä lisäksi se siirtyy kaikille elämänaalueille. Rikollisella elämäntavalla on myös omat vaikutuksensa käsitykseen itsestä sekä minäkuvaan nuorten rikostentekijöiden kohdalla, kun rikosten tekeminen on aloitettu varhain. Usein rikolliseen ajattelutapaan ja rikosten tekemiseen on yhteydessä oma minäkuva. Lisäksi rikosten välityksellä on löytynyt oma sosiaalinen asema ympäristössä. (Penttinen 2003, 12–13, Eskelisen 2009, 26 mukaan.)

Osallisuuden, onnistumisten ja osaamisen myönteiset kokemukset ovat pitkälle kantavia. Kansantalouden ja yhteiskunnan näkökulmasta on merkittävää, että nuorten asiakkaiden kuntoutumisen jälkeen, heillä on runsaasti elinvuosia jäljellä olla yhteiskunnan täysvaltainen jäsen sekä olla työelämässä. Pelkästään elämäntaitoja ja toimintakykyä vahvistamalla sekä pitkäaikaisia päihdehaittoja ehkäisemällä voidaan yhteiskunta- ja yksilötasolla vaikuttaa merkittävästi. Melko vakavasta asiasta on kyse, sillä verrattuna muuhun suomalaiseen ja saman ikäluokan väestöön, vankeiluomion saaneiden nuorisoriikollisten kohdalla on seitsemänkertainen kuolemanriski. Riskiä suurentavia tekijöitä ovat päihderiippuvuuden, persoonallisuushäiriön tai masennuksen hoitamatta jättäminen. On silti huomioitava, että perhetausta ei ole kaikkien kohdalla ongelmallinen. (Eskelinen 2009, 15–16.)

3.4 Sovittelu yleistä nuorten tekemien rikosten selvittelyssä

Riita- ja rikosasioiden sovittelu on vapaaehtoista, maksutonta ja puolueetonta palvelua. Vapaaehtoissovittelijat ovat vaitiolovelvollisia ja koulutettuja. Heidän toimenkuvaansa neuvottelussa kuuluu osapuolien auttaminen sekä huolehtiminen siitä, että sovittelun lopputulos on syntynyt molempien osapuolten yhteisestä päätöksestä. Keskustelua osapuolten välillä voidaan käydä riidasta tai rikoksesta sekä tunteista ja kokemuksista, jotka liittyvät tapahtumiin. Lisäksi sovittelussa käydään läpi aineellisia ja henkisiä haittoja, joita uhrille on tapahtumien seurauksena aiheutunut. Samalla voidaan sopia haittojen hyvittämisestä. Sovittelu on joko täydentävä tai rinnakkainen menettely rikosprosessille. (Sovittelupalvelut 27.4.2015.)

Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan soviteltaviksi ottaen huomioon rikoksen laatu, tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat kokonaisuutena. Soviteltavia rikoksia voivat olla omaisuusrikokset, vahingontekorikokset, pahoinpitelyrikokset ja vähäiset riita-asiat, joissa ainakin yksi osapuoli on luonnollinen henkilö. (Sovittelupalvelut 27.4.2015.)

Vuonna 2012 soviteltavaksi tuli 12 prosenttia nuorten tekemistä rikoksista ja 6 prosenttia nuorten aikuisten tekemistä rikoksista. Verrattuna rangaistuksiin, jotka ovat tuomioistuimen määräämiä, sovittelujen osuus nuorilla oli jopa 65 prosenttia ja nuorilla aikuisilla 21 prosenttia. Sovittelun keskeisyyttä nuorten osalta kuvaa myös se, että sovitteluun ohjatuista rikoksista 41 prosenttia oli alle 21-vuotiaiden tekemiä. Sovittelun avulla voidaan rikosta käsitellä myös uhrin näkökulmasta kohtaamistilanteissa. Tällöin lapsi tai nuori voi ymmärtää konkreettisesti, minkälaista vahinkoa ja kärsimystä hänen tekonsa on aiheuttanut. Lisäksi verrattuna oikeusprosessiin, sovittelu on osallistuvaa, mutta vähemmän muodollista. Siinä rikosta käsitellään kokonaisvaltaisemmin ja myös sosiaalisia näkökulmia voidaan huomioida. Sovittelun tavoitteena on nuoren rikoskierteen katkaiseminen sekä varhainen puuttuminen rikoskäyttäytymiseen. (Niemi 12.12.2014.)

4 VAPAUTUNEEN VANGIN OSALLISUUS, SYRJÄYTYMINEN JA YHTEISKUNTAAN INTEGROITUMINEN

Tässä luvussa käsittelen osallisuutta, syrjäytymistä sekä integroitumista yhteiskuntaan rikostaustaisten henkilöiden näkökulmasta. Tarkastelen osallisuutta erityisesti kansalaisuuden ja palvelujärjestelmässä tapahtuvien kohtaamisten kautta. Syrjäytymisestä kertovassa osiossa tuon esiin, minkälaisesta prosessista syrjäytymisessä on kysymys, ja mitkä riskitekijät liittyvät syrjäytymiseen. Kerron myös marginalisatiosta ja marginaalisuudesta. Lisäksi kerron, mitä yhteiskuntaan integroitumisella tarkoitetaan ja mitä kyseiseen prosessiin sisältyy.

4.1 Osallisuus

Kiilakoski, Gretscher ja Nivala (2012, Närhen, Kokkosen & Matthiesin 2012, 115 mukaan) määrittelevät osallisuuden jäsenyyden kokemiseksi, mahdollisuudeksi osallistua, yhteiskuntaan kiinnittymiseksi sekä yhteiskunnassa ja yhteisöissä vaikuttamiseksi ja toimimiseksi. Osallisuus voidaan mieltää myös tunteena, joka muodostuu ihmisen ollessa osallisena yhteisössä esimerkiksi työn, harrastuksen, järjestötoiminnan tai opiskelun kautta. Osallisuus tulee ilmi luottamuksena, arvostuksena, tasavertaisuutena sekä vaikutusmahdollisuuksina yhteisössä. Sen sijaan osallisuudella yhteiskunnassa tarkoitetaan kunkin yksilön mahdollisuutta asuntoon, toimeentuloon, työhön, sosiaalisiin suhteisiin ja terveyteen. Elämäntilanteiden ja -kulun mukaan ihmisen osallisuudessa ja yhteiskunnallisessa aktiivisuudessa on vaihtelevuutta. Sosiaaliset verkostot ja osallisuuden kokemukset ovat myös suojaavia tekijöitä syrjäytymistä ja hyvinvoinnin vajeita vastaan. (Osallisuus 7.12.2015.) Lisäksi koetulla hyvinvoinnilla sekä ihmisten vaikuttamis- ja osallistumismahdollisuuksilla on keskenään vahva yhteys (Osallisuus, [viitattu 11.1.2016]).

Hyvinvoinnin käsitteestä voidaan erottaa kolme ulottuvuutta: elintaso (having), yhteisyyssuhteet (loving) ja itsensä toteuttaminen (being). Elintasaan sisältyvät koulu, työllisyys, ihmisen terveydentila, asumisen taso ja varallisuus. Yhteisyyssuhteisiin sen sijaan kuuluvat tarve kuulua johonkin sekä ihmissuhteet. Itsensä toteuttamisella tarkoitetaan ihmisen tarvetta toteuttaa itseään, vaikuttaa ja osallistua

niin yhteisössä kuin yhteiskunnassakin sekä olla arvostettu ja arvokas. (Fors & Vattula-Pimiä 2014, 21.)

Valokivi (2008, 7) on tutkimuksessaan tarkastellut sekä rikostaustaisten että vanhusten osallisuutta kansalaisuuden näkökulmasta. Valokiven tutkimuksessa tuodaan esiin, että kansalaisuus voi rikostaustaisilla olla aktiivista, mutta myös välinpitämätöntä ja syrjässä olevaa. Lisäksi oma aktiivinen toiminta voi tarkoittaa tasavertaista toimijuutta sekä kuulluksi tulemistä kohtaamisissa työntekijöiden kanssa. Toisaalta, kohtaamiset ovat voineet myös saada aikaan ulkopuolisuuden tunteita sekä kuulematta jäämistä, vaikka oma toiminta olisikin ollut aktiivista. (Valokivi 2008, 56.)

Vaikka osallisuus ja integroiminen ovat tavoitteena palvelu- ja auttamisjärjestelmissä, rikostaustaisten kohdalla heidän asemansa ja paikkansa on järjestelmien reunalla tai jopa niiden ulkopuolella. Sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa heidät ohitetaan, jolloin heidän tarpeensa jäävät kuulematta, ja niihin ei vastata. Lisäksi rikostaustaiset henkilöt sijoitetaan usein toimenpiteiden kohteeksi, eivätkä he siten pääse osalliseksi päätöksentekoon, joka koskee heitä itseään. Heiltä kuitenkin löytyy paljon tietoja ja taitoja sekä osaamista, joita työntekijät eivät huomioi kohdassaan rikostaustaisia asiakkaita palvelujärjestelmissä. Näin ollen heillä saattaa ilmetä toiseuden tunnetta työntekijöiden ohittaessa heidän asiantuntijuutensa ja kokemuksensa. Käytännöt, joita rikostaustaiset kohtaavat auttamisjärjestelmissä, ovat kuitenkin osallistavia, syrjäyttäviä ja integroivia. Osallistavilla käytännöillä tarkoitetaan asiakkaan omaehtoista toimintaa tai yhteistyötä, jossa suuntana on asiakkaan hyväksymät ja asettamat tavoitteet. Syrjäyttäviin käytäntöihin sen sijaan sisältyy järjestelmän ja työntekijän hallitseva ääni, mikä puolestaan saattaa johtaa joko integroitumiseen tai auttamisjärjestelmästä syrjäytymiseen lainrikkojan kohdalla. Integroivissa käytännöissä voimakkain ääni on työntekijällä ja järjestelmällä, minkä lisäksi ne korostuvat esimerkiksi asiakkaan ollessa passiivinen omien asioidensa suhteen. (Valokivi 2004, 116, 121, 130.)

Auttamisjärjestelmässä tapahtuneista kohtaamisista voidaan muodostaa jatkumo: toisessa päässä ovat irtisanoutuminen, vastaan toimiminen tai vetäytyminen, kun taas toisessa päässä ovat yhteistyö työntekijöiden kanssa sekä aktiivinen toiminta. Mikäli vuorovaikutuksessa ja asioinnissa on rikostaustaisen henkilön ja työntekijän

välillä ongelmia, asiakas jää pois auttamisjärjestelmästä sekä suhteesta työntekijään. Kun rikostaustainen asiakas taas tulee kuulluksi ja asiat edistyvät, hän toimii yhteistyössä työntekijän kanssa ja toimii aktiivisessa toimijan roolissa. Kun tarkastellaan eri käytäntöjä, kuten osallistavaa, syrjäyttävää ja integroivaa toimintaa, niissä ilmenee eroja, kenen ääni on kuuluvilla milloinkin. Esimerkiksi osallistavassa toiminnassa ovat kuuluvilla sekä asiakkaan ääni että jaettu ääni, kun taas integroivassa työssä keskiössä on järjestelmän ja työntekijän ääni. Näin ollen rikostaustaisten osallisuus ilmenee eri tavoin kohtaamisissa ja auttamisjärjestelmässä, kun sitä tarkastellaan eri äänten näkökulmasta. (Valokivi 2004, 129–130.)

4.2 Syrjäytyminen

Granfeltin (2010, 134–135) mukaan syrjäytymistä voidaan kuvailla kasautumisprosessiksi, jossa psykososiaaliset ja sosiaaliset ongelmat kasautuvat ja vahvistuvat siten, ettei syy-seuraussuhteita pystytä enää selvittämään. Vangeilla syrjäytyminen sijoittuu monelle eri tasolle. Yhteisöllisellä tasolla ovat rikolliskulttuuriin ulottuvat kytkökset, kun taas yksilötasolla ovat väkivalta, isyyden tai äitiyden särkyminen sekä mielenterveys- ja päihdeongelmat. Yhteiskuntapoliittiselta tasolta voidaan nostaa esiin työttömyys, asunnottomuus, koulutuksen puute ja köyhyys. Koska ongelmat ovat niin monella tasolla, niistä selviytyminen yksin ilman apua on todella haastavaa.

Syrjäytymistä voidaan tarkastella myös yksilöllisenä prosessina, jonka vuoksi elämänhallinta, elämäntapa sekä ihmisen toiminta ja ajattelu muuttuvat. Lisäksi sitä voidaan jaotella objektiiviseen ja subjektiiviseen syrjäytymiseen. Objektiivisesta syrjäytymisestä on kysymys, kun toimintakyvyn tai resurssien vajavuudet aiheuttavat sitä. Subjektiivisesta syrjäytymisestä voidaan puhua, kun yksilö itse hylkää yhteiskunnan päämäärät ja arvot. Silti vain vähemmistö lainrikkajista Suomessa on tehnyt tietoisesti tällaista päätöstä. (Järvelä 2002, 274–275.) Pulkkinen ja Kanervio kirjoittavat (2014,139), että 10-20 prosenttia suomalaisista nuorista on vaarassa syrjäytyä. Vuonna 2012 Suomessa on ollut syrjäytyneitä nuoria alle 25-vuotiaiden ikäluokasta 40 000. Erityistä huolta aiheuttavat ne nuoret, jotka eivät ole mukana tilastoissa. Arvioiden mukaan tällaisia 15–29-vuotiaita nuoria on ollut Suomessa vuoden 2012 aikana yli 32 000.

Syrjäytymisestä voidaan puhua riskiryhmään kuulumisena ja moniongelmaisuutena tai kasautuneena huono-osaisuutena. Syrjäytymiselle altistuvia riskiryhmiä ovat muun muassa asunnottomat, rikokseen syylistyneet, päihdeongelmaiset ja pitkäaikaistyöttömät. Syrjäytymiseen liittyy usein myös ongelmia elämänhallinnassa, työttömyyttä sekä yhteiskunnallisesta osallisuudesta syrjäytymistä. Myös rikollisuus, päihteet, vammaisuus tai sairaus sekä poikkeava käyttäytyminen voidaan yhdistää syrjäytymiseen. Rikollisuutta ei aiheudu mistään yksittäisestä ongelmasta, vaan ongelmat vain kasaantuvat ja syntyy huono-osaisuuden kehä. Näin ollen syrjäytymisessä on kysymys pitkäaikaisista ja moniulotteisista ongelmista. (Raunio 2006, 30–31.)

Käsitteenä syrjäytyminen on kielteisesti leimaava, vaikka sitä voidaan tarkastella resurssien näkökulmasta ja se liitetään myös yksilöiden ongelmien yhteiskunnalliseen taustaan. Marginalisaatio ja marginaalisuus käsitepari ei ole niin leimaava ja kielteinen kuin edeltäjänsä. Lisäksi käsiteparin avulla on mahdollista viitata syrjäytymiseen niin prosessina (marginalisaatio) kuin tilanakin, joka on prosessin tulosta (marginaalisuus). Marginaalisuudesta puhuttaessa, sillä tarkoitetaan vastentahdotusta tilaa, jossa yksilöllä ei ole käytettävissään tiettyjä perusresursseja elämänsä hallitsemiseksi ja joka on tietyllä lailla pysyvä. Marginalisaatiota voidaan luonnehtia prosessiksi, jossa liikutaan turvallisen tilanteen ja puutteellisten resurssien ja turvattoman tilanteen välillä. Mikäli marginaalisuuden pysyvyyttä halutaan korostaa, voidaan käyttää sosiaalisen syrjäytymisen käsitettä. (Börjeson 2002, 14, Raunion 2006, 53–43 mukaan.)

Raunion (2006, 55) mukaan syrjäytymisellä ei tarkoiteta karkeasti määriteltynä marginaalisuuden ja marginalisaation synonyymiä, vaan syrjäytymisessä on kyse tietynlaisesta tilasta suhteessa marginalisaatioon, joka taas ymmärretään prosessina. Raunion (2006, 55) mukaan Helsen (2002, 170–172) tekemä erottelu ulossulkemiseen ja marginalisaatioon on hyvä lähtökohta. Ulossulkemisella tarkoitetaan sitä, mitä syrjäytymisellä yleensä käsitetään. Tällöin syrjäytyminen määritellään ulossulkemisena tilana, jossa leimaavana tekijänä on osattomuus normaalista. Sen sijaan marginalisaatio tarkoittaa voimakasta liikettä, joka liikkuu pois normaalisuudesta ja sieltä takaisinpäin. Marginalisaatio itsessään ei välttämättä tarkoita syrjäytymistä, mutta syrjäytymisen riski voi olla siihen kytköksissä.

Vapautuneiden vankien kohdalla tekijät, jotka lisäävät syrjäytymisriskiä, ovat heikko koulutustaso ja –motivaatio. Silti monet eri tekijät yhdessä saavat aikaan marginalisoitumista. Muun muassa päihteiden käytössä, varhaisissa ihmissuhteissa, sosiaalisissa verkostoissa, koulumenestyksessä sekä mielenterveydessä saattaa olla häiriöitä ja puutteita. (Eskelinen 2009, 11.)

4.3 Yhteiskuntaan integroituminen

Määriteltäessä vankien integroitumista yhteiskuntaan, sitä voidaan luonnehtia tapahtumaksi tai prosessiksi. Laajemmin määriteltynä integroitumisella tarkoitetaan pitkäaikaista prosessia, joka käynnistyy ennen vapautumista ja jatkuu sen jälkeen pitkään. Sen sijaan suppeamman määritelmän mukaan kyse on jaksosta, joka alkaa vankilasta vapautumisesta, ja jonka aikana vanki kohtaa konflikteja ja haasteita. Hoito ja kuntoutus sisältyvät integroitumisprosessiin samoin kuin uusintarikollisuuden ehkäiseminen ja siihen tähtäävä toiminta. (Maruna & Immarigeon 2004, 5, Valen 2014, 15 mukaan.)

Näkin (2006, 32) mukaan Rantalan (2004a, 88–89) tutkimuksessa tarkastellaan vankilasta vapautuneita huumeiden käyttäjiä ja heihin kohdistuvia toimia, joita on tehty heidän integroitumiseksi yhteiskuntaan Tampereen alueella. Tutkimuksessa tuodaan esiin, että on epärealistista ajatella lähtökohtaisesti niin, että vankilasta vapautuvia pyritäisiin integroimaan takaisin yhteiskuntaan, sillä se muuttuu ja moninaistuu. Näin ollen ei ole normaalia elämää, johon heitä voitaisiin palauttaa. Lisäksi uusintarikollisuuden vähentämiseen käytettävät menettelytavat ovat hajanaisia. Tutkimuksen mukaan erityispalveluita on myös todella vähän tarjolla vapautuneille vangeille. Tarvetta olisi myös sellaisille palveluille, joita pystyisi saamaan saman katon alta, kuten päihdehoitoa, motivointia kuntoutukseen, mielekästä toimintaa sekä tuettua asumista. Kolmas sektori on tyypillisesti tarjonnut vastaavanlaisia palveluita, mikä on ollut tutkimuksen mukaan julkiselle sektorille helppo ratkaisu, mutta pitkällä aikavälillä se voi jopa lisätä syrjäyttäviä rakenteita, kun etäännyttään muun kaupungin sosiaalityön arjesta.

Tarkastellessa Suomessa tapahtunutta kehitystä vankeinhoidossa integrointipyrkimykset ovat lisääntyneet toimintaohjelmien avulla. Vankiluku ja sen kasvu kuitenkin

kuvastavat yhteiskunnan tapaa poissulkea huono-osaiset kansalaiset ulkopuolelle, mikä puolestaan heijastelee myös sosiaalisten ongelmien määrittelytapaa yhteiskunnassa. Kun vankimäärät kasvavat, yhteiskunnan ongelmat siirretään yksilöiden ongelmiksi. Vankeinhoito sen sijaan saa huolehdittavaksi väestönosan, joka haittaa yhteiskunnan toimintaa. Turvattomuus ja integraation puute yhteiskunnassa lisääntyvät rikos- ja vankilakierteeseen jääneiden vuoksi pitkän ajan kuluessa. Sosiaalista integraatiota sekä mahdollisuuksia yhteiskunnalliseen osallisuuteen on pyritty edistämään kuntouttavan työllistämisen avulla. Tällöin mahdollisuudet hankkia itse näistä toimeentuloa ovat parantuneet ja toimeentuloriippuvuutta on saatu vähennettyä. (Näkki 2006, 37.)

Monet ongelmat, joita vapautuneilla vangeilla on elämässään, ylläpitävät ja luovat heidän elämäntilannettaan, joka on marginalisoitunut. Tarkastellessa vankien sosiaalista integraatiota tärkeässä roolissa on sosiaali- ja terveystoimi. Kun sosiaaliseen integraatioon vapautuvien vankien osalta panostetaan vähemmän, vastuu siirtyy tällöin seuraamusjärjestelmälle ja lainvalvontaviranomaisille. (mts. 38.)

5 VANKILASTA VAPAUTUMINEN

Tässä luvussa käsittelen asioita, jotka liittyvät vankilasta vapautumiseen. Kerron vapauttamissuunnitelmasta ja niistä seikoista, joita siinä selvitetään. Lisäksi tuon esiin, miten monelle vapauttamissuunnitelma on tehty vuonna 2009. Kyseisessä luvussa kerron myös valvotusta koevapaudesta, jota käsittelen hieman perusteellisemmin, sillä haastateltavistani 5 on tai on ollut valvotussa koevapaudessa.

Suomessa vapautuvat kaikki vangit ennemmin tai myöhemmin, myös elinkautisvangit. Pitkäaikaishankien siviilielämäänsä valmentautuminen voi alkaa kuukausia ennen vapautumista. He voivat osallistua erilaisille kursseille ja ohjelmiin, jotka tukevat elämää ilman rikoksia ja päihteitä. On tärkeää, että saadaan aikaan jatkumo vankilassa aloitetulle päihteettömyydelle myös siviilissä. (Richter 2002, 98.) Vaikka vankilasta vapautuminen on useimmiten tapahtumana odotettu, silti siihen sisältyy usein myös ahdistusta ja epävarmuutta. Lisäksi on haastavaa asettua uudelleen yhteiskuntaan, jos vapautumishetkellä on jo uusi tuomio odottamassa. Sen vuoksi lyhyet ja toistuvat tuomiot ovat rinnastettavissa pitkäaikaishankeuteen yhteiskunnasta vieraantumisen ja laitostumisen vuoksi. Vapautumisen jälkeen eräs haastavimmista asioista voi olla päivittäisten rutiinien puuttuminen; asioista tulee huolehtia itsenäisesti ilman tarkkaan säädettyä päivärytmiä. (Granfelt 2014, 262–263.)

Viime vuosien aikana on kehitetty suunnitelmallista vapautumista vankilasta ja työhön, joka valmentaa vapauteen, on panostettu taannoista enemmän vankeinhoidossa. Kyseisiin toimiin on velvoittanut vuoden 2005 vankeuslaki. Sijoitusvankilassa aloitetaan suunnittelu vapauttamisesta suunnilleen puolta vuotta ennemmin, kuin vapautumisen on tarkoitus tapahtua. Poikkeuksena ovat valvottuun koevapauteen siirtyvät vangit, joiden kanssa se aloitetaan jo aikaisemmin. Valtion tehtävänä on huolehtia vankilassa vangin kuntoutuksesta, mutta vangin vapautuessa tai siirtyessä koevapauteen, vastuu siirtyy kotikunnalle. Vankilan oikeuksiin ja velvollisuuksiin ei kuitenkaan sisälly tiedonanto sosiaaliviranomaiselle vankilaan tulevista henkilöistä. (Bergman 1.6.2011.)

5.1 Vapauttamissuunnitelma

Valtioneuvoston asetuksessa vankeudesta (A 548/2015) 13 luvun 76 §:ssä säädetään, että hyvissä ajoin ennen vangin mahdollista valvottua koevapautta tai ehdonalaiseen vapauteen päästämistä, on valmisteltava vapauttamissuunnitelma osana rangaistusajan suunnitelmaa yhdessä vangin kanssa. Kun vapauttamissuunnitelmaa valmistellaan, selvitetään niitä tekijöitä, jotka tukevat vapautuneen vangin yhteiskuntaan sijoittumista. Erityisesti on arvioitava vapautuvan vangin toimeentuloon, työhön tai koulutusjärjestelyihin, asumiseen, työkykyyn, päihdekuntoutukseen, terveydenhuoltoon, sosiaalisiin suhteisiin sekä muuhun psykososiaaliseen kuntoutukseen liittyviä tarpeita. Työ- ja elinkeinohallinnon sekä kunnan on yhteistyössä huolehdittava vangin suostumuksella, että vapauttamissuunnitelma tukee kunnassa mahdollisesti valmisteltavaa hoito-, huolto- tai kuntoutussuunnitelmaa. Jos vapautuva vanki määrätään valvontaan, vapauttamissuunnitelma tulee liittää ehdonalaisten vapauden valvontasuunnitelmaan.

Vankila ja kunta huolehtivat yhteistyössä, että vapauttamissuunnitelma ja kunnan kuntoutussuunnitelma tukevat toisiaan. Vangin luvalla vapauttamissuunnitelma voidaan luovuttaa asuinkunnan sosiaaliviranomaiselle. Rikosseuraamuskeskukselle, jonka vastuulla on toteuttaa rangaistusajan suunnitelma, pyytää vangin mukaan laatimaan vapauttamissuunnitelmaa. Yhteistyössä he selvittelevät tuen tarvetta, vangin elämäntilannetta sekä riskitekijöitä, joita liittyy vapautumiseen. Tuen tarvetta esiintyy monilla vapautuneilla vangeilla koulutuksessa, raha-asioissa, päihdekuntoutuksessa, terveydenhuollossa, asumisessa, sosiaalisissa suhteissa, työkyvyssä sekä työllistymisessä. (Bergman 1.6.2011.)

Jokaiselle vangille tulisi laatia vapauttamissuunnitelma, mutta vuoden 2009 aikana vain 53 prosentille vapautuneista rangaistusvangeista suunnitelma tehtiin. Moni vanki siis vapautuu ilman minkäänlaista kartoitusta vapautumisen jälkeisestä elämästä. Vaikka vapauttamissuunnitelmia tehtäisiin, sen aloittaminen tapahtuu useasti liian myöhään siten, että päihdekuntoutus, toimeentulo, asunto sekä muut välttämättömät asiat saataisiin edes järjestettyä. Lisäksi suunnitelmien sisällöissä saattaa esiintyä vaihtelua vankiloittain ja puutteita ilmenee myös niiden kytkemisessä rangaistusajan suunnitelmiin. (Kaurala & Kylämarttila 2010, 8.) 40 prosenttia

vapautuneista vangeista vapautui ilman suunnitelmaa vapautumisen jälkeisestä ajasta vuonna 2010 (Vankien köyhyysmanifesti, [viitattu 9.4.2016]).

5.2 Valvottu koevapaus – asteittainen paluu yhteiskuntaan

Valvotulla koevapaudella tarkoitetaan sitä, että tuomittu päästetään vapauteen koeluonteisesti tietyin edellytyksin. Tämä voi tapahtua aikaisintaan kuusi kuukautta ennen säännönmukaista ehdonalaista vapauttamista. Koevapauden tavoitteisiin kuuluu suunnitelmallisen ja hallitun vapauttamisen edistäminen sekä tuomitun yhteiskuntaan integroituminen. (Valvottu koevapaus 30.12.2013.) Tavoitteena on riittävien elämänhallinnallisten valmiuksien saaminen vapautuneelle vangille työskentelemällä rangaistusajan suunnitelman mukaisesti (Vesterbacka & Hannula 1.8.2014).

Henkilö, joka on sijoitettuna koevapauteen, sitoutuu noudattamaan ennalta sovittua viikkoaikataulua sekä toimeenpanosuunnitelmaa, joka sisältää määräyksiä ja velvollisuuksia. Koevapauteen sisältyy toimintavelvollisuus, eli kullakin koevapauteen sijoitetulla on oma päiväohjelma, johon kuuluu jokin yksilöllisesti sovittu toiminta. Lisäksi sijoitetun velvollisuuksiin kuuluu asunnossa pysyminen klo 21-6 välisenä aikana, mikäli esimerkiksi työn vuoksi ei ole aiheellista sopia toisin. Koevapauteen sijoitettua valvovat ja tapaavat Rikosseuraamuslaitoksen virkamiehet. Tapaamisia on oltava tarpeeksi usein. Valvontatapaamiset sovitaan etukäteen ja niitä on säännöllisin väliajoin. Myös teknistä valvontaa käytetään apuvälineenä valvonnassa. Pääasiassa tekninen valvonta tehdään GPS- ja pantavalvontalaiteyhdistelmän avulla. Myös matkapuhelinta voidaan käyttää valvonnassa apuvälineenä. Päihteettömyys on myös valvotussa koevapaudessa keskeistä ja sitä valvotaan esimerkiksi päihdetestien avulla. (Valvottu koevapaus 30.12.2013; Vesterbacka & Hannula 1.8.2014.)

Henkilö, joka on sijoitettu koevapauteen, saa opiskella, tehdä töitä, olla kuntoutuksessa sekä asua omassa asunnossaan. Muita mahdollisia asumispaikkoja ovat kuntoutuslaitokset ja asuntolat. Valvotussa koevapaudessa ovat keskeisessä osassa harjoitteleminen päihteettömään ja rikoksettomaan elämään, toiminallisuus sekä suhteiden ylläpitäminen läheisiin. (Valvottu koevapaus 30.12.2013.)

Koevapauteen sijoitetun on osallistuttava valvontatapaamisiin, tehtävä työtä taikka osallistuttava koulutukseen, kuntoutukseen, toimintaohjelmiin tai muuhun vastaavaan, hänen toimintakykyään ja sosiaalisia valmiuksiaan ylläpitävään tai edistävään toimintaan. Toiminnan on oltava luonteeltaan sellaista, että sitä voidaan luotettavasti valvoa. Työtä tai muuta toimintaa on oltava vähintään viisi tuntia viikossa siten kuin 14 §:ssä tarkoitetussa rangaistusajan suunnitelmassa määrätään. (L 23.8.2013/629.)

Velvollisuuksien rikkomisesta voi seurata kirjallinen varoitus, suullinen huomautus, koevapauden määräaikainen tai kokonaan peruuttaminen. Rikosseuraamuslaitos yleensä selvittää tilannetta, jos velvollisuuksia rikotaan sijoitetun toimesta. Tällöin sijoitettua kuullaan ja Rikosseuraamuslaitos päättää, minkälainen seuraamus rikkomisesta tulee. (Valvottu koevapaus 30.12.2013.) Vuoden 2014 aikana valvotussa koevapaudessa on ollut sijoitettuna 615 vankia ja verrattuna vuoteen 2007, määrä on kuusinkertainen. Keskipituus koevapaudessa on ollut 102 päivää. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2014, 6.) On ilmennyt, että valvottu koevapaus on hyvin toimiva osa tuettua ja suunniteltua vapauttamisprosessia käytännön kokemusten mukaan. Verrattuna suoraan vankilasta vapautuneisiin, koevapauden kautta vapautuneiden rikosten uusiminen on merkittävästi vähäisempää viiden vuoden seuranta-ajalla. (Mohell 28.4.2015.)

6 VAPAUTUNEEN VANGIN KOHTAAMAT ONGELMAT

Tässä luvussa käsittelen keskeisimpiä vapautuneiden vankien kohtaamia ongelmia, jotka liittyvät köyhyyteen, päihteisiin, asunnottomuuteen, työllistymiseen, koulutukseen sekä velkaantumiseen. Työllistymisen ja koulutuksen yhteydessä kerron myös oppisopimuskoulutuksesta sekä nuorisotakuusta, jonka piiriin myös suurin osa haastateltavistani kuuluu.

Hyvinvoinnin keskeisiin osatekijöihin kuuluvat koulutus, toimeentulo, työ ja asunto. Edellä mainittujen tekijöiden osalta sosiaalinen tilanne on huomattavasti heikompi rikostaustaisten henkilöiden kohdalla kuin muulla väestöllä. Myös vankilakertaisuus ja ikä vaikuttavat sosiaaliseen tilanteeseen; mitä enemmän käyntikertoja vankilassa on ja mitä nuorempi vanki on kyseessä, sitä huonompi on myös sosiaalinen tilanne. (Järvelä 2002, 271.) Rikostaustaisten henkilöiden ongelmat liittyvät sosiaaliin suhteisiin, arjen taitoihin, elämänhallintaan sekä puutteelliseen elinympäristöön. Lisäksi heillä saattaa esiintyä esimerkiksi heikkoa itsetuntoa, luottamuksen puutetta, impulsiivisuutta sekä kyvyttömyyttä hoitaa arjen perusaskareita. (Järvelä 2002, 273.)

6.1 Köyhyys

Köyhyydestä puhuttaessa sitä voidaan luonnehtia monipuoliseksi ilmiöksi. Se voidaan jakaa suhteelliseen ja absoluuttiseen köyhyyteen. Suhteellinen köyhyys tarkoittaa yksilön tai ryhmän selkeää huono-osaisuutta muun väestön elintapaan tai –tasoon verrattuna. Tällöin osallistuminen yhteiskunnan sosiaaliin, kulttuurisiin ja taloudellisiin toimintoihin sekä normaaliin elämään kykeneminen vaatii ponnisteluja. Absoluuttisella köyhyydellä sen sijaan tarkoitetaan tilaa, jossa vähimmäisedellytykset eivät täyty asumisen, ravinnon ja vaatetuksen suhteen. (Sironen & Saastamoinen 2014, 3–4.)

Köyhyyden taustalla voi olla matalaa koulutustasoa, päihde- ja mielenterveysongelmia, pitkäaikaissairauksia, periytyvää huono-osaisuutta sukupolvelta toiselle, pitkäaikaistyöttömyyttä sekä yksin asumista ja yksinhuoltajuutta. Lisäksi köyhyys vaikuttaa ihmisen elämään kokonaisvaltaisesti, sillä se voi saada aikaan epävarmuutta,

stressiä ja ahdistusta. Myös voimavarat kuluvat ja ihmisen sosiaalinen osallistuminen voi rajoittua köyhyyden vuoksi. Vaikutuksia voi nähdä helposti myös ihmisen itsetunnossa ja mahdollisuuksissa. Köyhyyden seurauksena voi myös helpommin altistua laittomuuksiin, kuten näpistämiseen tai ”pimeisiin” töihin, ja kohdata ulossulkemista ja syrjintää. On tärkeää, että köyhyyden ja sen riskitekijöiden syy-seuraussuhteita ymmärretään, sillä köyhyyttä ei synny yksittäisen tekijän seurauksena; useimmiten pitkittyneessä köyhyydessä on kyse monesta eri tekijästä. (EAPN Explainer #6 2014; 16; Sironen & Saastamoinen 2014, 12–13, 15.)

6.2 Päihderiippuvuus ja mielenterveyden häiriöt

Rikollisuus ja päihteet ovat yhteydessä toisiinsa tiiviisti ja päihtyneenä tehdään suurin osa rikoksista, jotka johtavat vankilaan. Kynnys tehdä rikoksia on matala päihteiden vaikutuksen alaisena erityisesti silloin, kun oma päihteiden käyttö halutaan taata. Osalla vangeista on vaikea päihderiippuvuus, mutta suurin osa vangeista on päihteiden ongelmakäyttäjiä. Kun vapautunut vanki on päihdeongelmainen, hän saattaa syyllistyä samaan rikokseen toistuvasti. Liikennejuopumukset, väkivalta- ja omaisuusrikollisuus ovat yleisimmät rikostyypit, jotka liittyvät päihteiden käyttöön. (Mäki 2002, 239–240.) Tutkimukset osoittavat, että suurin osa vangeista on elinaikinsa aikana vähintään kokeillut päihdyttäviä aineita kuten alkoholia ja huumausaineita. Huumeista yleisimmin käytettyjä ovat kannabis ja piristeet, joista lähinnä on käytetty amfetamiinia. Lisäksi rauhoittavia lääkkeitä on käyttänyt yli puolet vangeista päihdetarkoituksessa. (Lintonen & Joukamaa 2013, 70.)

Päihderiippuvuudelle on tyypillistä käyttöhimo ja pakonomainen tarve käyttää ainetta. Se voi muodostua eri aineisiin, kuten alkoholiin, opiaatteihin, nikotiiniin ja amfetamiiniin. Ilmenemistapoja riippuvuudelle ovat vaikeudet hallita aineiden käytössä sen määriä, aloittamista ja lopettamista. Myös toleranssin kasvu ja vieroitusoireet ovat tyypillisiä päihderiippuvuudelle. Lisäksi on yleistä, ettei käyttäjä myönnä eikä tunnista haittoja ja oireita, jotka aiheutuvat riippuvuudesta. (Päihderiippuvuus 13.10.2014.) Mäen (2002, 240) mukaan rikollista käyttäytymistä voidaan ehkäistä vaikuttamalla päihdeongelmaan ja sen myötä ilmeneviin haittoihin. Onnettomuuk-

sia, sairastavuutta, rikollisuutta, työkyvyttömyyttä ja vahingontekoja voidaan vähentää kuntoutuksen ja hoidon avulla; raittius, päihdekierteen katkaisu, päihteiden käytön hallinta ja korvaushoito ovat tällöin avainasemassa. On kuitenkin huomioitava, että yksilöön liittyvät toimet ovat vain yksi osa-alue päihteisiin liittyvän rikollisuuden ehkäisemisessä.

Tutkimusten mukaan riski päihderiippuvuuteen on jopa kolminkertainen, mikäli päihteitä käytetään säännöllisesti ennen 14 ikävuotta, kun verrataan niihin henkilöihin, jotka aloittavat päihteiden käytön vasta aikuisiässä. Lisäksi päihdehakuinen käyttäytyminen, joka on opittu nuoruudessa, voi jatkua helposti myös aikuisuudessa. Näin ollen nuoruuden kehitystehtävät saattavat vaarantua ja aivojen mielihyvä- ja palkitsemisjärjestelmät herkistyvät riippuvuutta aiheuttaville aineille. Tällöin kehitysmässä oleva minäkuva on altis niin hyvälle kuin huonoillekin vaikutuksille. Tämä voi tarkoittaa pahimmillaan samaistumista pitkässä vankilakierteessä oleviin vankeihin, jotka ovat yhteiskunnasta syrjäytyneitä ja marginaalisessa asemassa. Parhaimmassa tapauksessa nuoren ja nuoren aikuisen olemassa olevien voimavarojen avulla minäkuva voidaan muun muassa vahvistaa rikos- ja päihdekeskeisyydestä vapaaksi. (Eskelinen 2009, 14–15.)

Joukamaa (2010, 74) kirjoittaa, että vankien hoidontarvetta, terveyttä sekä työkykyä selvittänyt tutkimus on osoittanut, että verrattuna valtaväestöön, vankien kohdalla päihderiippuvuus on jopa kymmenkertaista. Myös huumeriippuvuudet ovat alkoholiriippuvuuden lisäksi yleisiä. Lisäksi useampikertaisten vankien kohdalla esiintyy eniten päihde- ja mielenterveysongelmia. Kaksoisdiagnoosit ja sekakäyttö ovat myös yleisiä. Asiakkaan päihdeongelmiin vaikuttaminen on keskeistä niin selviytymisen edistämisen kuin uusintarikollisuuden ehkäisemisen kannalta. (Rikoksista rangaistujen tuen tarve 2006, 20–21, 25.)

Lintonen ja Joukamaa (2013, 75, 79) toteavat, että vankien kohdalla mielenterveyden häiriöt ovat hyvin yleisiä. Vuonna 2006 tehdyssä vankitutkimuksessa saatiin selville, että kymmenestä tutkittavasta yli yhdeksällä oli jokin mielenterveydenhäiriö. Lisäksi tutkimuksen aikana tutkituista kolme neljäsosalla diagnosoitiin jokin psykiatrinen sairaus. Erilaiset päihde- ja persoonallisuushäiriöt olivat esiintyvyydeltään todella suuria. Tutkimuksessa selvisi, että päihdehäiriöiden lisäksi myös persoonallisuushäiriöt ovat lisääntyneet erittäin voimakkaasti vankien keskuudessa: vuonna

1985 tehdyssä tutkimuksessa miesvangeista 17 prosentilla oli jokin persoonallisuushäiriö, kun taas vuonna 2006 vastaava luku oli 70 prosenttia. Myös Joukamaan (2010, 47, 73) tutkimuksessa ilmeni, että vain 6 prosenttia kaikista tutkituista jäi ilman mielenterveydellistä diagnoosia. Merkittävä löydös tutkimuksessa myös oli se, että vangeilla ei esiinny skitsofreniaa tai muita vastaavia psykooseja sen yleisemmin kuin valtaväestöllä toisin, kuin monesti epäillään.

6.3 Asunnottomuus

Granfeltin (2013, 209–210) mukaan vapautuneilla vangeilla ongelmia tuottavat niin asunnon saaminen kuin sen säilyttäminen. Lisäksi haastavuutta lisäävät päihderiippuvuus sekä ailahtelevuus elämäntavoissa. Asunnottomuudesta voidaankin puhua vapautuneiden vankien kohdalla laaja-alaisesta marginalisaatiosta. Ongelmat asumisessa ovat sidoksissa köyhyyteen, yksinäisyyteen, rikos- ja päihdekeskeiseen elämäntapaan, rikostaustan leimaavuuteen sekä elämän näköalattomuuteen. Asumissosiaalisen työn avulla pyritään vaikuttamaan asunnottomuuteen vähentämällä edellä mainittuja haasteita. Asumissosiaalisella työllä tarkoitetaan työtä, jota tehdään asunnottomien tai entisten asunnottomien kanssa ja sen avulla tähdätään siihen, että käytännöllisiin ja asumista vaarantaviin psykososiaalisiin ongelmiin vastattaisiin.

Ajatellen uudenlaista elämäntapaa ilman päihteitä ja rikoksia, vankilasta vapautuminen kavereiden nurkkiin, asunnottomana tai kadulle ei ole siihen kovin hyvä lähtökohta. Asunnottomana vapautuvilla vangeilla on usein luottohäiriömerkintöjä, päihdeongelmia sekä velkoja, puhumattakaan rikollisen leimasta. Kyseiset tekijät hankaloittavat niin asumista kuin itse asunnon hankkimista. Vapautuneista vangeista vain pieni marginaaliryhmä vapautuu ilman asuntoa. Todellisia lukumääriä ei kuitenkaan tiedetä, sillä monet saattavat ilmoittaa osoitteekseen esimerkiksi tyttöystävän tai vanhempien osoitteen. Jo vuosituhaten alussa kaikkein huono-osaisimmaksi asunnottomien ryhmäksi on määritelty vapautuvat vangit. (Granfelt 2007a, 102.)

Jo vankeusaikana voidaan vahvistaa asumisvalmiuksia asteittaisen vapauttamisen avulla, mistä esimerkkinä on vapauteen valmennus-palvelu. Kyseisessä toiminnassa vanki saa mahdollisuuden rangaistusaikana sitoutua oman vapautumisensa suunnitteluun konkreettisesti sekä ottaa vastuuta siitä. Lisäksi toiminnan toteutus tapahtuu vankilan ulkopuolella. Asunnon katsotaan toimivan yhtenä lähtökohtana toipumiselle ja muille toiminnoille. Turvattu asuminen luo pohjan uudelleen yrittämiselle esimerkiksi lyhyen vankeustuomion jälkeen siitä huolimatta, että elämä ei ole vapautumisen jälkeen mennytkään suunnitelmien mukaisesti. (Granfelt 2014, 271.)

Yhtenä ongelmakohtana asunnottomaksi vapautumisessa on, ettei kukaan kannata vastuuta ennen vapautumista eikä sen jälkeen. Koevapautta sekä sen lisäämistä pidetään yhtenä hyvänä toimintamallina, jossa vanki pysyy saman tuen piirissä aina rangaistuksesta siviiliin. (Vankilasta kadulle...? [viitattu 5.1.2015].) Kunnat sekä kolmas sektori järjestävät tuetun asumisen palveluita, ja niistä useimmat on suunnattu pääasiassa päihdekuntoutuksessa jo pitkään olleille. Pääasiassa asumispolut ovat tuettuja ja ne etenevät porrasmallin mukaisesti. Eräänä ongelmana on, että asunnon järjestymisessä esiintyy vaihteluita kotikuntien mukaan. Kuntien vastuulla on järjestää sosiaali- ja terveyspalveluita, mutta niiden muotoa, laajuutta tai järjestämistapaa ei säädetä laissa. Lisäksi kaupunkien halukkuutta vuokrata vapautuneille vangeille asunto saattaa vähentyä muun muassa aikaisempien häätöjen ja vuokrarästien vuoksi. Eräitä keinoja kynnyksen madaltamiseksi voivat olla erilaiset näytöt, kuten pidempiaikainen päihdekuntoutus tai vuokrarästien selvittely, mitkä ovat osoituksena elämänmuutoksesta. (Ryynänen 10.3.2010.)

Vankilasta vapautuneet kodittomat naiset ovat olleet marginalisoituneita monella eri alueella. He ovat kodittomien kielteisesti leimautunut alaryhmä. Heidän kanssaan tehtävältä sosiaalityöltä vaaditaan osaamista traumatisoitumisesta, väkivallasta, päihteiden käytöstä, mielenterveysongelmista ja lastensuojelusta. Suomessa marginaalissa eläville naisille suunnatut palvelut ovat kehittymättömiä. (Pleace ym. 2015, 83.)

6.4 Työllistyminen ja koulutus

Granfelt (2010, 143–144) tuo esiin artikkelissaan, että päihde- ja rikostausta poisulkee kuvainnollisesti ja konkreettisesti monia mahdollisuuksia. Kun uusia työntekijöitä valitaan, ensimmäisenä valittujen joukossa ei ole entinen vanki ja huumeidenkäyttäjä. Näin ollen häpeä ja torjutuksi tulemisen pelko oman taustan vuoksi voivat tulla ylitsepääsemättömiksi esteiksi muun muassa koulutukseen ja työhön hakeutumiseen. Jo lyhyidenkin työjaksojen järjestäminen moninkertaisille, vapautuneille vangeille on yksi tuloksellisimmista menettelytavoista uusintarikollisuuden ehkäisemisessä arviointitutkimusten mukaan (Järvelä 2002, 269).

Keskeinen asia rikoksettoman ja päihdeettömän elämän luomisessa on päivien mielekäs ja järkevä sisältö; järjestöt, työvoimahallinto ja oppilaitokset ovat keskeisessä osassa päivätoimintaa suunnitellessa. Työllistymismahdollisuudet ovat heikot, kun henkilö on ollut vankilassa useampaan kertaan. Työvoimatoimistosta tarjotaan työnhakijalle palveluita, jotka ylläpitävät työkykyä ja edistävät töihin pääsyä. Kyseisiä palveluita ovat muun muassa kuntouttava työtoiminta, palkkatuki, ammatilliset ja valmentavat työvoimakoulutukset sekä ammatillisen kuntoutuksen palvelut. Työtön työnhakija on oikeutettu työnhakusuunnitelmaan, joka laaditaan työnhauksen tueksi. Lisäksi vapautunut vanki saa työvoimatoimiston, kunnan ja kelan palveluita työvoiman palvelukeskuksista. Ohjaus palvelukeskuksiin tapahtuu työvoimatoimiston tai sosiaalitoimiston kautta. Työvoimaneuvojan lisäksi palvelukeskuksissa tukevat asiakasta myös sosiaaliohjaaja, psykologi ja terveydenhoitaja. Siellä yhteistyössä asiakkaan kanssa haetaan uusia kanavia ammatilliseen koulutukseen, työelämään tai muuhun pitkän aikavälin ratkaisuun. (Suomela 7.6.2011.)

Päihdeongelmat sekä toiminta- ja työkyvyn rajoitukset kuvaavat vankien kuntoutustarpeita. Vankilatyöhön riittävä työkyky on noin puolella vangeista, kun taas 15 prosentilla se on heikko ja joka kolmannella se on alentunut. Vajaalla puolella vangeista on työkokemusta ennen vankilassa oloa. Selittäviä tekijöitä toiminta- ja työkyvyn vajeisiin ovat vaikea päihdeongelma ja vaikea mielenterveystausta. (Rikoksista rangaistujen tarve 2006, 21.) Lintonen ja Joukamaa (2013, 72) kirjoittavat artikkelissaan, että vuonna 1985 ja 2006 tehdyt tutkimukset vankien sairastavuudesta ovat osoittaneet, että vangeista työkykyisiä on ollut miehistä puolet ja naisista kolmannes.

Koulutuksen avulla pystytään antamaan keinoja niin ihmisenä kehittymiseen kuin kasvamiseenkin. Koulutus voidaan nähdä kokonaisvaltaisen kuntoutuksen välineenä vankien kohdalla. Jo rangaistusajan suunnitelmaa tehtäessä on huomioitava koulutustarpeet, joita vangeilla on. Niihin vaikuttavat koulutus- ja työtilanne sekä koulutustausta. Motivaation merkitys on myös tärkeä tarkastellessa vangin omia toiveita koulutuksesta. Kun ammattitaidossa tai koulutuksessa on puutteita, voidaan puhua kriminogeenisestä tekijästä. Näin ollen uusintarikollisuuden riskiä pystytään vähentämään koulutuksen avulla. Samanaikaisesti yhteiskuntaan sijoittuminen lisääntyy ja valmiudet siihen paranevat. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2013, 23–24.) Hyphen (2004, 7) määrittelee kriminogeenisen tekijän siten, että jokin tekijä ylläpitää rikollista käyttäytymistä, aiheuttaa sitä tai vaikuttaa siihen.

Päihdeongelmaa ei voida ratkaista ainoastaan lopettamalla päihteiden käyttöä päihdeohjelman käsikirjan mukaan (Granfelt 2007b, 138). Myös vankien koulutusongelmissa pätee samat lainalaisuudet; asiakkaan moniongelmaisuuutta ei pystytä ratkaisemaan pelkästään koulutusta lisäämällä tai koulutuspaikan löytämisellä vapautumisen jälkeen. Jotta motivaatiota löytyy itsensä kehittämiseen ja koulutukseen, tulee jo vankilassa harjoittaa ja tarkastella monipuolisesti elämäntaitoja toimintakyvyn palauttamiseksi. Kyse on kokonaisvaltaisesta elämäntavan muuttamisesta: ihmisen tulee löytää uusi tapa suhtautua asioihin, elää sekä ottaa vastuuta niin itsestä kuin omista valinnoistaan. Jopa pelottavaa haastetta ei ole helpottamassa huumetausta ja rikosrekisteri, jotka helposti rajaavat koulutus- ja työmahdollisuuksia, hankaloittavat asunnon saamista sekä herättävät pelkoa ja torjuntaa muissa ihmisissä. Uudenlaisen elämän aloittaminen ilman päihteitä ja rikoksia omillaan, ilman tukea, on mahdotonta käytännössä. Näin ollen nuoret aikuiset, jotka ovat joutuneet vankilaan sekä ovat lisäksi heikossa työmarkkina- ja koulutusasemassa, tarvitsevat useilla elämänaalueilla erityistoimenpiteitä edellytyksien turvaamiseen koulutuspolkujen löytämiseksi ja koulutusmotivaation parantamiseksi. (Eskelinen 2009, 11–12.)

Vankien koulutustausta on merkittävästi heikompi verrattuna muuhun väestöön. Yhtenä selittävänä tekijänä pidetään oppimisen ongelmia, jotka ovat joko harjaantumattomuuden seurausta tai synnynnäisiä. Myös lukivaikeutta esiintyy yleisemmin

vangeilla kuin muulla väestöllä keskimäärin. (Vankien ammatillisen kehittämisen toimenpidesuunnitelma 2008, 16.) Useasti aloitetut ja keskenjääneet opinnot ovat tyyppillisiä useampikertaisten vankien kohdalla. Lisäksi ainoastaan joka viidennellä vangeista on ammatillinen perustutkinto. Heikkoa kirjoitus- ja lukutaitoa sen sijaan esiintyy jopa puolella vangeista. Hyvä kouluttautumismuoto rikostaustaisten kohdalla onkin ollut oppisopimuskoulutus. (Suomela 7.6.2011.)

Oppisopimuskoulutus. Ammatin ja uuden ammatillisen osaamisen hankkiminen sekä oman ammatillisen osaamisen syventäminen ovat mahdollisia oppisopimuskoulutuksella. Näin ollen koulutuksen avulla voi opiskella joko ammatillisen tutkinnon tai sen osia. Opintoja täydennetään tietopuolisten opintojen avulla. Pääosa opinnoista järjestetään työpaikalla käytännön työtehtävissä. Kyseessä on ammatillinen koulutus, joka perustuu määräaikaiseen työsuhteeseen. Pääsääntöisesti oppisopimuskoulutuksen avulla voi opiskella samoihin tutkintoihin kuin oppilaitoksissa. Mahdollisuudet päästä myös ammatilliseen lisäkoulutukseen ovat oppisopimuskoulutuksen myötä laajat, minkä lisäksi myös yrittäjät voivat kouluttautua kyseisen koulutuksen avulla. Koulutuksen kesto on yleensä 2-4 vuotta tutkintoon johtavassa tai valmistavassa koulutuksessa. Lisäksi henkilökohtainen opiskeluohjelma sisältyy oppisopimuskoulutukseen. Siinä voidaan huomioida opiskelijan aikaisemmat koulutukset ja työkokemukset. Siitä käy myös ilmi muun muassa opintojen kesto ja sisältö. Työnantajan tulee maksaa työ- tai virkaehtosopimuksen mukainen palkka opiskelijalle. Mikäli kyseessä on työtön oppisopimuskoulutettava, TE-toimistosta työnantajan on mahdollista hakea palkkatukea. (Oppisopimuskoulutus, [viitattu 14.1.2016]; Yleistä oppisopimuskoulutuksesta, [viitattu 14.1.2016].)

Nuorisotakuu. Kun TE-palvelut tarjoavat nuorelle toimenpidettä tai palvelua viimeistään siinä vaiheessa, kun työnhaun alkamisesta on kulunut kolme kuukautta, siitä käytetään nimitystä nuorisotakuu. Nuoren mahdollisuudet löytää työpaikka ja päästä työmarkkinoille paranevat palvelun avulla. Näin ollen nuorisotakuu estää syrjäytymistä ja työttömyyden pitkittymistä, sekä edistää työmarkkinoille ja koulutukseen sijoittumista. Työllistymissuunnitelma tehdään toimiston kanssa yhteistyössä, mikäli kyseessä on työnhakijana oleva joko 25 - 29-vuotias vasta valmistunut tai alle 25-vuotias nuori. Suunnitelmaan sisältyy työllistymistä edistäviä palveluita. TE-toi-

misto voi tarjota ennen kolmen kuukauden työttömyyttä esimerkiksi koulutusta, työkokeilua, työtä, palkkatuetta työtä, starttirahaa, työnhakuvalmennusta tai urasuunnittelu- ja ammatinvalintapalveluita. TE-toimisto tarjoaa koko työttömyyden ajan aktiivisesti palveluita, mikäli työttömyys pitkittyy. Nuorisotakuun edellytyksenä on, että nuorella on myös omaa aktiivisuutta. Nuori on velvollinen hakemaan ammatillisia valmiuksia antavaan koulutukseen, joka johtaa tutkintoon, työkokeilusta tai muusta palvelusta huolimatta. Nuorisotakuu koskee nuoria siitäkin huolimatta, onko ammatillinen koulutus suoritettuna vai ei. Lisäksi nuorisotakuun katsotaan toteutuneen, mikäli nuori ohjataan työllistymissuunnitelmassa sovittuun julkiseen työvoimapalveluun. Tarpeen niin vaatiessa, nuori voidaan myös ohjata kunnan sosiaali- ja terveyspalveluihin. (Nuorisotakuu, [viitattu 13.1.2016].) Nuorisotakuu on tullut voimaan vuoden 2013 alussa (Nuorisotakuu auttaa eteenpäin, [viitattu 14.1.2016]).

Ahonen-Walkerin ja Pietikäisen (2014, 69) mukaan käytännössä nuorisotakuun toimenpiteissä keskitytään vahvistamaan pääasiassa työelämä- ja koulutusosallisuutta. Näin ollen toiminnassa jäävät huomioimatta ne nuoret, joilla elämä ei ole mennyt tavanomaisen kaavan mukaan. Kyseiset nuoret tarvitsevat niin elämänhallintaa vahvistavia kuin kuntoutuksellisia palveluita ensisijaisesti. Parhaiten tämän hetkinen takuu auttaa sellaisia nuoria, jotka kykenevät joko pienen ohjauksen avulla tai omatoimisesti kulkemaan palvelujärjestelmässä. Vaikuttaa siltä, että nuorisotakuu on jäämässä huomattavasti kapeammaksi alkuperäiseen suunnitelmaan verrattuna. Nuorisotakuuta voidaan verrata kermankuorintaan: palveluiden ja lupauksen ulkopuolelle jäävät ne nuoret, jotka ovat vaikeimmassa asemassa. Myös Niinivaara ja Suonpää (2014, 47) pohtivat artikkelissaan, miten nuorisotakuu on tavoittanut nuoria, vaikka siitä on eri medioissa puhuttu. Artikkelissa tuodaan esiin, että esimerkiksi maahanmuuttajanuorten kohdalla se on jäänyt etäiseksi ja samalla herääkin kysymys, miten paljon kampanjaa markkinoineilla tahoilla on nuoriin kytköksiä.

6.5 Velkaantuneisuus vapautuneiden vankien keskuudessa

Näkin (2006, 3) tekemän tutkimuksen mukaan vapautuneista vangeista velkaantuneita on 81 prosenttia. Kuten vuonna 1991 tehdyssä selvityksessäkin, velkaantumi-

sen rakenne painottuu maksamattomiin sakkoihin sekä rikosperusteisiin korvauksiin. Kymmenen vuoden aikana vuokravelat ovat lisääntyneet melkein kolmenkertaisesti. Sen sijaan takausvelat eivät kuuluneet enää vapautuneen vangin velkaprofiiliin. Tutkimuksen mukaan myös perintätoimissa sekä velkojen kokemisessa on tapahtunut muutosta; perintätoimet ovat lisääntyneet ja velkojen kokemisessa 8 prosenttia tutkituista kokee, ettei velkaongelma ole merkittävä, kun vielä vuonna 1991 määrä on ollut 23 prosenttia. Näin ollen vapautuneiden vankien velkaantumisen ongelmat ovat lisääntyneet reilussa kymmenessä vuodessa. Päihteiden käyttö ja siihen liittyvä rikoskierre ovat olleet yleensä syynä velkaantumisen alkamiselle.

Näkki (2006, 4) tuo esiin, että 86 prosenttia vapautuneista vangeista on ollut motivoitunut velkaongelmien selvittämisestä ja huumerekoksista tuomitut ovat olleet tutkimuksen mukaan kaikista motivoituneimpia. Vain 6 prosenttia on saanut avustusta velkojen selvittelyyn vankilan henkilökunnalta. Vankila-aikana eniten tukea saatiin sosiaaliohjaajilta ja –työntekijöiltä, mutta psykososiaalista tukea vangit kokevat jääneensä kokonaan vaille. Päihteet, tekojen vastuullisuus, velkaantuminen, kaveripiirin kiinnittyminen sekä huono-osaisuus ovat teemoja, joita vangit ovat tuoneet esiin esteinä rikoksettomalle elämälle. Keskeisin tulos tutkimuksessa kuitenkin on, että vapautuneet vangit vapautuessaan joko siirtyvät työskentelemään ilman verokorttia ja siten harmaata taloutta vahvistaen tai he vapautuvat sosiaaliturvariippuvuuteen. Lisäksi velat, jotka liittyvät laittomaan toimintaan, varmistavat sen, että vapautuneista vangeista osa pysyy rikoskierteessä kyseisten velkojen maksamiseksi.

Henkilöt, jotka ovat heikoimmassa asemassa taloudellisesti, ovat myös yleensä heikkoresurssisimpia kansalaisia muidenkin hyvinvoinnin osatekijöiden osalta. Näin ollen tarkastellessa huono-osaisuuden kasautumisilmiötä velkaongelmat uhkaavat lisätä sitä entisestään. Vapautuneista vangeista, jotka ovat joutuneet velkaongelmiin, ilmeisesti suurin osa on kasautuvasti huono-osaisia velallisia. Sosiaalinen asema heidän kohdallaan on muihin velkaongelmaisiin verrattuna heikoin. Lisäksi heillä on enemmän vaikeuksia työelämäänsä kiinnittymisessä muihin väestöryhmiin verrattuna, sillä motivaatio palkkatyön tekemiseen saattaa laskea valtiolle maksettavien korvausten vuoksi. Tällöin rikosperusteiset velat yhdistettynä muihin velkoihin syntyy sosiaalisen integraation este siitä huolimatta, että yhteiskunta haluaa pitää integraatitavoitteestaan kiinni. (mts. 7.)

7 VAPAUTUNEEN VANGIN TUEN JA VALVONNAN ERI MUODOT VAPAUDESSA

Tässä luvussa käsittelen vapautuneen vangin keskeisiä tuen tarjoajia, joita löytyy niin julkiselta kuin kolmanneltakin sektorilta. Tuon muun muassa esiin, missä asioissa kunta tukee vapautunutta vankia ja toisaalta myös niitä seikkoja, joita se olisi velvollinen hoitamaan. Lisäksi kerron Rikosseuraamuslaitoksesta ja sen roolista rikoksista rangaistujen vankien näkökulmasta. Tarkastelen myös, mistä vapautuneiden vankien toimeentulo koostuu sekä kerron, mitä kuntouttava työtoiminta, työkokeilu ja palkkatuki ovat. Nostan esille myös kolmannen sektorin toimijoita, jotka sekä järjestävät että kehittävät yhteiskunnassa vankien jälkihuoltoa.

7.1 Kunnan rooli vankien tuen tarjoajana

Koska Suomessa ei ole olemassa kunnallista tai valtiollista järjestelmää, joka vastaisi vankien jälkihuollosta ja olisi erityisesti heille suunnattu, palveluiden järjestämisestä vastaa vapautuneen vangin kotikunta. Keskeisin tekijä vapautuneen vangin viranomaisverkostossa on sosiaalitoimi. Kunnan velvollisuuksiin kuuluu asumisen, tarvittavan päihdehoidon sekä toimeentulon järjestäminen vapautuneelle vangille. Yhteistyö vankilan ja kotikunnan välillä on keskeisessä osassa vapautumisen jälkeen siksi, että vankilassa aloitettua kuntoutusta ja hoitoa voitaisiin jatkaa myös siviilissä. Päihdekuntoutuksen siviilissä maksaa vapautuneen kotikunta. Hoidon järjestäminen voi olla haasteellista varsinkin pienissä kunnissa korkeiden kustannusten vuoksi. (Suomela 7.6.2011.)

Lainsäädäntö velvoittaa kunnat järjestämään sosiaali- ja terveyspalvelut asukkailleen. Palvelujen järjestämisessä voi olla kuntakohtaisia eroja paikallisten olosuhteiden ja kuntalaisten tarpeiden mukaan. Kunnalliset sosiaali- ja terveyspalvelut ovat avainasemassa vankien kuntouttamisessa sekä ennen vankeusrangaistusta, että erityisesti vankeusrangaistuksen jälkeen. Rangaistusten täytäntöönpanon aikana vastuu vankien perushuollosta, terveydenhuollosta, toimeentulosta ja toiminnoista on Rikosseuraamuslaitoksella. Vankeusrangaistuksen aikana toimivat yhteistyösuhteet vankilaviranomaisten, sosiaali- ja terveyspalveluviranomaisten ja myös

laajemmin muiden viranomaisten kanssa olisivat ehdottoman tärkeitä. Suunnitelmallisten ja räätälöityjen palvelujen kautta kyetään ehkäisemään rikosseuramusalan asiakkaiden syrjäytymistä ja uusintarikollisuutta. (Rikoksista rangaistujen tarve 2006, 4.)

Järvelän (2002, 289) mukaan tärkein syy erityispalveluiden puuttumiselle rikostauksien henkilöiden kohdalla on se, että he ovat ryhmänä niin pieni ja moniongelmainen, minkä lisäksi heidän katsotaan usein olevan itse syyllisiä tilanteeseensa. Vain suuremmat kaupungit pystyvät järjestämään erityispalveluita, ja pienten kaupunkien kohdalla järjestäminen vaatisi yhteistyötä seutukunnallisesti.

Karjalainen (2014, 41, 44, 45) tuo artikkelissaan esiin, että Vantaa on ainoa kunta, jolla on varta vasten vapautuvien vankien asioita hoitava työntekijä. Muissa kunnissa asiakkuus määräytyy joko vanhan asiakkuuden tai edellisen kotiosoitteen mukaan. Myös vaihtuvuus kuntien työntekijöissä on hankaloittanut muun muassa tiedon kulkua. Vapautuneet vangit joko joutuvat tai putoavat ulkopuolelle palvelujärjestelmässä. Tarpeet, joita heillä on, ovat liian monisyisiä: viranomaisten luona asioimisissa on erityisiä vaikeuksia, samoin kuin työllistymisessä, asunnon järjestämisessä, toimeentulossa ja sosiaalisissa suhteissa.

Etuudet ja toimeentulo. Vapautuneiden vankien toimeentulo perustuu pääasiassa toimeentulotukeen tai työmarkkinatukeen. Ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan ovat vain harvat oikeutettuja, sillä työttömyysjaksot ovat pitkiä ja työhistoria on katkonainen. Taloudellinen asema työttömyysturvaa saavilla on parempi verrattuna toimeentulotuella eläviin, joilla on työssäoloehto työvoimaviranomaisten asettamana. Näin ollen he ovat täysin työmarkkinoiden ulkopuolella. Vapautuneiden vankien toimeentulon osalta leimaavat rahankäytön suunnittelemattomuus, niukkuus ja rahattomuus. (Järvelä 2002, 272.) Parhaimmassa tapauksessa sosiaaliturva voi tarjota resursseja ja saada niistä aikaan mahdollisuuksia elämään. Tällaisia elämänmahdollisuuksia ja resursseja voivat olla ruoka, vaatteet, raha, sosiaaliset suhteet, paikka yhteiskunnassa ja yhteisössä sekä elämänuran rakentaminen. (Kempainen 2007, 237.)

7.2 TE – toimiston tarjoamat palvelut

Kuntouttava työtoiminta. Kuntouttavassa työtoiminnassa tavoitteisiin kuuluvat toimintakyvyn ja elämänhallinnan parantaminen, jotta koulutukseen hakeutuminen, työllistyminen tai osallistuminen työllistymistä edistäviin palveluihin olisi mahdollista. On tärkeää, että kuntouttava työtoiminnan sisältö suunnitellaan asiakaslähtöisesti ja yksilöllisesti, sillä toimintakyky voi vaihdella kunkin asiakkaan kohdalla. Oleellista kuitenkin on, että se edistäisi asiakkaan toimintakykyä, työelämävalmiuksia ja elämänhallintaa parhaimmalla tavalla. Kuntouttavaa työtoimintaa voidaan myös suunnitella prosessiluonteisesti, jolloin toimintakyvyn kohentuessa palvelun painopisteessä voi tapahtua muutoksia. (Kuntouttavan työtoiminnan sisältö 23.9.2014.) Kunta järjestää kuntouttavaa työtoimintaa ja yleensä toiminta sijoittuu eri yhdistykseen ja kunnan toimipisteisiin (Kuntouttava työtoiminta, [viitattu 28.12.2015]).

Työkokeilu. Ura- ja ammatinvalintavaihtoehtoja sekä mahdollisuuksia palata työmarkkinoille voidaan selvittää työkokeilun avulla. On useita tilanteita, joissa työkokeilua järjestetään. Esimerkiksi puutteellinen koulutus, ammatin tai alan vaihto sekä pitkä poissaolo työmarkkinoilta ovat syitä työkokeilun taustalla. Myös henkilön pohditiessa yrittäjyyttä voidaan työkokeilua järjestää. Työpaja, yhdistys tai kunta, yritys, valtion virastolaitos tai säätiö tai yksityinen elinkeinoharjoittaja voivat olla työkokeilun järjestäjiä. (Työkokeilun säännöt ja säädökset, [viitattu 28.12.2015].) Työkokeilupaikoista saa tietoa työ- ja elinkeinotoimistosta, mutta niitä voi hakea myös itse. Työkokeilun jälkeen paluuta työmarkkinoille voidaan tukea työhön valmentajan palvelulla, palkkatuella tai koulutuksella. (Työkokeilulla takaisin työmarkkinoille, [viitattu 28.12.2015].)

Palkkatuki. TE-toimisto voi myöntää määrärahojen puitteissa palkkatukea työnantajalle palkkauskustannuksiin edistämään työttömän työnhakijan työllistymistä. Kyseessä on työnantajan saama rahallinen korvaus työntekijään käytetystä ajasta, sillä työnohjaukseen saattaa kulua enemmän aikaa. Voi olla, että palkattavalla on osaaminen vanhentunut, sairaus tai vamma voi vaikuttaa tehtävissä selviytymisessä tai työkokemus saattaa olla niukkaa. Palkkatuki pohjautuu hakijan palvelutarpeisiin ja se on aina harkinnanvaraista. TE-toimiston tulee arvioida, miten työllistyminen avoimille työmarkkinoille edistyy ja ammatillinen osaaminen kohentuu palkkatuetussa työssä. Tuen kesto ja suuruus päätetään TE-toimistossa yksi tapaus

kerrallaan. Työsuhde voi olla määräaikainen tai toistaiseksi voimassa oleva ja myös oppisopimuskoulutukseen voidaan myöntää palkkatukea. (Palkkatuki, [viitattu 9.1.2016].)

7.3 Rikosseuraamuslaitos – rangaistusten täytäntöönpanija siviilissä

Rikosseuraamuslaitos toimii oikeusministeriön alaisuudessa yhdyskuntaseuramusten ja vankeusrangaistusten täytäntöönpanoviranomaisena. Sen tavoitteisiin kuuluu turvallisuuden lisääminen yhteiskunnassa ja uusintarikollisuuden ehkäiseminen. Rikosseuraamustyöntekijöiden sekä muiden laitoksen virkamiesten tehtävänä on huolehtia rangaistusten turvallisesta ja lainmukaisesta täytäntöönpanosta. Tuomitulla on paremmat mahdollisuudet integroitua yhteiskuntaan rangaistuksen jälkeen, kun hän saa perehtyä elämänhallintaa tukeviin taitoihin rangaistuksen aikana. Näin ollen rangaistusajan suunnittelussa huomioidaan se, että tuomittu pystyy kehittämään omia valmiuksiaan rikoksetonta elämää varten. (Rikosseuraamuslaitos 10.5.2013.)

Karsikas (2014, 31) kirjoittaa, että viime vuosien aikana Rikosseuraamuslaitos on avautunut enemmän yhteiskunnalle. Siihen ovat vaikuttaneet vuoden 2006 vankeuslaki sekä vuoden 2012 Rikosseuraamuslaitoksen strategia. Koska tavoitteisiin kuuluvat yhteiskuntaan integroitumisen edistäminen ja uusintarikollisuuden vähentäminen, Rikosseuraamuslaitoksen ulkopuolelta sitä ei pystytä toteuttamaan. Eli viranomaispalveluita täydentävät vapaaehtoiset toimijat, minkä lisäksi ne helpottavat rangaistuksen suorittaneiden hyväksymistä yhteiskuntaan. Näin ollen yhteistyötä tulee kehittää entisestään Rikosseuraamuslaitoksen ja vapaaehtoisten toimijoiden välillä.

Valkama (2014, 90–91) tuo esiin, että Rikosseuraamuslaitoksen resursseihin vaikuttavat valtion tuottavuus- ja säästöohjelmat. Jatkuvasti työ- ja koulutustoiminta sekä kuntouttavat osastot vähenevät vankiloissa. Henkilötyövuodet laskevat ja vankiloissa ei ole riittävästi henkilökuntaa, joka vastaisi kuntoutuksesta. Mikäli jatkokuntoutukseen ei ole mahdollisuutta, vangin palatessa siviiliin on vaarana, että jo vankilassa tehty kuntouttava työ epäonnistuu.

Yhdyskuntaseuraamukset. Merkittävä osa rangaistusten täytäntöönpanojärjestelmää ovat yhdyskuntaseuraamukset, joita suoritetaan vapaudessa. Kyseisiä yhdyskuntaseuraamuksia ovat nuorisorangaistus, ehdonalaisten vapauden valvonta, yhdyskuntapalvelu sekä ehdollisesti rangaistujen nuorten valvonta (Yhdyskuntaseuraamukset 16.11.2015.)

Ehdonalaisten vapauden valvonta. Kun ehdottomaan vankeusrangaistukseen tuomittu vanki päästetään vapauteen suorittamaan jäljellä oleva rangaistus, sillä tarkoitetaan ehdonalaista vapauttamista. Määräosa rangaistuksesta suoritetaan vankilassa ja loppuosa voidaan suorittaa vapaudessa ilman valvontaa tai valvonnassa. Rikosseuraamuslaitos järjestää ja toteuttaa valvonnan. (Ehdonalaisten vapauden valvonta 30.4.2015.)

Nuorisorangaistus. Kyseessä on rangaistus, joka on tarkoitettu alle 18-vuotiaille ja joka sisältyy rikoslakiin. Rangaistus koostuu työelämään ja työhön perehtymisestä, sosiaalista toimintakykyä edistävistä ohjelmista ja tehtävistä sekä valvonnasta. Rikosseuraamuslaitos on rangaistuksen toimeenpanija ja Rikosseuraamuslaitoksen virkamies toimii nuoren valvojana. Nuorisorangaistukseen voidaan tuomita, mikäli kyseessä on tekohetkellä 15-17-vuotias henkilö ja tuomioistuin katsoo ehdottoman vankeuden liian ankaraksi ja sakon riittämättömäksi. Ankaruudeltaan nuorisorangaistus on yhtäläinen ehdollisen vankeuden kanssa. (Nuorisorangaistus 30.4.2015.)

Nuorisorangaistuksen avulla voidaan ehkäistä nuoren uusintarikollisuutta sekä edistää hänen sosiaalista selviytymistään. Keskeisenä lähtökohtana nuorisorangaistuksessa pidetään eri tahojen välistä yhteistyötä. Rikosseuraamuslaitoksen tehtävänä on laatia seuraamusselvitys, jossa perustana ovat nuoren haastattelu, yhteinen tapaaminen, huoltajan kuuleminen sekä viranomaisilta saadut tiedot. Seuraamusselvitys laaditaan yhdessä sosiaaliviranomaisten sekä nuoren ja hänen huoltajansa kanssa. (Nuorisorangaistus 30.4.2015.)

Valvontarangaistus. Ankaruudeltaan valvontarangaistus on yhdyskuntapalvelun ja ehdottoman vankeuden välissä. Se voi olla enintään kuuden kuukauden mittainen ja sillä voidaan korvata osa lyhyistä, ehdottomista vankeusrangaistuksista. Henkilö, joka on tuomittu valvontarangaistukseen, asuu kodissaan ja häntä valvotaan sähköisesti teknisillä välineillä ja muilla tavoin rangaistuksen aikana. Periaatteisiin kuuluu,

että jos valvontarangaistuksen voidaan katsoa ehkäisevän uusia rikoksia ja edistävän sosiaalista selviytymistä rikoksentekijän kohdalla, valvontarangaistus voidaan tällöin määrätä. Esteenä valvontarangaistukseen tuomitsemiselle voivat olla rikoksen laatu ja aikaisemmat ehdottomat vankeusrangaistukset. (Valvontarangaistus 16.11.2015.)

Valvontarangaistuksessa velvollisuuksiin kuuluu päiväohjelman, joka on vahvistettu toimeenpanosuunnitelmassa, noudattaminen. Se voi muodostua kuntoutuksesta, toimintaohjelmista, työstä, koulutuksesta tai muusta toiminnasta, joka edistää tuomitun tilannetta. Lisäksi tuomitulta edellytetään ehdotonta päihteettömyyttä. Liikkuminen on sallittua asunnon ulkopuolella määrätyllä alueella, eikä asunnosta saa poistua ilman suunnitelmassa hyväksyttyä syytä. Tarvittaessa päihteettömyyttä valvotaan huumetestien ja puhalluskokeiden avulla. Jos ehtoja rikotaan toistuvasti tai vakavasti, rangaistus muunnetaan ehdottomaksi vankeudeksi. (Valvontarangaistus 16.11.2015.)

Yhdyskuntapalvelu. Kyseessä on yleinen rangaistus, johon voidaan tuomita enintään 8 kuukauden ehdottoman vankeusrangaistuksen sijaan ja joka sisältyy rikoslakiin. Tällöin yhdyskuntapalvelua on vähintään 14 ja enintään 240 tuntia. Myös yli kahdeksan kuukauden mittaisen ehdollisen vankeusrangaistuksen lisäksi voidaan määrätä yhdyskuntapalvelua, jolloin enimmäistuntimäärä on 90 tuntia. Yhdyskuntapalvelua valvoo Rikosseuraamuslaitos, joka myös hankkii palvelupaikan sekä arvioi henkilön soveltuvuuden. Yhdyskuntapalvelussa työ on palkatonta ja yleishyödyllistä. Tavallisin rikos on ollut rattijuopumus yhdyskuntapalveluun tuomituilla. (Yhdyskuntapalvelu 30.4.2015.)

7.4 Kolmas sektori tuen tarjoajana

Kolmas sektori on tullut mukaan viranomaisauttamisen rinnalle ehkäisemään uusintarikollisuutta sekä katkaisemaan syrjäytymiskehitystä, joka ylläpitää rikollisuutta. Lisäksi kolmas sektori näkyy myös kriminaalipolitiikassa, sillä sen tekemällä työllä on huomattava merkitys myös sosiaalisten ongelmien ja rikosten ennaltaehkäisemisessä. (Näkki 2006, 20.)

Eri yhdistysten ja järjestöjen kautta voi saada tukea palvelukokonaisuuksien avulla moniin haasteisiin jopa yhdestä ja samasta paikasta. Ne voivat tarjota tukea asumiseen, päihdehoitoa, mielekästä tekemistä, motivointia kuntoutukseen sekä ennen kaikkea vertaistukea. Kunta, valtio tai RAY on yhdistysten ja järjestöjen palveluiden maksava osapuoli. (Rantala 2004b, Kantoniemen 2012, 37 mukaan.) Järjestöt ovat olleet myös kehittämässä rikosseuraamusalalle erilaisia hankkeita ja palveluita, joissa on tehty moniammatillista viranomaisyhteistyötä koulutettujen asiantuntijoiden, kokemusasiantuntijoiden ja rikosseuraamusalan kesken (Lindström & Kumlander 2014, 52.)

Valkaman (2014, 91–93) mukaan Suomesta löytyy vain muutamia järjestöjä, joissa kohderyhmänä ensisijaisesti ovat rikostaustaiset henkilöt ja heidän lähipiirinsä. Lisäksi monet kuntoutusta järjestävät järjestöt ovat joutuneet lopettamaan toimintansa, sillä ostopalvelut ovat vähentyneet kuntien keskittäessä palveluita viime vuosien aikana. Asiakkuudet sekä toimintapolitiikan järjestöjen toiminnassa määrittelee loppujen lopuksi kunta: mitä palvelua voidaan tarjota, kenelle ja miten kauan.

Valkama (2014, 93–94) myös kuvailee palvelutarjontaa ja ammatillista osaamista kolmannella sektorilla rajoittuneeksi ja pirstaloituneeksi. Usein palvelut keskittyvät pelkästään joko päihdekuntoutukseen tai asumiseen: tällöin vankien tarpeet ja palvelut eivät kohtaa. Rikostaustaisten työnteon osaamisesta ja muutosprosessin ymmärtämisestä ei myöskään ole riittävästi osaamista järjestöillä. Kyse on omanlaisestaan prosessista, kun puhutaan rikollisesta elämäntavasta irtautumisesta. Jos kuntoutus keskittyy pelkästään asumiseen tai päihdekuntoutukseen, asiakkaat helposti retkahtavat ensin rikolliseen toimintaan, jolloin myös päihteet palaavat helpommin mukaan kuvioihin. Myös isolla osalla työvoimahallinnon, päihdehuollon, terveydenhuollon, asumispalveluiden tai sosiaalityön henkilöstöllä osaaminen rikollisuudesta irtaantumisen suhteen on puutteellista.

KRITS. Kriminaalihuollon tukisäätiö on valtakunnallinen palvelujentuottaja- ja asiantuntijajärjestö, joka edistää vapautuvien sekä heidän läheistensä arjen hallintaa ja selviytymistä. Sen keskeisin tavoite on verkostoitua muiden alan toimijoiden kanssa sekä ehkäistä uusintarikollisuutta kehittämällä tuki- ja palvelujärjestelmiä. Lisäksi tavoitteena on palveluiden kehittäminen vapautuvien ja heidän läheistensä tarpeita vastaaviksi vaikuttamalla muihin toimijoihin. Perhetyö, oppimisvalmennustyö, portti

vapauteen – nettipalvelu sekä kriminaaliasiamiestoiminta ovat asiantuntijapalveluita, jotka ovat valtakunnallisia. Nettipalvelu on ainoa laatuaan ja se on tarkoitettu rikosseuraamusasiakkaille, läheisille ja alan työntekijöille. Lisäksi säätiö järjestää vertaistukitoimintaa pääkaupunkiseudulla sekä asunnottomille vapautuneille tai koevapaudessa oleville tukiasumispalveluita. Kun rangaistusaikana aloitetaan tukitoimet, asumispolku voi johtaa itsenäiseen asumiseen asumisohjauksen, asumisvalmennusyksikön ja tukiasunnon kautta. (Mäki 2014, 79–82.)

KRITS on tukemassa taloudellisesti ja toiminnallisesti alan vapaaehtois- ja vertaisjärjestöjä, minkä lisäksi se tuottaa Rikosseuraamuslaitokselle sosiaalipalveluita. Perhe- ja läheistyössä tarjotaan koulutus- ja asiantuntija-apua, järjestetään perheleiritoimintaa, edistetään rikosseuraamusasiakkaiden perheiden ja lasten asemaa palvelujärjestelmässä, koordinoidaan vankiperhetyön verkostoa sekä tuetaan vertaistukitoimintaa. Kriminaaliasiamiestoiminnassa tarjotaan neuvontaa ja ohjausta väliinputoamistilanteissa, jotka liittyvät sosiaaliturvaan sekä terveys- ja sosiaalipalveluihin. Myös koulutuksen, tiedotuksen ja edunvalvonnan avulla kehitetään kohde-ryhmän asemaa. (Mäki 2014, 80–81.)

7.5 KRIS – ”Rikollisten revanssi yhteiskunnassa”

Missio, joka KRIS:llä on, on saada rikostaustaiset henkilöt kiinnittymään myönteisesti yhteiskuntaan ja saada heidät voimaantumaan vertaistytön avulla. Lisäksi tavoitteisiin kuuluvat muun muassa uusintarikollisuuden vähentäminen, osallisuuden ja elämänhallinnan edistäminen, yhteiskunnan arvoihin ja asenteisiin vaikuttaminen sekä jälkihuollon kehittäminen ja täydentäminen. Käytännössä KRIS:n tekemä työ kattaa avotyön, erityisnuorisotyön sekä vankilatyön. Vankilatyössä on mukana 13 vankilaa, joissa järjestetään esimerkiksi lomasaattoja, henkilökohtaisia tukitapaamisia, portilta hakuja sekä vapauteen valmentavia teemaryhmiä. Vertaistuellalla voidaan myös tarkoittaa muutosprosessia ja voimaantumista, joiden avulla yksilö voi ottaa omasta elämästä vastuuta sekä huomata ja löytää omia voimavarojaan. KRIS tavoittaa hyvin myös eri viranomaisten, kuten lastensuojelun, poliisin ja koulun, työkohteina olleita nuoria sekä auktoriteetti- ja viranomaisvastaisia yksilöitä. (Valkama 2014, 95–96, 98.)

KRIS-erityisnuorisotyö on suunnattu 15–25-vuotiaille nuorille, jotka ovat rikos- ja/tai päihdekierteessä. Se on korjaavaa ja ennaltaehkäisevää kriminaalityötä, jota tehdään vertaistuen avulla. Erityisnuorisotyön tavoitteisiin kuuluvat rikoksettomuuden ja päihitteettömyyden tukeminen nuoren kohdalla sekä tavoitteiden laatiminen, jotta nuori voisi saisi kiinni elämäntavasta, joka olisi vastuullisempaa ja mielekkäämpää. Kokemukset päihdeongelmasta, lastensuojelun asiakkuudesta, syrjäytymisestä ja vankilasta löytyvät mentoreilta, jotka nuorisotyötä tekevät. Myös nuorisotyön toiminta perustuu toveruuteen, rehellisyyteen, yhteisvastuullisuuteen ja päihitteettömyyteen. Se on alkanut vuonna 2008 eri toimintakeskuksissa pienimuotoisena. Työhön sisältyy kaikenlaisia toimintamuotoja ja nuoren kanssa ollaan jokapäiväisessä elämässä niin arkena kuin vapaa-aikanakin. (Nuorisotyö, [viitattu 27.1.2016].)

7.5.1 Move On! - Hanke

Move on! - hanke on KRIS-Etelä-Suomi ry:n hanke ja se on suunnattu 15 - 29-vuotiaille rikostaustaisille nuorille. Sen toiminta-aika sijoittuu 2014-2017 väliselle ajalle. Hankkeen tavoitteena on mallintaa ja ohjata nuorten polkuja eri yhdyskuntaseuraamuksista, valvotusta koevapaudesta, päättäneestä vankeusrangaistuksesta tai vankeudesta kohti työelämää ja koulutusta. Nuorten erilaiset lähtötilanteet ja tarpeet suuntaavat toimintaa. Uudenmaan ELY-keskus vastaa hankkeen rahoituksesta. Tärkeisiin yhteistyökumppaneihin kuuluvat Uudenmaan TE-toimisto ja työvoiman palvelukeskus, järjestöt, oppilaitokset, vankilat ja arviointikeskus, Etelä-Suomen rikosseuraamusalueen yhdyskuntaseuraamustoimistot sekä yritykset. Lisäksi toiminnasta saatujen havaintojen pohjalta hanke tuottaa Hyvä käytäntö – oppaan, joka liittyy lainrikkojataustaisten nuorten työhön ja koulutukseen poluttamiseen. (Seljanperä 22.8.2014.)

Hankkeessa tuetaan työelämävalmiuksia sekä arjenhallintaa ryhmätoiminnan avulla. Ryhmän toimintoihin kuuluvat liikuntaharrastukset, ruoanlaitto ja tapahtumissa käyminen. Myös työelämävalmiuksia parannetaan ryhmän avulla eri vierailuiden ja työnhakutaitojen kehittämisen avulla. Lisäksi hankkeessa kokemusasiantuntijuus ja vertaistuki mahdollistavat toiminnan, joka on muutokseen tähtäävää. Nuoret

saavat hanketyöntekijöiltä ohjausta ja neuvontaa niin työhön kuin koulutukseen liittyen ja heitä voidaan auttaa työkokeilun, työharjoittelun, palkkatukityön ja valmentavien koulutusten avulla eteenpäin. Myös eri viranomaistahojen asioinneissa autetaan. Hanketyöntekijä on nuoren mukana koko hankkeen ajan, minkä lisäksi hän ohjaa, tukee ja motivoi koulutukseen, työ- ja arkielämään liittyvissä seikoissa. Kun nuori lähtee toimintaan mukaan, hänen tulee sitoutua sekä rikoksettomuuteen että päihitteettömyyteen. (Seljanperä 22.8.2014.)

7.5.2 VST-Hanke

Valmiuksia siirtyä työelämään (VST) – hankkeen tarkoituksena on olla osana kuntoutusta ja elämänmuutosta sekä toimia koulutuksen ja työn välittäjänä sekä vapautuville että vapautuneille vangeille. Hankkeen avulla pyritään edistämään ammatillisiin koulutuksiin ja työmarkkinoille pääsyä henkilöille, jotka ovat vaikeasti työllistyviä. Rahoittajana hankkeessa toimii Uudenmaan ELY-keskus ja toteutusajankohta on ollut vuosina 2011-2014. Kohderyhmään kuuluvat helsinkiläiset koevapaudessa, ehdonalaisessa, vankilasta vapautuneet tai piakkoin vapautuvat, yhdyskuntaseuraamuksissa ja valvontarangaistuksessa olevat henkilöt. Myös syrjäytymisvaarassa olevat nuoret ja lainrikkojataustaiset henkilöt ovat toisena kohderyhmänä. (Mäkinen 29.10.2012.)

VST-hankkeessa on tarjolla palveluohjausta, tukea, neuvontaa koskien työnhakua, asiointitukea virastoissa sekä opintoneuvontaa henkilöille, joilla on kiinnostusta koulutuksiin. Lisäksi hankkeeseen kuuluvat myös erilaiset vuosittain järjestettävät ryhmäkoulutustilaisuudet, jotka voivat liittyä esimerkiksi velkaneuvontaan, atk-taitoihin, koulutukseen tai työhön. (Mäkinen 29.10.2012.) Etelä-Pohjanmaalla kyseinen hanke on alkanut 1.5.2012 ja sen rahoittajana toimii Etelä-Pohjanmaan ELY-keskus. Kyseessä on työvoimapoliittinen hanke, joka ohjaa ja suunnittelee kouluttautumis- ja työpolkuja KRIS:ssä. Hanke päättyy 30.6.2016 (Valmiuksia siirtyä työelämään, [viitattu 23.3.2016].)

8 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Tässä luvussa kerron, miten olen toteuttanut tutkimukseni sekä kuvaan aineistonkeruussa ja analysoinnissa käyttämiäni menetelmiä. Kuvailen myös haastateltavien taustatietoja: kuusi haastateltavista oli ollut vankilassa ja yksi tutkintavankeudessa. Lisäksi kerron laadullisen tutkimuksen perusperiaatteista. Lopuksi pohdin tutkimukseni luotettavuutta ja koko tutkimusprosessin eettisyyttä.

Tutkintavankeus. Jotta rangaistuksen tai tutkinnan toimeenpano voidaan turvata, tällöin todennäköinen pakkokeino on tutkintavankeus. Tutkintavangin ollessa vangittu ja pidätetty syytteen vuoksi, hän on joko tutkinta- tai poliisivankilassa. Häntä ei ole tuomittu rikoksesta, eikä oikeudessa ole vielä asiaa käsitelty. (Rikosoikeudellinen prosessi ja seuraamukset, [viitattu 10.4.2016].)

8.1 Aineiston keruu ja tutkimuksen eteneminen

Toteutin tutkimukseni kolmessa eri osassa: neljä haastatteluista olen tehnyt keväällä 2015, yhden syksyllä 2015 ja kaksi 2016 alkuvuodesta. Opinnäytetyö toteutettiin yhteistyössä KRIS-Etelä-Pohjanmaa ry:n kanssa, mistä tehtiin myös kirjallinen sopimus (LIITE2). Kaiken kaikkiaan sain seitsemän haastateltavaa tutkimukseeni. Tutkimukseen osallistuneet olivat kaikki miehiä ja he olivat sekä Etelä-Pohjanmaan että Uudenmaan alueilta. Heistä kuudella oli vankilatausta ja yksi oli ollut tutkintavankeudessa. Haastateltavien ikä vaihteli 20-vuotiaasta 28-vuotiaaseen. Tutkimuksessa esioletuksena oli, että heillä on vankilatausta ja että heidän ikänsä sijoittuu 18 ja 29 ikävuoden välille. Muuta ennakkotietoa minulla ei heistä ole ollut.

Haastattelut olivat viiden haastateltavan kohdalla yksilöhaastatteluita, mutta kaksi haastateltavista halusi toteuttaa haastattelunsa yhtäaikaaisesti, jolloin kyse oli parihaastattelusta. Yhden haastatteluista tein puhelinhaastatteluna. Haastattelut tehtiin KRIS-Etelä-Suomi ry:n, KRIS-Etelä-Pohjanmaa ry:n ja Vaasan yhdyskuntaseuramustoimiston tiloissa. Puhelinhaastattelun tein koulussa, josta varasin haastattelua varten oman neuvottelutilan. Kaikissa paikoissa tilat olivat rauhallisia, eikä mitään

ylimääräisiä häiriötekijöitä ollut. Aina haastatteluiden alussa kerroin, mitä työni koskee, miten käsittelen tietoja luottamuksellisesti sekä nauhoittamiseen liittyvistä käytännöistä. Haastatteluiden kesto vaihteli kahdestakymmenestä minuutista tuntiin.

8.2 Laadullinen tutkimus ja teemahaastattelu

Valitsin tutkimuksen toteutustavaksi kvalitatiivisen eli laadullisen tutkimuksen. Laadullisessa tutkimuksessa kuvataan lähtökohtaisesti todellista elämää. Ajatuksena on, että todellisuus on monitahoinen. On silti huomioitava, että tutkimuksessa ei voida todellisuutta rikkoa osiin. Laadullisessa tutkimuksessa pyritäänkin kokonaisvaltaiseen kohteen tutkimiseen. Tavoitteisiin myös kuuluu ennemmin tosiasioiden paljastaminen tai löytäminen, kuin jo olemassa olevien väittämien todentaminen. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 161.) Laadullisen tutkimuksen avulla voidaan tavoittaa tapahtumaketjuja, jotka ovat ihmiselle merkityksellisiä (Vilka 2005, 97).

Laadullisen tutkimuksen tyypillisiin piirteisiin kuuluvat muun muassa kohdejoukon valitseminen tarkoituksenmukaisesti sekä tutkimussuunnitelman muotoutuminen tutkimuksen edetessä eli tutkimuksen toteuttaminen on joustavaa ja muutoksia tehdään olosuhteiden vaatimalla tavalla. Lisäksi aineiston hankinnassa käytetään metodeja, joissa tutkittavien ”ääni” ja näkökulmat pääsevät esille. Teorian testaaminen ei ole myöskään lähtökohtana, vaan aineistoa tarkastellaan yksityiskohtaisesti ja monitahoisesti, minkä lisäksi samalla pyritään paljastamaan odottamattomia seikkoja. Lisäksi tapauksia käsitellään ainutlaatuisina ja aineistoa tulkitaan sen mukaisesti. (Hirsjärvi ym. 2009, 164.) Myös omassa tutkimuksessani pätivät samat lainalaisuudet, sillä kohdejoukkoon valikoitui vankilataustaisia henkilöitä, jotka olivat iältään 18–29-vuotiaita. Tutkimussuunnitelmanikin koki muutoksia siinä kohtaa, kun haastateltavien löytäminen osoittautui haastavaksi: päätin välillä kirjoittaa teoriaosuutta jo olemassa olevan aineiston pohjalta. Lisäksi haastateltavien oma ääni pääsee esille muun muassa käyttämieni lainauksien kautta, minkä lisäksi kukin aineisto on ainutlaatuinen.

Vilkan (2005, 98) mukaan laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole löytää totuutta aiheesta, jota tutkitaan. Tarkoituksena on tutkimuksessa muotoutuneiden tulkintojen kautta löytää asioita, joita ei voida välittömän havainnon avulla huomata. Eskola ja

Suoranta (2003, 65) tuovat esiin, että laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole myöskään tehdä yleistettäviä päätelmiä tutkimuksen pohjalta. Kyse on siis tapaus-tutkimuksesta, joka on ainutlaatuinen kokonaisuus. Lisäksi Hirsjärvi ja Hurme (2009, 48) esittävät, että teemahaastattelussa oletuksena on, että kyseisen menetelmän avulla voidaan tutkia kaikkia uskomuksia, ajatuksia, tunteita ja kokemuksia, joita yksilöllä on. Samankaltaisia asioita nousi esille myös omassa tutkimuksessani, sillä työni tarkoituksena ei ollut tehdä yleispäteviä päätelmiä tekemäni tutkimuksen pohjalta, vaan kyse oli ainutlaatuisesta tutkimuksesta. Näin ollen totuuden löytäminen ei ollut työssäni itse tarkoitus, vaan saada selville kunkin haastateltavan kokemuksia ja ajatuksia.

Vilka (2005, 101–102) toteaa, että kenties yleisin muoto, jota käytetään tutkimus-haastattelussa, on teemahaastattelu. Siitä voidaan puhua myös puolistrukturoituna haastatteluna. Teema-alueet tai aiheet, jotka ovat tutkimusongelman vastauksien kannalta välttämättömiä, nostetaan esiin tutkimusongelmasta. Teemahaastattelussa keskeistä ei ole esiin tulleiden asioiden käsittelyjärjestys, vaan haastateltavan mahdollisuus kertoa kaikista teemoista.

8.3 Tutkimustulosten analysointi

Tutkimustulosten analysointitavaksi tutkimuksessani valikoitui teemoittelu. Teemoittelussa laadullista aineistoa ryhmitellään ja pilkotaan erilaisten aihealueiden mukaisesti (Teemoittelu [viitattu 29.1.2016]). Näin ollen aineistosta poimitaan teemoja, jotka liittyvät tutkimusongelmiin. Siten teemojen ilmenemistä ja esiintymistä voidaan vertailla aineistossa. Keskeistä on löytää ja erotella aiheet, jotka ovat keskeisiä tutkimusongelman näkökulmasta. Teemoista nousseet sitaatit eivät yksistään riitä analyysiin ja johtopäätöksiin. Jotta teemoittelu onnistuu, aineiston ja teorian on oltava keskenään vuorovaikutuksessa. (Eskola & Suoranta 2003, 174–175.) Myös omassa tutkimuksessani hyödynsin sitaattien lisäksi teoriaa: aineisto ja teoria olivat johtopäätöksissä vuorovaikutuksessa keskenään.

Hirsjärvi ja Hurme (2009, 173) määrittelevät teemoittelun siten, että aineistosta poimitaan analyysivaiheessa esiin tulleita seikkoja, jotka ovat monilla haastateltavilla yhteisiä. Voi olla, että ne pohjautuvat teemahaastattelussa esitettyihin teemoihin ja

näin ollen lähtökohtateemojen odotetaan ainakin tulevan esiin. Mutta aineistosta saattaa nousta jopa lähtökohtateemoja mielenkiintoisempia teemoja esiin, joten muodostuvat teemat voivat olla yhteydessä alkuperäisiin teemoihin. Myös omassa tutkimuksessani nousi esiin teemoja, jotka olivat monien haastateltavien kohdalla yhteisiä. Mutta aineistosta tuli esiin myös sellaisia teemoja, jotka olivat uusia ja odottamattomia: kokemukset valvotusta koevapaudesta valikoitui teemaksi aineistojen pohjalta, vaikka kyseistä aihetta ei suoranaisesti käsitelty esimerkiksi teemahaastattelurungossa (LIITE1).

Tutkimukseni analysointivaiheessa koin hieman epävarmuutta siitä, miten teemoittelu olisi hyvä toteuttaa. Aluksi kävin aineistoja läpi vain lukemalla litteroimiani tiedostoja. Tämän jälkeen aloin selvittää ja tarkastella, mitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia havaitsin aineistoissa. Tutkin aineistoja selvittääkseni, mitkä asiat olivat toistuvasti esillä. Samalla karsin epäoleellisia tietoja aineistosta pois. Hahmotellesani teemoja tarkastelin tutkimuskysymyksiäni sekä teemahaastattelurungossa (LIITE1) esiintyviä teemoja, joiden pohjalta aloin koota runkoa teemoille. Tässä vaiheessa loin uuden Word-tiedoston, johon kokosin hahmotelman käyttämistäni teemoista ja aloin lisätä kunkin haastateltavan kertomia asioita ja sopivia lainauksia kyseiselle tiedostolle kunkin teeman mukaisesti. Tutkimukseni teemoiksi muotoutuivat: kokemukset ja haasteet nuoruudessa, vapautumiseen liittyvät haasteet, kokemukset koulutuksesta ja sen merkityksestä, tuen tarve ja sen merkitys sekä kokemukset valvotusta koevapaudesta. Lopulta tarkastellessani teemoja suhteessa tutkimuskysymyksiin ja teemahaastattelurunkoon (LIITE1) koin onnistuneeni luomaan järkevän ja hallitun kokonaisuuden.

8.4 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Reliaabelius ja validius eli luotettavuus ja pätevyys ovat muodostaneet erilaisia tulkintoja laadullisissa tutkimuksissa. Kyseiset käsitteet kytketään usein määrälliseen tutkimukseen, jossa ne ovat aikanaan kehittyneetkin, mutta niiden käyttöä jopa vältetään laadullisessa tutkimuksessa. Kaikkia tutkimuksia on silti arvioitava luotettavuuden ja pätevyyden näkökulmasta, vaikka kyseisiä käsitteitä ei mieluusti käytettäisikään. (Hirsjärvi ym. 2009, 232.)

Vilka (2005, 158–159, 161) tuo esiin, että tutkimuksen luotettavuutta ja tutkimuksen toteuttamista ei voida varsinaisesti erottaa toisistaan: loppujen lopuksi tutkija on itse laadullisessa tutkimuksessa luotettavuuden kriteeri samoin kuin hänen oma rehellisyytensä. Tutkija arvioi omassa tutkimuksessaan tehtyjä ratkaisuja, tekoja ja valintoja. Siten luotettavuutta arvioidaan jatkuvasti suhteessa muun muassa luokitteluun, teoriaan ja tulkintaan. Luotettavuudella siis tarkoitetaan mittaustulosten toistettavuutta eli tulosten tarkkuutta. Tutkimuksen toistaminen samanlaisena ei sinällään ole kuitenkaan käytännössä mahdollista, sillä laadullinen tutkimus on ainutkertainen kokonaisuus.

Tarkka luonnehdinta tutkimuksen toteutuksesta lisää luotettavuutta laadullisessa tutkimuksessa ja se koskee jokaista tutkimuksen vaihetta. Esimerkiksi aineiston keruusta ja siihen liittyvistä olosuhteista tulee kertoa totuudenmukaisesti ja selkeästi. Lisäksi laadulliselle tutkimukselle on ominaista tehdä luokitteluita aineiston analyysivaiheessa ja lukijalle tulisi kertoa muun muassa perusteluita tehdyille luokitteluille. Sama pätee myös tulosten tulkitsemiseen, johon vaikuttavat samat lainalaisuudet kuin luokitteluiden tekemiseenkin. Tässä vaiheessa esimerkiksi suorat lainaukset hyödyttävät lukijaa. (Hirsjärvi ym. 2009, 232–233.) Omassa tutkimuksessani luotettavuuden kriteerit mielestäni täyttyvät, sillä kuvailin aineiston keruuta totuudenmukaisesti ja selkeästi. Lisäksi kerroin tarkasti, miten teemat valikoituivat omassa työssäni, minkä lisäksi käytin työssäni suoria lainauksia.

Hirsjärvi ym. (2009, 23, 25–26) toteaa, että hyvien tieteellisten käytäntöjen noudattaminen on jo yksi hyvän ja eettisen tutkimuksen edellytyksistä. Monet eettiset kysymykset liittyvät tutkimuksen tekemiseen ja tutkijan tulee huomioida ne. Jo tutkimuksen aihetta valitessa on kysymys eettisestä valinnasta. Lisäksi tutkimuksen lähtökohtana tulee olla ihmisen itsemääräämisoikeuden ja ihmisarvon kunnioittaminen. Eettisesti toteutetussa tutkimuksessa rehellisyys on ollut keskiössä kaikissa tutkimuksen vaiheissa. Myös lähdeviittaukset ovat asianmukaisia ja ne on merkitty oikealla tavalla, eikä raportoinnissa ole puutteita. Myös omassa tutkimuksessani noudatettiin hyviä tieteellisiä käytäntöjä. Haastattelut perustuivat täysin vapaaehtoisuuteen eli kukin haastateltava oli mukana tutkimuksessa omasta halustaan. Tutkimuksen missään vaiheessa kenenkään ihmisarvoa ei myöskään loukattu. Tutkimuksen jokainen vaihe perustui rehellisyyteen, minkä lisäksi kuvailin tutkimuksen

eri vaiheita totuudenmukaisesti. Lisäksi käytin lähdeviittauksia asianmukaisesti ja raportoin työni vaiheista rehellisesti ja varsin yksityiskohtaisesti.

Koska tutkimukseni aihe on jollain tasolla arkaluontoinen, koin yksityisyydensuojan erittäin tärkeäksi heti alusta alkaen. Rikollisuus ja siihen liittyvät asiat ovat helposti leimaavia, minkä lisäksi niihin helposti sisältyy ennakkoluuloja ja stereotypioita. Näin ollen koin tärkeäksi, että kukin haastateltava sai kertoa omista kokemuksistaan vailla huolta siitä, että heidät voisi tunnistaa työstä. Jokaisen haastattelun alussa kerroin kullekin haastateltavalle, että koko tutkimusprosessin ajan turvaan heidän yksityisyydensuojansa. Kerroin, että heitä ei pystytä tunnistamaan työstäni missään vaiheessa. Lisäksi korostin, että aineistot tuhotaan, kun työ on saatu valmiiksi. Myös nauhoitukset poistettiin litteroinnin jälkeen. Tutkimusten tuloksissa jätin poikkeuksellisesti haastateltavat numeroimatta suojatakseni haastateltavien yksityisyyttä. En myöskään tuonut työssäni esiin, mistä paikkakunnalta kukin haastateltava oli, vaikka kerroinkin paikat, joissa haastattelut oli tehty.

9 TUTKIMUKSEN TULOKSET

Tässä luvussa tarkastelen haastatteluissa esiin tulleita tuloksia tutkimuskysymysten pohjalta luotujen teemojen mukaisesti. Olen jaotellut tulokset kokemuksiin ja haasteisiin nuoruudessa, vapautumiseen liittyviin haasteisiin, kokemuksiin koulutuksesta ja sen merkityksestä, tuen tarpeeseen ja sen merkitykseen sekä kokemuksiin valvotusta koevapaudesta. Nostan esiin tärkeimpiä asioita, joita haastatteluista tuli ilmi. Lisäksi havainnollistan suorien lainauksien avulla haastateltavieni ajatuksia ja kokemuksia.

Haastatteluiden alussa selvitin haastateltavien taustatietoja kuten iän, vankilakertaisuuden, perhetaustaa, iän ensimmäisessä tuomiossa sekä tuomion tai tuomioiden pituudet. Haastateltavien ikähaarukka oli sopivan laaja ajatellen tutkimuksen näkökulmaa nuorista vapautuneista vangeista, sillä haastateltavat olivat iältään 19-28-vuotiaita. Lisäksi kaikki olivat miehiä. Ensikertalaisia oli neljä, minkä lisäksi kaksi haastateltavista oli toista kertaa ollut vankilassa ja yhdellä haastateltavista vankilakertoja oli yhteensä viisi. Perhetaustoja kuvattiin enimmäkseen tavanomaisiksi. Eroperheitäkin oli ja yksi haastateltavista kuvaili perhetaustaansa rikkinäiseksi muun muassa vanhemman alkoholisoitumisen vuoksi. Oletettavasti myös jonkinlaisia uusperheitä oli taustalla, sillä sisaruspuolia oli osalla haastateltavista. Iät ensimmäisen tuomion saamisessa vaihteli: nuorin tuomion saanut oli 17 vuotta ja vanhin 23 vuotta. Tuomioiden pituudet vaihtelivat puolesta vuodesta kahteen ja puoleen vuoteen.

9.1 Kokemukset ja haasteet nuoruudessa.

Ensimmäinen teema haastattelussa oli nuoruus. Siinä selvitin, minkälainen kaveripiiri haastateltavilla oli, ja mitä harrastuksia ja vapaa-ajantoimintoja heillä kuului nuoruuteen. Lisäksi kysyin, mitä haasteita he olivat kohdanneet nuoruudessaan. Selvitin myös, miten moni haastateltavalle nuorisotakuu oli tuttu.

Kaveripiiri. Haastatteluista tuli esiin, että kaveripiireissä esiintyi haastateltavilla jotain samankaltaisuuksia, mutta myös eroavaisuuksia ilmeni jonkin verran. Kysyttä-

essä minkälainen kaveripiiri sinulla oli, kaksi haastateltavista kertoi sen kirjavuudesta: osa kavereista oli päihteiden käyttäjiä ja rikoksentekijöitä, osa taas niin sanottu tavallisia nuoria. Toinen edellä mainituista haastateltavista toi esiin, että hänen kohdallaan oli aina sanottu, että hänen kaveriporukkinsa oli ongelma. Haastateltavan mukaan hän itse oli ollut ongelma kaveriporukalle, sillä hän oli ollut porukan yllyttäjä. Sen sijaan yksi haastateltavista kertoi, että nuorempana kaveriporukka oli huono, mutta vanhempana oikeinkin hyvä. Kaksi haastateltavista kertoi kaveripiirinsä olevan todella hyvä ja pysyvä: siinä oli mukana myös lapsuudenaikaisia kavereita. Yhdellä haastateltavista kaveripiiri oli ollut melko raju: väkivaltaisuudet ja päihteet olivat olleet vahvasti mukana heidän elämässään. He olivat yläasteikäisistä saakka tehneet haastateltavan kertoman mukaan kepposia ja käyttäneet aineita. Myös eräs toinen haastateltavista kuvaili kaveripiirinsä keskittyneen päihteisiin jo nuorella iällä, vaikkakin hän koki, että ystäviä oli ollut vain muutama ja kuvaili siten kaveripiiriään suppeaksi. Myös yksi haastateltavista kertoi hyviä ystäviä olleen muutama.

Mulla on vähä vaihdellu. Mulla on ollu normi, iha tälläsiä jotka on menny lukioonki ja sun muuta, eli tollasia iha kunnollisia ja sitte taas mulla on ollu niitä ääripäitä jotka taas niinku käyttää aineita. Ja ittehän oon pyöriny sellasis porukois joissa paljo rypättii seiskaluokasta lähtien ja tehtii kaikkee rikollisuutta sillon niinku sillo sieltä pahimmillaan oikestaan koko yläasteen et niinku amikseen asti. Kaikki oli vähä samanlaasia niinku hulikaaneja.

--- nuoremapana se kaveripiiri oli vähä sellanen ja tälläänen mutta sitte taas ku rupes tulemaan vähä enemmän ikää nii se oli rupes oleen niinku jo...ku täysikäseks ku tuli ni vois sanoo et se oli normaali.

--- väkivaltanen ja päihteet kuulunu aika rajusti.

No mulla on ollu tosi sellanen suppea kaveripiiri että ei oo ollu ku muutama, muutama ystävä ja ja tosi semmonen, että ei oo ollu paljo kavereita...

Harrastukset. Harrastuksissa oli neljän haastateltavan kohdalla paljon yhteneväisyyksiä. Liikunta ja urheilu olivat keskeisimmät piirteet harrastuksissa ja vapaa-ajan toiminnoissa. Salilla käyminen oli heidän kohdallaan ensisijainen harrastus, joka

haastatteluiden perusteella kuului edelleen heidän vapaa-aikaansa. Yhden haastateltavista harrastuksiin oli kuulunut myös potkunyrkkeily, joka tosin oli jäänyt rikosten tekemisen myötä. Kahdella haastateltavista jalkapallo, erityisesti kesäisin, oli myös osana harrastuksia. Muita esiin tulleita harrastuksia olivat nyrkkeily, moottoriurheilu, musiikki, kalastus ja metsästys.

Salil ja fudista kesäsin tai sillon ku pystyy.

--- kaikki mikä moottorilla toimii nii on ollu niinku mä oon harrastanu kaikkee niitä. Että ei oikee muuta mitää urheilullista oo, se on ollu niin moottori, moottoriurheilun puolelta.

Mä kalastin ja metsästin öö 14 ikävuoteen asti ja sitte ei oo oikestaa sen jälkee ollu mitää.

Haasteet. Haastatteluista kävi ilmi, että kohdatut haasteet nuoruudessa vaihtelivat kunkin haastateltavan kohdalla. Lähes kaikilla oli ollut jotain haasteita. Vain yksi haastateltavista kertoi, ettei ollut kokenut mitään erityisiä haasteita. Osalla haasteita oli ilmennyt jo ala-asteella, kun taas osalla haastavin ajanjakso alkoi yläasteiässä tai sen jälkeen. Kahden haastateltavan kohdalla haasteina olivat muun muassa koulukiusaaminen, oppimisvaikeudet sekä ylivilkkaus. Toinen edellä mainituista haastateltavista toi esiin, että hän koki koulunkäynnin isoimpana haasteenaan, minkä lisäksi hän oli eroperheestä, eivätkä välit isän kanssa olleet kovin hyvät. Ongelmia ilmeni myös isäpuolen kanssa. Haastateltava myös kertoi olleensa köyhemmistä oloista kuin muut ikätoverinsa. Toinen haastateltavista, joka oli myös ollut koulukiusattu, kertoi alkaneensa myöhemmin liikkua kiusaajiensa kanssa. Koulunkäynti oli myös sujunut huonosti. Toinen vanhemmista oli lähtenyt haastateltavan ollessa ala-asteella ja kotiin jääneellä vanhemmalla oli alkoholiongelma. Haastateltava muutti pois kotoaan 16 - vuotiaana. Haastateltavan ollessa 18 - vuotias perheen todellinen tilanne kotona vasta selvisi muille. Kaiken kaikkiaan kolme haastateltavista oli muuttanut 14–16-vuotiaana pois kotoaan. Lähes puolella haastateltavista oli ollut jonkinlaisia haasteita koulunkäynnin kanssa.

On ollu tommosii tiettyi normaalii haasteita, joita nuorilla on. Sit ku pääsi yläasteiästä eteenpäi ni alko tuleen muita haasteita ja sit oikestaan rupes tuleen tuomioita ja tommosta.

Kouluis ollu, siinä on ollu haasteita..

--- mä lähdin kotoa jo 15-vuotiaana pois. Et tota se oli haaste et piti ottaa itseensä niskasta kiinni ja ruveta hoitaan itse asioita..

Mua on koulukiusattu nuorempana mut mä hoidin sen asian niinku väkivalloin pois jo ala-asteella. Oppimisvaikeudet on ollu ja ne on totta kai näkyny kouluilmapiiris ja muutenki silloo..

Nuorisotakuu. Kysyttäessä haastateltavilta miten tuttu nuorisotakuu-käsite on, haastateltavista kolme kertoi joskus kuulleen käsitteen mainittavan, mutta he eivät sen tarkemmin tiedäneet, mitä kyseinen käsite tarkoittaa. Neljä haastateltavista ei ollut kuullut aikaisemmin nuorisotakuusta, eivätkä he siten tiedäneet sen merkityksestä mitään.

--varmaa johnaki sanottu mut mulle ei vaan oo pahemmin niinku kerrottu siitä mitää..

Ei mitää hajua, en mä oo kuullu.

9.2 Vapautumiseen liittyvät haasteet

Toisena haastattelussa olevana teemana oli vapautumiseen liittyvät haasteet. Kyseisessä teemassa kysymykset koskettivat muun muassa työllisyyttä, toimeentuloa ja etuuksia sekä niiden riittävyttä, asumista sekä päihteiden käyttöä. Tarkoituksena oli kartoittaa haastateltavien niin aikaisempaa kuin nykyistä tilannetta työllisyyden, toimeentulon, asumisen ja päihteiden käytön suhteen.

Haasteet työllistymisessä. Ensimmäisenä kartoitin haastateltavien työhistoriaa, joka oli lähes kaikilla melko niukka. Kolmella haastateltavista ei ollut minkäänlaista työhistoriaa ja kahdella oli kokemuksia sekä ”pimeistä” että pienipalkkaisista töistä. Kahdella haastateltavista oli enemmän työkokemusta kuin muilla. Toisella heistä työhistoria oli melko kirjava, kun taas toinen oli työllistynyt pääsääntöisesti omalle alalleen.

Mä oon tehny vähä joka paikas, mä oon ollu roskakuski, varastol duunis, baareis, stokkal. Vähä kaiken näköstä.

Työhistoria? En oo tehny päivääkää töitä. Koulus ollu vaa. Tai justii valmistuin sillo 2014 kesällä levyseppähitsaajaks, sitten nii meni läskiksi ku ei ollu niinku töitä.

No työhistoria on ihan hyvä. Mä oon ollu nuoresta asti ollu ihan niinku töissä, kouluaikana olin kesät töissä, kaikki muut vapaat ja sen jäläkee ammattikoulun aikana jo viimesen vuoden mä kuljin töis ja koulus yhtä aikaa.

Tässä. Että pari päivää tätä. (Kuntouttava työtoiminta.) Siinä on kaikki. Ikinä en oo saanu mistää töitä tai hakenu oon kyllä kaikkea, mutta ei.

Haastatteluista kävi ilmi, että haastateltavista yksi oli haastatteluhetkellä töissä. Lisäksi kaksi haastateltavista oli koevapaudessa, minkä lisäksi he olivat mukana Move on – hankkeessa. Toinen koevapaudessa olevista haastateltavista mainitsi, että hän koki Move on – hankkeen kannustavana ja hyvänä itselleen. Hän kertoi, että hän oli tehnyt valinnan työssä käymisen ja tuen saamisen väliltä pienemmän toimeentulon hinnalla.

--- mä päätin et tuun koevapauteen tänne Krisiin, koska tää move-hanke on hyväksi mulle ja tää on semmone koulutukseen edistävä, niinku kannustava hanke nii. Nii nyt esimerkiks ni ei sitä saa tehtyä, mä en pääse esimerkiks käymää töissä et mä valikoin joko tai. Sit jos mä olisin ettiny itelleni töitä ja menny koevapaudes menny töihin, ni sit mulla olis omat henkilökohtaset niinku semmoset vaikeudet, sit mä en olisi saanu riittävästi tukea mut sit mä olisin saanu riittävästi rahaa..

Seuraavaksi kysyin haastateltavilta, oliko erilaisia työllistymismahdollisuuksia, kuten kuntouttavaa työtoimintaa, työkokeilua tai palkkatukea, tarjottu heille. Selkeä linja oli, osalle ne olivat tuttuja, mutta niitä ei oltu tarjottu muualla kuin KRIS:llä. Kahdelle haastateltavista ei oltu tarjottu ollenkaan edellä mainittuja, kun taas yhdellä oli kokemuksia työharjoitteluista. Työkokeilusta oli kolmella haastateltavista kokemuksia. Haastateltavien sen hetkinen tilanne oli melko hyvä: kaksi oli palkkatuetussa työssä, yksi opiskeli ja yksi oli kuntouttavassa työtoiminnassa.

Ei siis oon mä nuota työkkäriin kautta jotai kursseja käyny, ja ei niistä oo mitää hyötyä ollu. Se o melkee sama ku vaa facebookis vaa istuus. Että se on niinku siinä ei oo mitää järkeä. Niinku täälä on, ei mulla oo mihnnää työkkäris oo puhuttu mistää työkokeilusta enne ku sit ku mä tähän tulin.

--- työkokeilun mä olin tässä krisillä sillo. Sillo ku mä pääsin sieltä tutkintavankeudesta ni (nimi) mut tänne sillo hommas.

No mä olin työkokeilussa sillo niinkun ollessani krisillä aluksi ja koevapaudessa.

Haasteet tuissa, etuuksissa sekä niiden riittävydessä. Suurimmalla osalla haastateltavista toimeentulo muodostui jostain tuesta tai etuudesta. Toimeentulotukea sai haastateltavista kolme henkilöä. Myös opintotuki ja asumislisä olivat yhdellä haastateltavalla tulonlähteenä. Työttömyysturvaa sai yksi toimeentulotukea saava haastateltava. Yhden haastateltavan kohdalla asumistuki oli ainoa tuki, jota hän sai haastatteluhetkellä. Kaksi haastateltavista ei saanut etuuksia tai tukia, mutta vain toinen oli työelämässä, joten toisen kohdalla vaimon saamat tuet olivat haastateltavan ainoa tulonlähde.

Mun vaimolla on eläke, ja sitte lapsilisät ja äitiyspäivärahat ja tälläset. Nii et se meidän yhteinen tulo. Mut mun osuus siitä ei oo niinku mitään.

Mul on toi toimeentulotuki ja sitte tota työttömyystuki.

Mä en oo ikinä saanu mitää tukia, mä oon ollu aina työelämässä.

Kysyttäessä tukien ja etuuksien riittävydestä tukia saavien haastateltavien mielipiteet jakautuivat melko tasaisesti, vaikkakin selkeä enemmistö, jonka mielestä tuet eivät olleet riittäviä, oli havaittavissa aineistossa. Viidestä tuen saajasta kolme oli sitä mieltä, etteivät tuet ole riittävät.

--- ei se riitä se neljäsataa kuukaudes.Ei se riitä millään, parikymppii päivas.

No joutuu vähä tota laskeskelemaan ja muuta että, se on vähä..nytki on ollu tää kuukausi sillai et kaks viikkoa oikeesti ihan rahatta. Nolla tilillä. Et tota riippuu sitte tota jos sattuu tulee monta laskua jollekki kuukaudelle enemmän ni sitte ollaa koko kuukausi ihan persaukisia. Onneks tyttöystävä on töissä ni pärjätään vähä jollaki tapaa.

Lisäksi pari henkilöä haastateltavista toi esiin, että pienituloisuus osaltaan vaikutti muun muassa rikollisuuteen. Yhden haastateltavan mukaan rahan puute oli osasyynä hänen omalle rikollisuuden alkamiselleen.

Et ei se oo mun mielest mikää ihme et nuoret myy huumeita tuola, ei se oo mun mielest mikää yllätys.

Seki oli yks minkä takia mä kouluaikana alotin ton rikollisuuden. Ku ei saanu töitä ei rahaa mistään ja vielä vuokrat oli maksamatta ni mun oli pakko tehdä jotai et sai vuokraan periaattees rahaa.

Kaksi haastateltavista oli sitä mieltä, että tuet olivat riittävät. Toinen heistä perusteli tätä muun muassa sillä, että menot olivat tukien mukaiset eikä rahaa mennyt esimerkiksi päihteisiin.

Kyl se riittää nyt ku ei dokaa eikä tee mitää ihmeellisempää, ni on mul tonni säästös rahaa.

Ihan hyvät, ei niinku, kyl mä iha henkilökohtasesti tulín toimeen niillä tuilla.

Haasteet asumisessa. Kysyin haastateltavien asumishistoriasta, joka oli suurimmalla osalla melko kirjava. Moni haastateltavista oli muuttanut elämänsä aikana melko paljon. Lisäksi kolme haastateltavista kertoi muuttaneensa jo nuorena pois kotoaan. Heidän ikänsä oli tuolloin ollut 14-16 vuotta. Selvitin tutkimuksessani myös, minkälainen asuntotilanne haastateltavilla oli haastatteluhetkellä. Tutkimuksessa kävi ilmi, että jokaisella heistä oli asunto.

Mulla on aina ollu asunto ja tota ihan aina. Et tota nii mä oon asunu tota nii kotona sit muutamana kerran asunu muutaman eri naisen kaa asunu nii. Aina saanu kaupungilt asunnot, ei oo ikinä mitää häättöjä tullu tai sit iha ite siit muuttanu pois ni kaikki menny tosi hyvin ja tälki hetkel on kaupungilta vuokra-asunto.

Haastatteluista nousi esiin, että asunnon hankkiminen vankilassa olon jälkeen vaihteli hieman kunkin haastateltavan elämäntilanteen mukaan. Kolmella haastateltavista oli asunto jo ennen vankilaan menoa ja heistä lähes kaikilla oli avopuolisot, jolloin asunnon säilyttäminen vankeuden aikana oli mahdollista.

Mulla on aina niinku vankilassaolo aikana aina se koti valmiina. Ei oo tarvinnu hommata sieltä päin sitä.

Ei teettäny ongelmia, koska mulla oli asunto koko sen ajan. Koska mulla on puoliso nii nii se asu sielä sen aikaa.

Osa haastateltavista kertoi, että asunnon hankkiminen ilman puolisoa tai tyttöystävää olisi ollut haastavaa, sillä asunnon saaminen omiin nimiin oli joidenkin kohdalla vaikeaa. Näin ollen asunnon hankkimisessa korostui oman tukiverkoston merkitys.

Mulla taas ei oo itelläni asuntoa varmaa kuuteen vuoteen mun nimis. Mä en oo saanu kaupungilta. Yleensä aina tyttöystävä on saanu.

No nyt viimeiset kuus vuotta sen on aina hoitanu mun vaimo, että tota mä en saa asuntoa mistää, mutta tota vaimo on sitte saanu hoidettua ne

Pystyy niinku oma tukiverkosto hommaa sen asunnon. Jos mä oisin nyt jääny tänne jonku vankiloiden varaan, sosiaalityöntekijöiden varaan ni kyl mä olisin kadul tai asuntoloissa.

Yksi haastateltavista kertoi asunnon hankkimisen olleen haasteellista vapautumisen jälkeen. Asunnon hankkimisessa kesti kaiken kaikkiaan 10 kuukautta, mutta hän asui sen ajan päihteettömässä asumispalvelussa. Eli vain yhdellä haastateltavista oli taustalla asunnottomuutta. On tärkeää huomioida, että haastateltavista viisi oli tai oli ollut valvotussa koevapaudessa, mikä puolestaan poissulki mahdollisen asunnottomuuden vapautumishetkellä.

Haasteet päihteiden käytössä. Selvittäessäni haastattelijoiden päihteiden käyttöä kyselin ensin heidän päihteiden käytön historiasta ja siitä, milloin päihteiden käyttö alkoi. Suurimmalla osalla haastateltavista päihteiden käyttö alkoi jo 12–13-vuotiaana. Sen sijaan osalla päihteet tulivat kuvioihin 14–15-vuotiaana. Haastateltavista kuusi toi esiin, että alkoholi oli päihteistä ainoa, jota käytti ja vain yksi haastateltavista oli käyttänyt huumeita. Lisäksi moni haastateltavista korosti, ettei päihteiden käyttö ole ollut varsinainen ongelma, mutta alkoholin käyttö ei vain sovi heille.

--- alkoholi on niinku lähteny mun elämään joskus, oliskohan se ollu justiin seiska luokalla ku olin eli mä oon ollu jotai kolmentoista. Ja silloin

se on ollu joka viikonloppu ja viikollakin, silloin se oli aika runsaskäytöstä. Et se oli koko yläaste siitä vielä niinku amikseen, amiksella kolmanteen vuoteen asti ni se on ollu tosi runsasta. Et se on ollu et joka viikonloppu on pitäny vetää pää täyteen.

Mulla ei oo oikestaa ikinä ollu mitää päihdeongelmaa, huumeita mä en oo käyttäny ikinä enkä tähänkää päivää mennessä käytä huumeita..mut oon mä alkoholii juonu ja en mä sitäkää oo ikinä sillee juonu tosi useesti...

No pääasias oli niinku amfetamiini ja subutex ja heroini niinku.

Kysyttäessä nykyisestä päihteiden käytöstä kaikki haastateltavat kertoivat sen joko loppuneen kokonaan tai olevan todella vähäistä. Osalla haastateltavista edellisestä päihteiden käyttökerrasta oli lähes pari vuotta. Lisäksi kahden haastateltavan kohdalla valvottu koevapaus esti päihteiden käytön tutkimuksen tekohetkellä. Vankilassa olon vaikutukset päihteiden käyttöön vaihtelivat haastateltavien kohdalla. Pari haastateltavista toi esiin, että vankilaan joutuminen aina katkaisi päihteiden käytön, kun taas jotkut haastateltavista kertoivat, ettei sillä ollut siihen minkäänlaista vaikutusta. Yksi haastateltavista korosti, että päihteiden käyttö yltyi erityisesti vapautumisen jälkeen.

No ensimmäisellä kerralla sehän niinku oikestaa ylty tai ku vapauduin ni mä rupesin käyttään saman tien niin ku ei ollu asuntoa tai mitää mut toisella kerralla se nyt ei enää niinku millään tavalla, olin muutenki päihdeetön ku menin viimeselle tuomiolle.

No sanotaan näin, että ilman näitä vankilassaoloaikoja, nii mä en varmaa olisi hengissä tänä päivänä. Se on ollu nii rajua se käyttö aina siviilissä, että ne on nostattanu ihmistä aina ylös, mut taas se kuitenkin on alkanu että. Mut mun mielestä mä nään hyvänä nää vankilassa olo ajat

Tota no joo ei mitenkää varmaa oikeesti mut sillee varmaa oikestaa et ku tää koevapaus loppuu ni kyl sitä ihan varmasti lähtee nii nollamaan..

9.3 Kokemukset koulutuksesta ja sen merkityksestä

Kolmantena teemana kartoitin koulutukseen liittyviä asioita, kuten koulutustaustaa ja haastateltavien ajatuksia lisäkouluttautumisesta. Lisäksi selvitin, olivatko haastateltavat saaneet tukea, ohjausta ja neuvontaa koulutukseen liittyvissä asioissa.

Koulutustausta. Haastatteluista kävi ilmi, että haastateltavien koulutustaustassa oli jonkin verran eroja. Peruskoulu oli suoritettuna kuudella haastateltavalla. Sen sijaan toisen asteen koulutus oli haastateltavista neljällä. Lisäksi yhden haastateltavan kohdalla peruskoulu oli kesken.

Siis mä oon niinku ammatin käyny, mä oon automaalari, autopeltiseppä. Ja niinku kaikki muut, ala-asteet ja yläasteet käyty.

No mä oon käyny kuus luokkaa koulua. Ja sitte seiskaluokkaa neljä päivää ja se loppu siihen.

Ajatukset lisäkouluttautumisesta. Kysyttäessä haastateltavien ajatuksia lisäkoulutuksesta suurin osa heistä suhtautui asiaan myönteisesti. Vain yksi koki kouluttautumisen kielteisenä asiana. Haastateltavista neljä aikoi hakea toisen asteen koulutukseen, minkä lisäksi yksi jo opiskeli tutkimuksen tekohetkellä. Haastateltava, jolla peruskoulun opinnot olivat jääneet kesken, suhtautui asiaan hieman ristiriitaisesti. Kiinnostusta ammatilliseen koulutukseen oli, mutta peruskoulun loppuun suorittaminen haastateltavan mukaan ei ollut mahdollista.

No mä varmaan nyt yritän joko eräoppaaks tai nuoriso- ja vapaa-ajan-ohjaajaksi. Palloilen jommankumman alan välillä.

Mulle on tarjottu kaikenmoista, mutta aina siihen liittyy se homma et mun pitäs käydä se yläaste loppuun. Ja se tuottaa mulle ongelmia. Musta ei oo opiskelemaan enää sielä. Et jos joku ammatillinen koulutus olis ni siihen musta olis, mutta se ei onnistu.

Tuen, ohjauksen ja neuvonnan saaminen koulutukseen liittyvissä asioissa.

Haastatteluista kävi ilmi, että kokemukset tuen, ohjauksen ja neuvonnan saamisessa koulutukseen liittyen, vaihtelivat kunkin haastateltavan kohdalla. Eniten tukea ja ohjausta oli saatu KRIS:ltä. Lisäksi työvoimatoimisto mainittiin tuen tarjoajana, mutta yksi haastateltava ei kokenut siitä olevan minkäänlaista apua. Eräs haastateltavista myös kertoi, että oli saanut apua, mutta ei viranomaisista. Näin ollen

jotkut haastateltavista kokivat saaneensa tukea, ohjausta ja neuvontaa koulutukseen liittyvissä asioissa, kun taas osalla ei joko ollut sille tarvetta tai sitä ei oltu saatu juuri ollenkaan.

Krisi, mut ei oo oikee sit niinku, ei oo miltää viranomaistahoilta.

Kyl mä oon paljo saanu neuvoa siihen niinku työkkärin kautta ja joka muualtakin paikasta mutta mitkää sitte mitä mä oon yrittäny ei oo sit onnistunut.

9.4 Tuen tarve ja sen merkitys

Seuraava teema käsitteli tuen tarvetta ja sen merkitystä. Selvitin, minkälaista tukea haastateltavat olivat saaneet, mitä kautta sekä miten he kokivat nuoren ikänsä vaikuttaneen tuen saamiseen. Kartoitin myös, miten paljon heidän omaa aktiivisuuttaan tarvittiin tuen saamisessa, minkälaista lisätukea he olisivat kaivanneet ja minkälainen merkitys vertaistuellalla ja KRIS:llä oli heille.

Tuen saaminen. Suurin osa haastateltavista oli saanut tukea jotain kautta. Vain yksi haastateltavista ei kokenut tarvitsevänsä mitään tukea. Kysyttäessä minkälaista tukea olet saanut, haastateltavista neljä kertoi saaneensa tukea KRIS:n kautta. Perheen ja ystävien kautta saadun tuen mainitsi haastateltavista kolme.

--- no täältä krisiltä oon saanu tukea paljo, tää on auttanu mua monta kertaa. Oon mä monesti et jos mä olisin vaa niinku vapautunut eli olis ovelta lähteny kävelemään, ottanu kyydin just ilma koevapautta ni samalla tiellä mä varmaa olisin vieläki...

No täältä (KRIS) mä sain sen hyvät lähtökohdat siihen miten mä rupeen hoitaa systeemiä...

Mä oon saanu tosi hyvää tukea, mä oon saanu oman perheen kautta, omien ystävien kautta ja ennen kaikkee KRIS Helsingin kautta.

Lisäksi yksi haastateltavista mainitsi saaneensa omalta puolisoiltaan tukea. Muita paikkoja, joista muutama koki saaneensa tukea, olivat vankila sekä päihdehoitopaikat. Yksi haastateltavista myös mainitsi, että viranomaiskontakteja ei juurikaan ole hänellä ollut.

No krisistä varmaan niinku suurimman tuen oon niinku saanu että oon saanu sen kaiken tuen mitä mä oon tarvinnu. Ja sitte totta kai niinku päihdehoitomestoissa ja. Ei oo oikee viranomaiskontakteja tällee ollu...

Kokemukset nuoren iän vaikutuksesta tuen saamiseen. Haastatteluista kävi ilmi, että kokemukset vaihtelivat sen suhteen, miten nuori ikä oli vaikuttanut tuen saamiseen. Vain yksi haastateltavista selkeästi koki, että hänen nuori ikänsä oli vaikuttanut positiivisesti siihen, miten paljon häntä tuettiin. Sen sijaan kolme haastateltavista toi esiin, etteivät kokeneet iän vaikuttaneen millään tavalla tuen saamiseen. Kaksi haastateltavista ei osannut sanoa ja yksi korosti oman päättäväisyytensä merkitystä tuen saamisessa muun muassa muun muassa muuttaessaan pois kotoaan 16-vuotiaana.

No emmä tiä niinku, mä olin ensikertaa vankilas sun muuta nii, mun olis varmaa pitäny olla kauemmin vankilassa, tai olla joku narkkari ja olla vankilas monta kertaa, ni sitte mä olisin voinu saada ehkä enemmän tukea jostaki.

--- et kyl sielä otetaa huomioon se et ku on nuori ja yritetään vähä enemmän panostaa tota mutta vähä vaikee, vankilan touhu on mikä on. Tota nii kyl sielä yritetään tehdä jotai. Kyl siel yritetään nuorii vähä panostaa mut kyl sit näkee tommosia et sieltä lähtee nuorii kavereita ilman asunto pois...

Emmä oikestaa nää siinä mitää semmosta eroa että koska koko mun nuoren ikäni nii mä en oo ikinä saanu minkäänlaista apua. Että tota..missään vaiheessa, oon mä ollu sitte 14-vuotias en mä saanu mistään minkäänlaista tukea enkä nyt vaikka on liki 30 että. Tää on ensimmäinen kerta.

Oman aktiivisuuden merkitys tuen saamisessa. Kokemukset ja ajatukset olivat lähes yksimielisiä kysyttäessä oman aktiivisuuden merkityksestä tuen saamisessa. Haastateltavista kuusi oli sitä mieltä, että omaa aktiivisuutta tarvittiin ja paljon. Vain yksi oli sitä mieltä, että lähes kaikki tuet olivat tulleet hänelle ilman minkäänlaista

omaa aktiivisuutta. Lisäksi haastatteluista kävi ilmi, että omalla aktiivisuudella ja motivaatiolla on selkeä yhteys toisiinsa.

Ei kyl kaikki on tullu ihan suuhun melkeen nuo avut, tuet ja ehdotukset. Ei oo oikee paljo ite tarvinnu ja sit just jos esimerkiks jos linnast puhutaa ni siel on ihmisii jotka on yrittäny samoi asioita ja et neki yrittää siel sit auttaa ja sanoo et kokeile tota kautta.

Paljon. Että ilman sitä omaa motivaatiota ni ei sitä täs oltaasikkaa että. Sehän se on kaikkein tärkeintä, ittellä se täytyy olla se halu auttaa itseänsä..

--- kyllä siinä omaa aktiivisuutta kumminki tarvitahan. Ne on nii pieniä asioita, mitä tullaan tarjoamaan jos jotaki tarttet, nii sun pitää itte kyllä niinku ruveta kyselemähän..

Lisätuen tarve. Haastateltavien kokemukset lisätuesta ja sen tarpeesta vaihtelivat lähes kunkin haastateltavan kohdalla. Kaksi haastateltavista ei kokenut tarvitsevana enempää tukea, minkä lisäksi he korostivat vankilassa olleen työntekijän merkitystä avun ja tuen saamisessa. Sen sijaan kaksi haastateltavista toi esiin, että he olivat jo saaneet kaiken tarvitsemansa tuen.

Emmä oikee tiedä olisinko mä tarvinnu oikee mitää ainakaa enempää että, kyllä mä luulen jotta kaikki mitä mä tarvittin nii sen mä kyl sain aika lailla sellaset avut..

Yksi haastateltavista toi esiin, että avopuolen vankilassa sai kyllä tukea, mutta suljetussa vankilassa taas ei. Sen sijaan yksi haastateltavista olisi kaivannut lisää tukea vapautumiseen ja toinen olisi tarvinnut KRIS:n tarjoamaa tukea jo aikaisemmin.

No varmaan sillon ensimmäisellä vapautumiskerralla olis kaivannu niinku jotain tukea siihen vapautumiseen et.

No tämmönen apu mitä mä nyt oon saanu, ni tämmöstä apua mä olisin tarvinnu ennemmin. Mutta mä en oo ehkä osannu hakia sitä.

Vertaistuen merkitys. Suurin osa haastateltavista oli sitä mieltä, että vertaistuellä oli todella suuri merkitys. Haastatteluissa tuotiin muun muassa esiin, että vertaistuki oli parasta tukea, jota voi saada. Myös kokemusten jakaminen koettiin helpommaksi

vertaistuen parissa ja eräs haastateltavista korosti, että vertaistuellä oli suurin merkitys hänen elämänmuutokselleen. Sen sijaan yksi haastateltavista toi esiin, että KRIS:n tarjoama vertaistuki oli juuri sitä, mitä hän tarvitsi, mutta sen sijaan jotkin kerran viikossa järjestettävät ryhmäkokoukset eivät hänen kohdallaan toimineet.

--- vertaistuki se on oikeesti niinku parasta tukee mitä sä voit saada.

--- ei niinku tuomita. Ne ymmärtää mitä se on...

Iso. Kyl mä niinku sanon et suurin merkitys tälle mun elämänmuutoksella just sillä vertaistuellä mitä mä oon saanu...

Vain yksi haastateltavista ei pitänyt vertaistukea itselleen merkittävänä. Hän kertoi saaneensa vankilassa vertaistukea, mutta ei vapaudessa. Kysyttäessä olisiko hän kaivannut sitä vapaudessa hän ei kokenut sille mitään tarvetta.

--- nii ehkä vankilas paremminki sai sitä vertaistukea et ei sitä oikee täälä oo saanu melkee yhtää..

KRIS:n merkitys. Haastateltavista kuusi oli tai oli ollut KRIS:n asiakkaina joko valvotussa koevapaudessa, palkkatuetussa työssä, työkokeilussa tai kuntouttavassa työtoiminnassa. Kysyttäessä miten suuri merkitys KRIS:llä on, vastaukset olivat samanlaisia: merkitys oli todella suuri jokaiselle heistä. Haastatteluista nousi esiin muun muassa vertaistuen saaminen, elämänmuutoksen mahdollistaminen, päiheteettömyyden tukeminen sekä KRIS:n merkitys erityisesti vapautumishetkellä. Myös tuen saaminen erilaisten asioiden hoitamiseen, esimerkiksi viranomaistahojen kanssa, nousi joissakin haastatteluissa esiin. Näin ollen KRIS:llä oli todella suuri merkitys haastateltavien elämässä riippumatta siitä, minkä paikkakunnan KRIS:n asiakkaina he olivat.

--- täältä saa tosi hyvää vertaistukea ja onhan tääl iha luottojätkei, jotka on entisii vankei jotka on töissä täälä, tääl on ihmisillä kulkulupakortit vankiloihin ja käy hakee ihmisii lomille kaikkee...

KRISillä on suurin merkitys mun elämänmuutokselle.

Erittäin tärkeäksi. Et tää on mulla kolme kertaa viikos nii se pitää mut niinku..se on yks syy, joka pitää mut selvin päin..

--- ku sä pääset portista ulos ja jos et tiiä Krisistä ni se on aivan vittu puille paljaille. Sen takia mä oon niinku kiitollinen et mä en itte kokenu sitä. Mä en yhtää ihmettele miks ihmisiä lähtee vankilakierteeseen.

9.5 Kokemukset valvotusta koevapaudesta

Viides teema, joka työhöni valikoitui aineiston pohjalta, oli kokemukset valvotusta koevapaudesta. Haastattelulomakkeessa (LIITE 1) ei käsitelty varsinaisesti valvotua koevapautta, mutta haastateltavista 5 oli tai oli ollut valvotussa koevapaudessa, joten haastatteluissa nousi kyseinen teema toistuvasti esiin. Lisäksi yhdelle haastateltavista oli tarjottu mahdollisuutta koevapauteen, mutta se ei ollut onnistunut kyseisen henkilön päihteiden käytön vuoksi. Haastatteluissa kartoitin muun muassa, että mitä mieltä haastateltavat olivat koevapaudesta ja minkälaisia kokemuksia heillä oli siitä.

Ajatuksia ja kokemuksia valvotusta koevapaudesta. Haasteltavilta tuli niin positiivisia kuin negatiivisia asioita esiin valvotusta koevapaudesta. Kaikki korostivat, että valvottu koevapaus pääasiassa oli hyvä. Moni haastateltavista toi esiin, että ennemmin he olivat koevapaudessa kuin vankilassa. Lisäksi osa haastateltavista kertoi koevapauteen liittyvästä päihteettömyydestä, johon kaikki koevapaudessa olleet haastateltavat olivat täysin sitoutuneet ja yksi haastateltavista kertoi koke-neensa päihteettömyyden jopa erittäin hyvänä.

Mun mielestä koevapaus on tosi hyvä ja jokaisen vangin pitäis vapautua koevapauden kautta tota nii koska siin on just puol vuotta semmosta aikaa et sä oot aikasin kotona ja sul on säännölliset rytmit ja sit just pitää hoitaa aluks kaikki asiat. Pitää käydä vähä ilmottautuus sosiaaliin, työkkäriin sun muuta ja tällee näi et mun mielestä sillo just ku ei saa käyttää päihteitä ni selvällä päällä joutuu tota nii selvittää sillee et se on kumminki just turvallinen, niinku tiätsä sul on koevapaudessa kummiski tukiverkosto ympärillä ja sä voit aina turvautuu johonki jos sä et selviikkää.

Hyvä. Mä tykkäsin, se oli niinku..kyl mä niinku ennemmin olin koevapaudessa ku niinku ite linnassa. Ei oo niinku pahaa sanottavaa.

Kontrolli sekä kellon tarkkuudella eläminen olivat asioita, jotka nousivat negatiivisina asioina esiin kysyttäessä kokemuksia koevapaudesta. Neljä haastateltavista toi esiin edellä mainittuja asioita. Haastateltavista neljä suoritti koevapautensa KRIS:llä ja yksi oli koevapautensa aikana töissä.

--- sä oot ihan koko ajan kellon alla. Nii kyl siinä tulee sellanen stressi, ja parasta täs on se koska jos sä et noudata sitä sulle laadittuu suunnitelmaa ni sä joudut takas vankilaan...

--- on se joo ihan hyvä systeemi. Saa olla kotona ja nuon mutta on se, on se kumminki aika kiinnipitävää vielä...

10 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa käyn läpi tutkimukseni tuloksia tutkimuskysymysten kautta sekä peilaan niitä aikaisemmin läpikäymääni teoratietoon. Tuon myös esiin eroavaisuuksia, joita havaitsin oman aineistoni sekä teoriaosuuden välillä. Tarkoituksena ei siis ollut tehdä yleispäteviä päätelmiä tutkimukseni pohjalta, vaan tavoitteena oli kuvailla tässä tutkimuksessa mukana olleiden haastateltavien ajatuksia ja kokemuksia nuorten vankien haasteista, tarpeista ja kokemuksista kuntoutuksesta vapaudessa. Vielä lopuksi tuon esiin tutkimuksen keskeisimmät tutkimustulokset laatimani kuvion avulla.

10.1 Mitä ovat nuorten vapautuneiden vankien keskeiset haasteet?

Tutkimuksessani selvisi, että nuorilla vapautuneilla vangeilla oli erilaisia haasteita muun muassa työllistymisessä, kouluttautumisessa, päihteiden käytössä sekä asumisessa. Osalla haastateltavista saattoi esiintyä haasteita vain joillakin elämän osa-alueilla, kun taas joillakin niitä esiintyi selkeästi useammalla osa-alueella. Vain yksi haastateltavista ei ollut kokenut kohdanneensa haasteita.

Lähes kaikilla haastateltavista oli ilmennyt haasteita työllistymisessä. Suurimmalla osalla haastateltavista työhistoria oli katkonainen, mikäli sitä oli ollenkaan. Lisäksi tehtyihin töihin sisältyi myös ”pimeitä” töitä. Vain yhdellä haastateltavista oli pitkiä ja jatkuvia työssäolojaksoja. Lisäksi suurimmalla osalla haastateltavista heidän pääasiallinen toimeentulonsa muodostui toimeentulotuesta tai muusta etuudesta. Samansuuntaisia ajatuksia on myös Järvelällä (2002, 272), jonka mukaan vapautuneiden vankien toimeentulo perustuu pääasiassa toimeentulotukeen tai työmarkkinatukeen. Ansiosidonnaiseen työttömyysturvaan ovat vain harvat oikeutettuja, sillä työttömyysjaksot ovat pitkiä ja työhistoria on katkonainen. Tätä ajatusta tukee myös Sirosen ja Saastamoisen mukaan (2013, 12) EAPN Explainer:in (2014,16) huomioidut, että köyhyyden seurauksena voi helpommin altistua laittomuuksiin, kuten näpistämiseen tai ”pimeisiin” töihin. Näin ollen tutkimuksestani ilmenneet haasteet työllistymisessä olivat kytköksissä niin köyhyyteen kuin katkonaiseen työhistoriaan.

Vankien koulutustausta on merkittävästi heikompi verrattuna muuhun väestöön. Yhtenä selittävänä tekijänä pidetään oppimisen ongelmia, jotka ovat joko harjaantumattomuuden seurausta tai synnynnäisiä. Myös lukivaikeutta esiintyy yleisemmin vangeilla kuin muulla väestöllä keskimäärin. (Vankien ammatillisen kehittämisen toimenpidesuunnitelma 2008, 16.). Suomelan (2011) mukaan, useasti aloitetut ja keskenjääneet opinnot ovat tyypillisiä useampikertaisten vankien kohdalla. Lisäksi ainoastaan joka viidennellä vangeista on ammatillinen perustutkinto. Heikkoa kirjoitus- ja lukutaitoa sen sijaan esiintyy jopa puolella vangeista. Hyvä kouluttautumismuoto rikostaustaisten kohdalla onkin ollut oppisopimuskoulutus. Samansuuntaisia tuloksia tuli esiin myös omassa tutkimuksessani. Peruskoulu oli suoritettuna haastateltavistani kuudella ja toisen asteen koulutus oli neljällä. Lisäksi yhden haastateltavan kohdalla peruskoulu oli jäänyt kesken. Näin ollen vähän yli puolella haastateltavista oli riittävä koulutus työelämää ajatellen. Lisäksi kahdella oli lukivaikeutta ja tarkkaavaisuushäiriöitä.

Kun TE-palvelut tarjoavat nuorelle toimenpidettä tai palvelua viimeistään siinä vaiheessa, kun työnhaun alkamisesta on kulunut kolme kuukautta, siitä käytetään nimitystä nuorisotakuu. Nuoren mahdollisuudet löytää työpaikka ja päästä työmarkkinoille paranevat palvelun avulla. Näin ollen nuorisotakuu estää syrjäytymistä ja työttömyyden pitkittymistä, sekä edistää työmarkkinoille ja koulutukseen sijoittumista. (Nuorisotakuu, [viitattu 13.1.2016].) Ahonen-Walkerin ja Pietikäisen (2014, 69) mukaan käytännössä nuorisotakuun toimenpiteissä keskitytään vahvistamaan pääasiassa työelämä- ja koulutusosallisuutta. Näin ollen toiminnassa jäävät huomioidatta ne nuoret, joilla elämä ei ole mennyt tavanomaisen kaavan mukaan. Kyseiset nuoret tarvitsevat niin elämänhallintaa vahvistavia kuin kuntoutuksellisia palveluita ensisijaisesti. Parhaiten tämänhetkinen takuu auttaa sellaisia nuoria, jotka kykenevät joko pienen ohjauksen avulla tai omatoimisesti kulkemaan palvelujärjestelmässä. Myös Niinivaara ja Suonpää (2014, 47) pohtivat artikkelissaan, miten nuorisotakuu on tavoittanut nuoria, kun siitä on eri medioissa puhuttu. Artikkelissa tuodaan esiin, että esimerkiksi maahanmuuttajanuorten kohdalla se on jäänyt etäiseksi ja samalla herääkin kysymys, miten paljon kampanjaa markkinoineilla tahoilla on nuoriin kytköksiä. Myös omassa tutkimuksessani selvisi vastaavanlaisia asioita, sillä haastateltavista vain kolme oli kuullut mainittavan nuorisotakuusta, mutta kukaan

seitsemästä haastateltavasta ei tiennyt koko käsitteen merkitystä. Kenenkään haastateltavan kohdalla elämä ei ollut mennyt perinteisten kaavojen mukaan; olivathan he olleet vankilassa. Lisäksi osa heistä tarvitsi selkeästi kuntoutuksellisia palveluita. Eli nuorisotakuu nykyisellään ei ollut tavoittanut tutkimukseeni osallistuneita nuoria vapautuneita vankeja. Toisaalta on myös hyvä huomioda, että yksi haastateltavista oli työelämässä ja yksi opiskeli eli he eivät kuuluneet nuorisotakuun palveluihin.

Päihteiden ongelmakäyttäjää on vangeista suurin osa, kun taas osa on jopa vaikeasti päihderiippuvaisia. Kun vapautunut vanki on päihdeongelmainen, hän saattaa syyllistyä samaan rikokseen toistuvasti. Liikennejuopumukset, väkivalta- ja omaisuusrikkisuus ovat yleisimmät rikostyypit, jotka liittyvät päihteiden käyttöön. (Mäki 2002, 239–240.) Myös omassa tutkimuksessani tuli esiin, että osalla haastateltavista päihteiden ongelmakäyttöä esiintyi ja kahden haastateltavan kohdalla kyse oli selvästi jopa päihderiippuvuudesta. Myös Eskelinen (2009, 14–15) korostaa, että tutkimusten mukaan riski päihderiippuvuuteen on jopa kolminkertainen, mikäli päihteitä käytetään säännöllisesti ennen 14 ikävuotta, kun verrataan niihin henkilöihin, jotka aloittavat päihteiden käytön vasta aikuisiässä. Lisäksi päihdehakuinen käyttäytyminen, joka on opittu nuoruudessa, voi jatkua helposti myös aikuisuudessa. Osa haastateltavistani oli aloittanut päihteiden käytön jo jopa 12–13-vuotiaana, mikä puolestaan tukisi päihderiippuvuuden syntyä.

Granfelt (2007a, 102) kirjoittaa, että ajatellen uudenlaista elämäntapaa ilman päihteitä ja rikoksia, vankilasta vapautuminen kavereiden nurkkiin, asunnottomana tai kadulle ei ole siihen kovin hyvä lähtökohta. Asunnottomana vapautuvilla vangeilla on usein luottohäiriömerkintöjä, päihdeongelmia sekä velkoja, puhumattakaan rikollisen leimasta. Kyseiset tekijät hankaloittavat niin asumista kuin itse asunnon hankkimista. Vapautuneista vangeista vain pieni marginaaliryhmä vapautuu ilman asuntoa. Todellisia lukumääriä ei kuitenkaan tiedetä, sillä monet saattavat ilmoittaa osoitteekseen esimerkiksi tyttöystävän tai vanhempien osoitteen. Myös omassa tutkimuksessani tuli esiin, että vain yksi haastateltavista oli vapautunut ilman asuntoa ensimmäisen tuomionsa jälkeen. Näin ollen toisin kuin muut tutkimustulokset osoittavat, asunnottomuutta ei omassa tutkimuksessani haastateltavilla ollut kovin paljon. Muutama haastateltavista kuitenkin kertoi, ettei asunnon hankkiminen olisi ollut

mahdollista ilman tyttöystävää tai puolisoa. Toinen merkittävä huomio oli, että haastateltavista 5 oli tai oli ollut valvotussa koevapaudessa, jonka ehtoihin sisältyy asunnon hankkiminen. Näin ollen valvotun koevapauden avulla pystytään ennaltaehkäisemään vapautumisen jälkeistä asunnottomuutta. Koevapautta sekä sen lisäämistä pidetään yhtenä hyvänä toimintamallina, jossa vanki pysyy saman tuen piirissä aina rangaistuksesta siviiliin (Vankilasta kadulle...? [viitattu 5.1.2015]). Samanlaisia huomioita tein myös omassa tutkimuksessani muun muassa asumisessa esiin tulleiden haasteiden suhteen.

10.2 Miten nuorten vankien jälkihuolto toimii?

Jälkihuollolla tarkoitetaan vankien kuntoutusta, joka tapahtuu vapaudessa. Sillä viitataan toimenpiteisiin, joita tehdään vankeusrangaistuksen jälkeen ja ne ovat huollollisia. Jälkihuollon tavoitteena on auttaa vapautuneita vankeja kiinnittymään yhteiskuntaan sekä vähentää uusintarikollisuutta. (Järvelä 2002, 267.) Valkama (2014, 102) toteaa, että oikeana suuntana pidetään avoimempia rangaistusseuraamuksia sekä valvottua koevapautta. Keskeisimpinä jälkihuollon ongelmakohtina nähdään muun muassa siviilielämän riittämättömät palvelut, puutteellinen huomion kiinnittäminen siirtymävaiheeseen vankilasta siviiliin, kuntouttavien resurssien riittämättömyys ja jälkihuollon toteutumattomuus käytännössä. Siviilissä ei myöskään ole riittävästi ymmärtämystä rikollisesta käyttäytymisestä, sen jälkeisestä kuntoutuksesta eikä siitä irrottautumisesta. Lisäksi kokemusasiantuntijuutta ei hyödynnetä tarpeeksi eikä siihen ole riittäviä resursseja.

Myös omassa tutkimuksessani tuli esiin, että jälkihuolto on melko jäsentymätöntä, kun tarkasteltiin kunnallisten palveluiden roolia jälkihuollon toteuttamisessa. Lisäksi päävastuu ja rooli jälkihuollon toteutuksessa oli selkeästi paikkakunnilla toimineilla KRIS:n toimipisteillä. On silti huomioitava, että KRIS ei ole kaikilla paikkakunnilla järjestämässä jälkihuoltoa. Järvelän (2002, 289) mukaan tärkein syy erityispalveluiden puuttumiselle rikostaustaisten henkilöiden kohdalla on se, että he ovat ryhmänä niin pieni ja moniongelmainen, minkä lisäksi heidän katsotaan usein olevan itse syyllisiä tilanteeseensa. Vain suuremmat kaupungit pystyvät järjestämään erityispalve-

luita, ja pienten kaupunkien kohdalla järjestäminen vaatisi yhteistyötä seutukunnallisesti. Myös Rantalan (2004b, 88-89, Näkin 2006, 32 mukaan) tutkimuksen mukaan erityispalveluita on todella vähän tarjolla vapautuneille vangeille. Tein samanlaisia huomioita myös omaa tutkimusta tehdessäni, sillä jälkihuollossa oli selkeästi havaittavissa myös alueellisia eroja: Etelä-Suomessa oli esimerkiksi asumispalveluita vapautuneille vangeille, kun taas vastaavanlaisia paikkoja ei ollut koko Etelä-Pohjanmaan alueella. Palvelutarjonta vapautuneille vangeille siis vaihteli asuinkuntien mukaan, mutta myös Etelä-Pohjanmaan alueen sisällä oli havaittavissa eroja palvelutarjonnassa.

Eräs huomio, jonka tein koskien jälkihuoltoa, oli valvotun koevapauden runsas käyttö nuorten vankien kohdalla. Koevapauden tavoitteisiin kuuluvat suunnitelmallisen ja hallitun vapauttamisen edistäminen sekä tuomitun yhteiskuntaan integroituminen (Valvottu koevapaus 30.12.2013). Tavoitteena on riittävien elämänhallinnallisten valmiuksien saaminen vapautuneelle vangille työskentelemällä rangaistusajan suunnitelman mukaisesti (Vesterbacka & Hannula 1.8.2014). Vuoden 2014 aikana valvotussa koevapaudessa on ollut sijoitettuna 615 vankia ja verrattuna vuoteen 2007, määrä on kuusinkertainen. Keskipituus koevapaudessa on ollut 102 päivää. (Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2014, 6.) Näin ollen valvotussa koevapaudessa olevien vankien määrä on kasvussa, mikä puolestaan tukee myös omassa tutkimuksessani esiin tulleita asioita.

On ilmennyt, että valvottu koevapaus on hyvin toimiva osa tuettua ja suunniteltua vapauttamisprosessia käytännön kokemusten mukaan. Verrattuna suoraan vankilasta vapautuneisiin, koevapauden kautta vapautuneiden rikosten uusiminen on merkittävästi vähäisempää viiden vuoden seuranta-ajalla. (Mohell 28.4.2015.) Omassa tutkimuksessani tuli esiin, että nuorten vapautuneiden vankien kokemukset koevapaudesta olivat pääasiassa positiivisia. Lisäksi henkilöt, jotka olivat jo päässeet koevapaudesta, eivät olleet uusineet rikoksia. Valvottu koevapaus on nuorten vapautuneiden vankien kohdalla varsin toimiva kokonaisuus niin oman kuin muidenkin tehtyjen tutkimusten perusteella.

Merkittävä jälkihuollon toteuttaja tutkimuksessani oli KRIS. Haastateltavista kuusi oli tai oli ollut KRIS:n asiakkaana. Missio, joka KRIS:llä on, on saada rikostaustaiset henkilöt kiinnittymään myönteisesti yhteiskuntaan ja saada heidät voimaantumaan

vertaistytön avulla. Lisäksi tavoitteisiin kuuluvat muun muassa uusintarikollisuuden vähentäminen, osallisuuden ja elämänhallinnan edistäminen, yhteiskunnan arvoihin ja asenteisiin vaikuttaminen sekä jälkihuollon kehittäminen ja täydentäminen. Käytännössä KRIS:n tekemä työ kattaa avotyön, erityisnuorisotyön sekä vankilatyön. Vankilatyössä on mukana 13 vankilaa, joissa järjestetään esimerkiksi lomasaattoja, henkilökohtaisia tukitapaamisia, portilta hakuja sekä vapauteen valmentavia teema-ryhmiä. (Valkama 2014, 95–96, 98.) Tutkimuksessani lähes kaikki poikkeuksetta kokivat KRIS:n merkittävänä tuen tarjoajana, olihan se lähes ainoa paikka, joka todellisuudessa tarjosi käytännön apua vankilasta vapautumiseen ja vapaudessa tapahtuviin asioihin.

10.3 Millaista tukea nuoret vapautuneet vangit saavat?

Koska Suomessa ei ole olemassa kunnallista tai valtiollista järjestelmää, joka vastaisi vankien jälkihuollosta ja olisi erityisesti heille suunnattu, palveluiden järjestämisestä vastaa vapautuneen vangin kotikunta. Keskeisin tekijä vapautuneen vangin verkostossa on sosiaalityö. Kunnan velvollisuuksiin kuuluu asumisen, tarvittavan päihdehoidon sekä toimeentulon järjestäminen vapautuneelle vangille. Yhteistyö vankilan ja kotikunnan välillä on keskeisessä osassa vapautumisen jälkeen siksi, että vankilassa aloitettua kuntoutusta ja hoitoa voitaisiin jatkaa myös siviilissä. Päihdekuntoutuksen siviilissä maksaa vapautuneen kotikunta. Hoidon järjestäminen voi olla haasteellista varsinkin pienissä kunnissa korkeiden kustannusten vuoksi. (Suomela 7.6.2011.)

Omassa tutkimuksessani tuli esiin, että kunta oli ollut yksi vaikuttava tekijä palveluiden järjestämisessä, mutta vielä suuremmassa roolissa oli silti ollut KRIS. Lisäksi vankiloiden sekä KRIS:n välisessä yhteistyössä ei ollut moitittavaa. Omassa tutkimuksessani pari haastateltavista toi esiin, minkälaista tukea he olivat saaneet kaupungin päihdepalveluista: toinen haastateltavista kertoi saaneensa hyvää tukea, kun taas toisen kohdalla varsinaista hoitoa ei ollut tarjota siviilissä, jolloin tuki ei ollut haastateltavan mukaan riittävää. Sanottakoon, että kyseessä oli eri paikkakunnat, joten eroavaisuuksia päihdepalveluiden laajuudessa oli huomattavan paljon.

Sosiaaliset verkostot ja osallisuuden kokemukset ovat myös suojaavia tekijöitä syrjäytymistä ja hyvinvoinnin vajeita vastaan. (Osallisuus 7.12.2015.) Myös omassa tutkimuksessani tuli esiin sosiaalisten suhteiden merkitys niin osallisuuden kuin tuen saamisen suhteen, sillä nuoret saivat melko paljon erilaista tukea ja useammalta eri taholta. Muun muassa perheen ja lähiomaisten antama tuki oli osalle haastateltavista merkityksellistä.

Aineistossani korostui myös erityisesti vertaistuen ja KRIS:n merkitys. Kuusi haastateltavaa seitsemästä korosti KRIS:n tarjoamaa tukea päivittäisissä asioissa sekä vertaistuen tärkeää roolia muun muassa elämänmuutoksen tekemisessä. Vertaistuellla voidaan myös tarkoittaa muutosprosessia ja voimaantumista, joiden avulla yksilö voi ottaa omasta elämästä vastuuta sekä huomata ja löytää omia voimavarojaan. KRIS tavoittaa hyvin myös eri viranomaisten, kuten lastensuojelun, poliisin ja koulun, työkohteina olleita nuoria sekä auktoriteetti- ja viranomaisvastaisia yksilöitä. (Valkama 2014, 95–96, 98.)

Eri yhdistysten ja järjestöjen kautta voi saada tukea palvelukokonaisuuksien avulla moniin haasteisiin jopa yhdestä ja samasta paikasta. Ne voivat tarjota tukea asumiseen, päihdehoitoa, mielekästä tekemistä, motivointia kuntoutukseen sekä ennen kaikkea vertaistukea. Kunta, valtio tai RAY on yhdistysten ja järjestöjen palveluiden maksava osapuoli. (Rantala 2004b, Kantoniemen 2012, 37 mukaan.) Myös omassa tutkimuksessani nousi esiin KRIS:n tarjoaman tuen laajuus ja monialaisuus: haastateltavat olivat saaneet apua muun muassa virastoissa asioimisissa, asunnon hankinnassa sekä arkipäiväisten asioiden hoitamisessa, vertaistukea tietenkään unohtamatta.

10.4 Millaisen nuoruuden vapautuneet vangit olivat kokeneet?

Rikollisin ajanjakso elämänkaareissa on nuoruus. Aktiivisin vaihe rikekäyttäytymisessä sijoittuu 18 ikävuoden kohdalle jatkuen siitä muutaman vuoden, minkä jälkeen rikekäyttäytyminen alkaa vähentyä. (Kekki & Noponen 2008, 4, Myllyniemen 2008, 60 mukaan.) Samankaltaisia tuloksia tuli esiin myös omassa tutkimuksessani, sillä erotuksella, että rikollista käyttäytymistä esiintyi osalla jo noin 15-vuotiaana. Lisäksi

rikollisten toimien vähentymistä oli havaittavissa jo melko varhain vähän yli 20-vuotiaana.

Aaltosen ym. (2003, 284, 343–344) mukaan riskikäyttäytyminen ilmenee muun muassa alkoholin käyttönä sekä tupakointina. Lisäksi epäsosiaalisiin piirteisiin kuuluvat tyypillisesti myös valehtelu, karkailu, varastelu ja tottelemattomuus. Nuoren, jolla on käytöksessään aggressiivisia ja epäsosiaalisia toimintatapoja, toiminnan seurauksena voi muodostua useimmiten rikollisuuskierre, mikäli asiaan ei puututa riittävän ajoissa. Omassa tutkimuksessani esiin nousi keskeisenä asiana päihteiden käyttö, jota oli ilmennyt kaikilla haastateltavista jopa melko nuorella iällä. Osalla myös muut epäsosiaaliset piirteet, kuten varastelu ja tottelemattomuus, olivat melko vahvasti esillä nuoruudessa. Lisäksi osan haastateltavan kohdalla voidaan puhua myös rikollisuuskierteestä.

On tyypillistä, että nuoruuden aikaisessa rikoskäyttäytymisessä, rikoksia aletaan tehdä murrosiässä ja ne loppuvat varhaisaikuisuudessa. Useimmissa tapauksissa rikosten tekeminen ei ole mielekästä tai ne eivät kiinnosta enää, kun nuori varttuu aikuiseksi. Myös aikuisuuteen liittyvät elämänmuutokset, kuten työllistyminen, parisuhteen vakavoituminen tai opiskelupaikka, voivat saada aikaan luopumisen rikosten tekemisestä. (Salmi 20.2.2015.) Vastaavasti omassa tutkimuksessani tulokset olivat hieman toisenlaisia: osalla oli rikoskäyttäytymistä jo murrosiässä, mutta osalla se taas alkoi vasta lähempänä 20 ikävuotta. Edes parisuhteen vakavoituminen tai opiskelupaikka ei välttämättä ole saanut aikaan rikoksista luopumista.

Mäki (2002, 275) tuo esiin artikkelissaan, että kehittyminen rikolliseksi etenee vaiheittain ruotsalaisen tutkimuksen mukaan. Jo 10 vuoden iässä näkyvät huono seura sekä sopeutumisvaikeudet. Tästä seuraavana ilmenee varkauksia, koulupinnausta, näpistelyä ja jengiytymistä. Vakavammat rikokset tulevat mukaan 17-18 vuoden iässä. Tällöin aletaan vähitellen siirtyä laitostieteeseen sekä ammattimaiseen rikollisuuteen. Samankaltaisia tuloksia tuli esiin myös omassa tutkimuksessani siltä osin, että osalla haastateltavista vakavammat rikokset ovat alkaneet lähempänä 18 vuotta. Lisäksi kahdella haastateltavista haasteita oli ilmennyt jo ala-asteiässä. Poikkeavaa kuitenkin oli, että kukaan haastateltavista ei ollut missään vaiheessa esimerkiksi lastensuojelulaitoksessa.

Haapasalo (2006, 124–125) tuo esiin erilaisia riskitekijöitä, jotka voivat ennustaa rikollista käyttäytymistä tutkimusten mukaan. Tällaisia tekijöitä ovat muun muassa kovat ja väkivaltaiset kasvatustavat, hyljeksivä kohtelu, köyhyys, teinivanhemmuus sekä vanhempien mielenterveysongelmat. Myös yksinhuoltajuus on mainittu eräänä riskitekijänä. Omassa tutkimuksessani ei suoranaisesti noussut esiin mitään tiettyjä riskitekijöitä muuta kuin parin haastateltavan kohdalla. Vanhemman alkoholisimi sekä toisen vanhemman kotoa pois muuttaminen olivat erään haastateltavan kohdalla vaikuttaneet hänen mielestään rikollisen toimintansa alkamiseen. Muut riskitekijät, joita tutkimuksessa jossain kohtaa nousi esiin, olivat köyhyys sekä kotoa pois muuttaminen varhain. Raunio (2006, 30–31) kuitenkin korostaa, että rikollisuutta ei aiheudu mistään yksittäisestä ongelmasta, vaan ongelmat vain kasaantuvat ja syntyy huono-osaisuuden kehä. Tätä ajatusta tukee myös Lawrencen (2007, Shannonin 2013, 1 mukaan) huomio siitä, että ei ole olemassa mitään yksittäistä teoriaa, joka täysin selittää nuorten rikollisuuden syitä tai laittoman käyttäytymisen moninaisuutta. Samankaltaisia huomioita tein myös omassa tutkimuksessani.

Vahvimmat tekijät, jotka ennustavat rikollisuutta nuorten aikuisten ikäryhmässä, ovat nuorten pitkä työttömyys sekä koulutuksen puutteellisuus peruskoulun jälkeen (Aaltonen ym. 2011, Aaltosen 16.3.2011 mukaan). Näin ollen väkivaltarikollisuuteen, erityisesti törkeään väkivaltaan, syyllistyneet nuoret aikuiset ovat useasti miehiä, jotka ovat olleet työttömänä pitkään ja he ovat myös matalasti koulutettuja. (Aaltonen 2010, Aaltosen 16.3.2011, mukaan.) Myös omassa tutkimuksessani nousi esiin vastaavanlaisia tuloksia: osalla haastateltavista oli pelkästään peruskoulu suoritettuna, ja yhdellä ei ollut sitäkään. Lisäksi valtaosalla työhistoria oli hyvin katkonainen, mikäli sitä oli ollenkaan.

Tutkimuksen keskeisimmät tutkimustulokset on esitelty alla olevassa kuviossa (kuvio 1.)

Kuvio 1. Keskeisimmät tutkimustulokset.

Keskeisimmät tutkimustulokset:	
•	Nuorisotakuu ei ole nuorten vapautuneiden vankien keskuudessa tuttu käsite
•	Nuorilla vapautuneilla vangeilla työhistoria on monen kohdalla katkonainen
•	Asunnon hankkimisessa saattaa esiintyä haasteita, mutta asunnottomuutta itsessään esiintyy melko vähän
•	Nuorilla vapautuneilla vangeilla esiintyy koulutuksessa jonkin verran puutteita
•	Nuoret vapautuneet vangit suhtautuvat pääasiassa myönteisesti koulutukseen
•	Nuorten vapautuneiden vankien päihteiden käyttö on alkanut jo varhain nuoruudessa
•	Valvottu koevapaus on nuorilla vangeilla yleistä ja kokemukset siitä ovat pääsääntöisesti positiivisia
•	Päävastuu jälkihuollon järjestämisessä on KRIS:llä
•	Erityispalveluita on tarjolla vain suuremmissa kaupungeissa, mutta myös kunnallisissa palveluissa on eroja
•	Lähiverkosto tarjoaa tukea nuorille
•	Vertaistuki on todella merkitsevässä asemassa vapaudessa
•	KRIS:n tarjoamalla tuella on todella suuri merkitys nuorille vapautuneille vangeille
•	Kokemusten mukaan nuorella iällä ei ole ollut vaikutusta tuen saamiseen
•	Omalla aktiivisuudella on suuri merkitys tuen saamisessa

11 POHDINTA

Tässä luvussa pohdin, minkälainen opinnäytetyön kirjoittaminen on ollut prosessina sekä minkälaisia ajatuksia työn tekeminen minussa on herättänyt. Lisäksi tarkastelen sosionomi (AMK) osaamisen kompetensseja oman työni näkökulmasta. Vielä lopuksi pohdin, miten omaa aiheitani voitaisiin tutkia vielä jatkossa.

Opinnäytetyö on ollut prosessina haastava ja tunteikas, mutta myös valtavan antoisa. Koko tunteidenkirjo on käyty läpi aina ilosta suruun. Olen oppinut todella paljon tieteellisestä kirjoittamisesta, laadullisesta tutkimuksesta, nuorten vapautuneiden vankien tematiikasta sekä ennen kaikkea omasta itsestäni. Jo opinnäytetyötä aloittaessani en kokenut itseäni kovinkaan tutkijatyypiksi ihmiseksi, mutta olen toteuttanut työni ja tehnyt tutkimukseni antaumuksella, huolella sekä täydellä sydämellä, kuten oletettavasti hyvän tutkijan kuuluukin. Lisäksi olen oppinut sietämään epävarmuutta, mutta olen myös rohkaistunut omassa toiminnassani.

Jo varhain tein päätöksen tehdä työni yksin. Päätös siitä syntyi jo pelkästään sen vuoksi, että nopeutin omia opintojani ja koin muun muassa työn aikatauluttamisen tällöin helpommaksi kuin parin kanssa tehdessä. Ajoittain prosessin aikana olen kaivannut työparia, jonka kautta olisi saanut tarvittavaa kannustusta, uskoa sekä ennen kaikkea mahdollisuuden vaihtaa ajatuksia ja näkökulmia työhön liittyen. Erityisesti haastavina hetkinä olisin kaivannut paria todella paljon, mutta onneksi sain tarvittavaa vertaistukea opiskelukavereiltani.

Sosionomilla (AMK) löytyy monialaista osaamista, jota vaaditaan myös nuorten vapautuneiden vankien kanssa työskennellessä. Osaamisen kompetenssit sosionomi (AMK) – tutkinnossa muodostuvat kuudesta eri osa-alueesta: sosiaalialan eettisestä osaamisesta, asiakastyön osaamisesta, sosiaalialan palvelujärjestelmäosaamisesta, kriittisestä ja osallistavasta yhteiskuntaosaamisesta, tutkimuksellisesta kehittämisosaamisesta sekä johtamisosaamisesta. (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 15.4.2010.)

Suvaitsevaisuuden ja tasa-arvon edistäminen sekä huono-osaisuuden ehkäiseminen niin yksilön, yhteisön kuin yhteiskunnankin näkökulmasta ovat osana sosiono-

min (AMK) osaamisen kompetensseja. Lisäksi sosionomi (AMK) osaa ohjata ja tukea asiakkaita heidän arjessaan sekä tukea voimavarojen käyttöönottamista. Palvelujärjestelmän tuntemus sekä palveluohjaus ovat myös osana tätä osaamista. Sosionomi (AMK) osaa myös analysoida huono-osaisuutta ja epätasa-arvoa tuottavia prosesseja ja rakenteita, sekä toimia moniammatillisissa työryhmissä. (Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto 15.4.2010.) Mielestäni edellä mainitut osaamistaidot ovat ehdottoman tärkeitä nuorten vapautuneiden vankien kanssa työskennellessä. Monialainen osaaminen yli sektorirajojen on hyödyksi vapautuneiden vankien kanssa työskennellessä, puhumattakaan erilaisista menetelmistä, joita sosionomi (AMK) taitaa. Mielestäni sosionomin (AMK) osaamista tulisi hyödyntää vankien jälkihuollossa tulevaisuudessa; kyseinen asiakasryhmä tarvitsee sosionomin kaltaista rinnalle kulkijaa vapaudessa.

Tutkimuksen tekeminen oli todella mielenkiintoista sekä opettavaista. Vaikka lähdin toteuttamaan tutkimusta ennakkoluulottomasti vailla minkäänlaisia ennako-odotuksia, yllätyin tutkimusta tehdessä useasti. Yksi yllättävä seikka, joka haastattelusta nousi esiin, oli valvotun koevapauden runsas esiintyvyys nuorten vapautuneiden vankien keskuudessa. Kenties se on syy sille, miksi nuorilla vapautuneilla vangeilla ei esiinny niin paljon ongelmia kuin aikaisemmissa tutkimuksissa. Vaikka vankien mielenterveysongelmat nousivat teoriaosuudessa useasti esiin, en käsitellyt kyseistä aihetta niin yksityiskohtaisesti, kuin olisin voinut. Tähän lopputulokseen tulin, koska keräämissäni aineistoissa ne eivät nousseet esiin.

Puhuttaessa järjestöjen merkityksestä vankien jälkihuollon järjestämisessä ja kehittämisessä merkitys on valtavan suuri. Järjestöt mahdollistavat tämän hetkisen jälkihuollon toteutuksen ja niiden kautta on saatu sellaisia palveluita, joita kunta ei kykene järjestämään. Mielestäni on silti tärkeää huomioida, että esimerkiksi KRIS ei ole vaikuttamassa joka kunnassa, vaan muutamissa kaupungeissa. Järjestöjen tarjoamat palvelut, tuki ja vertaistuki ovat äärimmäisen tärkeitä kyseiselle asiakasryhmälle, eikä kunnallisissa palveluissa varmastikaan pystytä tarjoamaan samankaltaisia palveluita samalla intensiteetillä. Mutta jälkihuollon järjestäminen ei saisi olla ainoastaan kolmannen sektorin järjestettävänä. Huolestuttavaa on myös se, miten heikko taloustilanne vaikuttaa myös järjestöjen toimintaan. Mikäli tulevaisuudessa

kolmannen sektorin toiminta vähenee entisestään, kuka silloin on tukemassa ja auttamassa jo ennestään sivuutettua asiakasryhmää? Jos kolmas sektori ei pysty tarjoamaan tämän hetkisiä palveluita vapautuneille vangeille, mikä taho ottaa tällöin vastuun palveluiden järjestämisestä?

Toivon mukaan tutkimus on tuottanut uutta tietoa nuorten vankien jälkihuollosta sekä kyseisen asiakasryhmän tuen tarpeista. Mielestäni tutkimus on onnistunut, vaikkakin jos jotain työssäni muuttaisin, lisäisin haastattelurunkoon kehittämisenäkökulman. Lisäksi itseäni yllätti se, miten vaikeaksi osoittautui haastateltavien saaminen tutkimukseeni. Onneksi riittävä määrä lopulta löytyi. Jatkotutkimusta voisi ajatella uusintarikollisuuden näkökulmasta: siinä voisi selvittää, miten moni nuori uusii rikoksensa. Tällöin haastateltavia voisi hankkia myös vankilasta käsin. Aihetta voisi tutkia lisää myös kehittämisenäkökulmasta: miten jälkihuoltoa tulisi kehittää nuorten vankien kohdalla. Myös sukupuolten välisiä eroja vankien jälkihuollossa olisi mielenkiintoista selvittää. Mielestäni tärkeintä on, että vankien jälkihuollosta puhutaan ja että siitä ollaan kiinnostuneita. Vain siten voidaan kiinnittää huomiota olemassa oleviin epäkohtiin ja ennen kaikkea puuttua niihin. Toivon, että tekemäni tutkimus on askel juuri tähän suuntaan.

LÄHTEET

A 548/2015. Valtioneuvoston asetus vankeudesta.

L 27.1.2006/72. Nuoruuslaki.

L 23.8.2013/629. Laki valvotusta koevapaudesta.

Aaltonen, M. 16.3.2011. Koulupudokkuus ja työttömyys vahvasti yhteydessä rikollisuuteen. [Verkkosivu]. Helsinki: Haaste. [Viitattu 21.1.2016]. Saatavana: <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12011/koulupudokkuusjatytomyysvahvastyhteydessarikollisuuteen.html>

Aaltonen, M. 2010. Nuorten aikuisten koulupudokkuus, työttömyys ja väkivaltarikollisuus – väkivallan tekijät ja uhrin kansallisesti edustavan rekisteriaineiston valossa. Oikeus 39(3).

Aaltonen, M., Kivivuori, J. & Martikainen, P. 2011. Social Determinants of Crime in a Welfare State: Do They Still Matter? Acta Sociologica 54(2).

Aaltonen, M., Ojanen, T., Vihunen, R. & Vilen, M. 2003. Nuoren aika. Helsinki: WSOY.

Ahonen-Walker, M. & Pietikäinen, R. 2014. Nuorisotakuu – kermankuorintaa ja tyhjiä lupauksia? Teoksessa: A. Gretschel, K. Paakkunainen, A.-M. Souto & L. Suurpää (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 69.

Bergman, E. 1.6.2011. Vapautumisen suunnittelu ja valmistelu. [Verkkosivu]. Helsinki: Portti vapauteen. [Viitattu 2.10.2015]. Saatavana: <http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2483/vapautumisen-suunnittelu-ja-valmistelu>

Börjeson, M. 2002. Social reporting in theory and practice. Social Report 2001. The National report on social conditions in Sweden. International Journal of Social Welfare. Hoboken, New Jersey: Wiley-Blackwell. Volume 11 Supplement, 9-15.

EAPN Explainer #6. Poverty and inequality in the EU. [Verkkojulkaisu]. Brysseli: European antipoverty network. [Viitattu 16.12.2015]. Saatavana: <http://www.eapn.eu/images/stories/docs/eapn-books/2014-Poverty-Explainer-EN-web.pdf>

Ehdonalaisten vapauden valvonta 30.4.2015. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 3.12.2015.] Saatavana: <http://www.vankeinhoito.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/ehdonalainenvapaus.html>

- Eskelinen, T. 2009. [Viitattu 15.1.2016]. WOP –kuntoutus. Kokonaisvaltainen toimintamalli nuorten vankien psykososiaalisessa kuntoutuksessa. Työkirja. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto. Rikosseuraamusviraston monisteita 2/2009. [Viitattu 15.1.2016]. Saatavana: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-monisteetjaraportit/6DIOM-FsPP/2_2009_WOP_kuntoutus.pdf
- Eskola, J. & Suoranta, J. 2003. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Fors, P. & Vatula-Pimiä, M.-L. 2014. Sosiaalinen turva ja hyvinvointi. Helsinki: Edita Publishing Oy.
- Granfelt, R. 2007a. Asunnottomuuskirja: Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA. SOCCAn ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja nro 13.
- Granfelt, R. 2007b. Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa. Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 17.1.2016]. Saatavana: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/OEH8hc2Fb/2-2007_Oppisin_elamaan_riippuvuuteni_kanssa.pdf
- Granfelt, R. 2010. Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa?: Psykososiaalisen työn merkitys vankien elämässä. Teoksessa: T. Laine, S. Hyväri & P. Vuokila-Oikonen (toim.) Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveystieteillä. Helsinki: Tammi, 134-135.
- Granfelt, R. 2013. Asumissosiaalinen työ rikosseuraamusalalla. Teoksessa: S. Hyväri & S. Kainulainen (toim.) Paikka asua ja elää? Näkökulmia asunnottomuuteen ja asumispalveluihin. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisusarja. A Tutkimuksia 39, 209-210. [Viitattu: 11.1.2016]. Saatavana: www.diak.fi/tyoelama/Julkaisut/.../A_39-978-52-493-215-8.pdf
- Granfelt, R. 2014. Asunto vai rikoksettomuus ensin? Teoksessa: H. Linderborg, M. Suonio & T. Lassila (toim.) Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos, 262–271.
- Haapasalo 2006. Kasvuympäristön varhaiset riskitekijät rikollisen käyttäytymisen kehityksessä. Teoksessa: P. Honkatukia & J. Kivivuori (toim.) Nuorisoriikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 124-125.
- Helne, T. 2002. Syrjäytymisen yhteiskunta. Stakes tutkimuksia 123. Helsinki: Stakes.

- Hietala, O. & Rissanen, P. 2015. Opaskokemusasiantuntija – toiminnasta. Helsinki: Kuntoutussäätiö & Mielenterveyden keskusliitto.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. 2009. Teemahaastattelu: Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus.
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Historia. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: KRIS. [Viitattu 2.10.2015]. Saatavana: <http://www.kris.fi/mika-kris-on/historia/>
- Honkatukia, P. & Kivivuori, J. Johdanto. 2006. Teoksessa: Honkatukia, P. & Kivivuori, J. Nuorisorikollisuus. Määrä, syyt ja kontrolli. Helsinki: Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos, 1.
- Hypen, K. 2004. Vankilasta vuosina 2001-2004 vapautuneet ja vankilaan uudesti palanneet. [Verkkojulkaisu]. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisu 1/2004. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 9.4.2016]. Saatavana: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/n39KxWVtv/1-2004_Vankeusrang.uusiminen.pdf
- Joukamaa, M. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve. [Verkkojulkaisu]. Perustuloraportti. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 10.4.2016]. Saatavana: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/6AqMACEr8/RISE_1_2010_Rikosseuraamusasiakkaiden_terveys_tyokyky_ja_hoidontarve.pdf
- Järvelä, S. 2002. Lainrikkajien kuntoutuksesta vapaudessa. Teoksessa: M., Salmi-
nen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Helsinki: Tietosanoma OY, 269–275.
- Kantoniemi, M. 2012. Vapautuneen vangin syrjäytyminen, leimautuminen ja jälkihuolto: ”Se menneisyys teki mulle sen, et muhun ei hirveesti satsattu”. Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaali- ja terveysalan yksikkö. [Verkkojulkaisu]. Seinäjoki: Seinäjoen ammattikorkeakoulu. Sosiaalialan koulutusohjelma. [Viitattu 3.10.2015]. Saatavana: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/41571/Kantoniemi_Minna.pdf?sequence=1
- Karjalainen, J. 2014. Vapaus on suuri vankila? Teoksessa: J. Lindström & K., Kumlander (toim.) Auttamista, vaikuttamista, asiantuntemusta. Järjestöjen monet roolit kriminaalituossa. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 41–45. [Viitattu 11.4.2016]. Saatavana: <http://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/11/Jarjestojen-monet-roolit-kriminaalityossa.pdf>
- Karsikas, V. 2014. Järjestöjen monenlaiset roolit vankien tukemisessa. Teoksessa: J. Lindström & K., Kumlander (toim.) Auttamista, vaikuttamista, asiantunte-

- musta. Järjestöjen monet roolit kriminaalityössä. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 31. [Viitattu 3.12.2015]. Saatavana: <http://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/11/Jarjestojen-monet-roolit-kriminaalityossa.pdf>
- Kaurala, M. & Kylämarittila, V. 2010. Rangaistuksesta vapautuvan kuntoutuksen asema. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö. Raportteja 2/2010.
- Kekki, T. & Nojonen, T. 2008. Huumeet ja rikollisuuden kasautuminen taparikollisuudessa. Kuri ja kurimus 1/2008, 4.
- Kemppainen, E. 2007. Pääsy mahdollinen? Teoksessa: S., Hänninen, J. Karjalainen & K.-M. Lehtelä (toim.) Pääsy kielletty! Poiskäännyttämisen politiikka ja sosiaaliturva. Helsinki: STAKES, 237.
- Kiilakoski, T., Gretscher, A. & Nivala, E. 2012. Osallisuus, kansalaisuus ja hyvinvointi. Teoksessa: A. Gretscher & T. Kiilakoski (toim.) Demokratiaoppitunti. Lasten ja nuorten kunta 2010-luvun alussa. Nuorisotutkimusseuran julkaisuja 118. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 9-33.
- KRIS-Suomen keskusliitto ry. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: KRIS. [Viitattu 2.10.2015]. Saatavana: <http://www.kris.fi/kris-suomen-keskusliitto/>
- Kronqvist, E.-L. & Pulkkinen, M.-L. 2007. Kehityopsykologia: Matkalla muutokseen. Helsinki: WSOY.
- Kuntouttava työtoiminta. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 28.12.2015]. Saatavana: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhaki-jalle/tukea_tyollistymiseen/kuntouttava_tyotoiminta/
- Kuntouttavan työtoiminnan sisältö. 23.9.2014. [Verkkosivu]. Helsinki: THL. [Viitattu 28.12.2016]. Saatavana: <https://www.thl.fi/fi/web/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttavan-tyotoiminnan-kasikirja/kuntouttava-tyotoiminta/kuntouttavan-tyotoiminnan-sisalto>
- Lawrence, R. 2007. School crime and juvenile justice. New York: Oxford University Press.
- Lindström, J. & Kumlander, K. 2014. Ammattikorkeakoulujen ja järjestöjen yhteistyömahdollisuuksia rikosseuraamustyön kehittämistoiminnassa. Teoksessa: J. Lindström & K. Kumlander (toim.) Järjestöjen monet roolit kriminaalityössä. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 52.
- Lintonen, T. & Joukamaa, M. 2013. Suomalaisten vankien sairastavuus ja terveyspalvelujen käyttö. Teoksessa: M. Niemelä & J. Saari (toim.) Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Helsinki: Kansaneläkelaitos, 69-73.

- Maruna, S. & Immarigeon, R. 2004. After Crime and Punishment. Pathways to Offender Reintegration. Willan Publishing, 5.
- Mikä KRIS on?. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: KRIS. [Viitattu 2.10.2015]. Saatavana: <http://www.kris.fi/mika-kris-on/>
- Mohell, U. 28.4.2015. Valvottu koevapaus. [Verkkosivu]. Helsinki: Portti vapauteen. [Viitattu: 4.1.2016]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/3040/valvottu_koevapaus
- Myllyniemi, S. 2008. Tilasto-osio. Teoksessa: M. Autio, K. Eräranta & S. Myllyniemi (toim.) Polarisoituva nuoruus? Nuorten elinolot – vuosikirja. Helsinki: Nuorisotutkimusverkosto, 60.
- Mäki, J. 2002. Päihdestrategiat. Teoksessa: M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Helsinki: Tietosanoma OY, 239-240.
- Mäki, J. 2012. Vankilasta vapauteen - rangaistuksesta vapautuvien jälkihuolto. Teoksessa: J. Moring, A. Martins, A. Partanen, E. Nordling & V. Bergman (toim.) Kansallinen mielenterveys- ja päihdesuunnitelma 2009-2015: Kehittyviä käytäntöjä 2011. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: THL. 187. [Viitattu 8.4.2016]. Saatavana: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/90849/URN_ISBN_978-952-245-684-7.pdf?sequence=1
- Mäki, J. 2014. Vapautuvien asialla – Kriminaalihuollon tukisäätiö. Teoksessa: J. Lindström & K. Kumlander (toim.) Auttamista, vaikuttamista, asiantuntemusta. Järjestöjen monet roolit kriminaalituossa. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu. 79–82. [Viitattu 20.10.2015]. Saatavana: <http://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/11/Jarjestojen-monet-roolit-kriminaalituossa.pdf>
- Mäkinen, M. 29.10.2012. Valmiuksia siirtyä työelämään (VST) – hanke. [Verkkosivu]. Helsinki: Portti vapauteen. [Viitattu 20.10.2015]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2880/valmiuksia_siirtya_tyoelamaan_%28vst%29_-hanke
- Niemi, H. 12.12.2014. Lasten ja nuorten rikoksentekijöiden seuraamukset. [Verkkosivu]. Helsinki: Haaste. [Viitattu 21.1.2016]. Saatavana: <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste42014/lastenjanuortenrikoksentekijoidenseuraamukset.html>
- Niinivaara, E. & Suonpää, M. 2014. ”Kaikki jauhaa siitä takuujutusta, mutta mikä se oikein on?” – nuorisotakuu ja maahanmuuttajapoikien arki. Teoksessa: A. Gretscher, K. Paakkunainen, A.-M. Souto & L. Suurpää (toim.) Nuorisotakuun arki ja politiikka. Helsinki: Nuorisotutkimusseura, 47.

- Nuorisorangaistus 30.4.2015. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 22.12.2015]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/nuorisorangaistus.html>
- Nuorisotakuu auttaa eteenpäin. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 14.1.2016]. Saatavana: http://www.nuorisotakuu.fi/nuorisotakuu/tietoa_takuusta
- Nuorisotakuu. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 13.1.2016]. Saatavana: <http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/nuoret/nuorisotakuu/index.html>
- Nuorisotyö. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: KRIS. [Viitattu 27.1.2016]. Saatavana: <http://www.kris.fi/mika-kris-on/nuorisotyö/>
- Näkki, P. 2006. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. [Verkkojulkaisu]. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. [Viitattu 11.1.2016]. Saatavana: <https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/111269/Selv200638.pdf?sequence=1>
- Närhi, K., Kokkonen, T. & Matthies, A.-L. 2013. Nuorten aikuisten miesten osallisuuden ja toimijuuden reunaehdot sosiaali- ja työvoimapalveluissa. Teoksessa: M. Laitinen & A. Niskala (toim.) Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä. Tampere: Vastapaino, 115.
- Oppisopimuskoulutus. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 14.1.2016]. Saatavana: http://te-palvelut.fi/te/fi/tyonhakijalle/ammatinvalinta_koulutus/oppisopimuskoulutus/index.html
- Osallisuus. 7.12.2015. [Verkkosivu]. Helsinki: THL. [Viitattu 7.1.2016]. Saatavana: <https://www.thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/hyvinvointi/osallisuus>
- Osallisuus. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Joensuu: Pohjois-Karjalan Sosiaaliturvayhdistys ry. [Viitattu 11.1.2016]. Saatavana: <http://www.jelli.fi/osallisuus/>
- Palkkatuki. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 9.1.2016]. Saatavana: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/tyonantajalle/loyda_tyontekija/tukea_rekrytointiin/palkkatuki/index.html
- Penttinen, H. 2003. Nuori rikollisena. Kontra 3/2003, 12-13.
- Pleace, N., Culhane, D., Granfelt, R. & Knutagård, M. 2015. The Finnish Homelessness Strategy: An International Review. Helsinki: Ministry of the Environment. Reports of the Ministry of the Environment.

- Pulkkinen, S. & Kanervio, P. 2014. Nuorten elämiss maailma. Teoksessa: P. Hamarus, P. Kanervio, L. Landen & S. Pulkkinen (toim.) Huuto! Lasten ja nuorten hyvinvoinnin puolesta. Jyväskylä: PS-kustannus, 139.
- Päihderiippuvuus. 13.10.2014. [Verkkosivu]. Helsinki: THL. [Viitattu: 7.1.2016]. Saatavana: <https://www.thl.fi/fi/web/mielenterveys/mielenterveyshairiot/paihderiippuvuus>
- Rantala, K. 2004a. Vankilasta vapautuvat huumeiden käyttäjät: sosiaalinen ongelma? Uusintarikollisuuden vähentäminen yksilökohtaisella työotteella ja verkostoituen. Tampere: Tampereen kaupunki. Tampereen Huumepilotin 4. raportti 2004. Tutkimuksia 3/2004.
- Rantala, K. 2004b. Onko nykykeinoista vankilakierteen katkaisuun? Haaste 3, 11–13.
- Raunio, K. 2006. Syrjäytyminen: Sosiaalityötä kiinnostavia näkökulmia. Helsinki: Sosiaali- ja terveysturvan keskusliitto.
- Richter, M. 2002. Vankeinhoidon käytännöt. Teoksessa: M. Salminen & K. Toivonen (toim.) Vankeinhoidon perusteet. Helsinki: Tietosanoma OY, 98.
- Rikoksista rangaistujen tuen tarve. 2006. Vankien jälkihuoltotyöryhmän raportti. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:6.
- Rikosoikeudellinen prosessi ja seuraamukset. Ei päiväystä. Helsinki: Portti vapautteen. [Viitattu 10.4.2016]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/laheiset/paiva_kerrallaan/rikosoikeudellinen_prosessi_ja_seuraamukset#Tutkintavankeus
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2013. [Verkkojulkaisu]. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja - sarja. [Viitattu 3.10.2015]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Saatavana: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen_vuosikirja/7W5DQb7OB/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2013_.pdf
- Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2014. [Verkkojulkaisu]. Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja - sarja. [Viitattu 3.10.2015]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. Saatavana: http://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinen_vuosikirja/2L62dq7TN/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2014_net.pdf
- Rikosseuraamuslaitos 10.5.2013. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 3.12.2015]. Saatavana: <http://www.vankeinhoito.fi/fi/index/rikosseuraamuslaitos.html>

- Ryynänen, H. 10.3.2010. Vapautuville vangeille lisää tuettuja asumispalveluita. [Verkkosivu]. Helsinki:Haaste. [Viitattu 2.10.2015.]. Saatavana: <http://www.haaste.om.fi/fi/index/lehtiarkisto/haaste12010/vapautuvillevangeille-lisaatuettujaasumispalveluita.html>
- Salmi, V. 20.2.2015. Nuorisorikollisuus. [Verkkosivu]. Helsinki: Portti vapauteen. [Viitattu 7.1.2016]. Saatavana: <http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2457/nuorisorikollisuus>
- Seljanperä, J. 22.8.2014. Move On! -hankkeen (2014–2017) tehtävänä tukea nuorten työllistymistä. [Verkkosivu]. Helsinki: Portti vapauteen. [Viitattu 4.10.2015]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/3108/move_on!-hankkeen_%282014-2017%29_tehtavana_tukea_nuorten_tyollistymista
- Shannon, Casey R. 2013. Juvenile Incarceration and Reentry : A Photovoice Study. [Verkkojulkaisu]. El Paso: LFB Scholarly Publishing. [Viitattu 6.4.2016]. Saatavana Ebrary-tietokannasta. Vaatii käyttöoikeuden.
- Sironen, J. & Saastamoinen, U. (toim.) 2014. Köyhyys: Syitä ja seurauksia. Helsinki: EAPN.
- Sosiaalialan ammattikorkeakouluverkosto, 2010. Esitys sosionomi (AMK) –tutkinnon kompetensseista. 15.4.2010. [Viitattu 23.3.2016]. Saatavana: <http://intra.seamk.fi/loader.aspx?id=a938e780-8e09-4547-9b17-b03a08cad9b4>
- Sovittelupalvelut. 27.4.2015. [Verkkosivu]. Helsinki: THL. [Viitattu 21.1.2016]. Saatavana: <https://www.thl.fi/fi/web/paatoksenteko-talous-ja-palvelujarjestelma/lain-saadanto/rikos-ja-riita-asioiden-sovittelu/sovittelupaivat>
- Suomela, M. 7.6.2011. Vankilasta vapautuvien jälkihuolto. [Verkkosivu]. Helsinki: Portti vapauteen. [Viitattu: 2.10.2015]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/tietoa/tietopankki/2513/vankilasta_vapautuvien_jalkihuolto
- Teemoittelu. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Kajaani: Kajaanin ammattikorkeakoulu. [Viitattu 29.1.2016]. Saatavana: <http://www.kamk.fi/opari/Opinnayte-tyopakki/Teoreettinen-materiaali/Tukimateriaali/Laadullisen-analyysi-ja-tul-kinta/teemoittelu>
- Työkokeilulla takaisin työmarkkinoille. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 28.12.2015]. Saatavana: http://te-palvelut.fi/te/fi/ty-onhakijalle/tukea_tyollistymiseen/tyokokeilu/index.html
- Työkokeilun säännöt ja säädökset. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö. [Viitattu 28.12.2015]. Saatavana: http://www.te-palvelut.fi/te/fi/erikoissivut/kaytannot_ja_saannokset/index.html

- Valkama, T. 2014. KRIS = Kriminellas Revansch I Samhället. Teoksessa: J. Lindström & K. Kumlander (toim.) Auttamista, vaikuttamista, asiantuntemusta. Järjestöjen monet roolit kriminaalisyössä. [Verkojulkaisu]. Helsinki: Humanistinen ammattikorkeakoulu, 91–102. [Viitattu 20.10.2015]. Saatavana: <http://www.humak.fi/wp-content/uploads/2014/11/Jarjestojen-monet-roolit-kriminaalisyossa.pdf>
- Valle, E. 2014. "NYT ON PÖYTÄ TYHJENNETTY JA KASATAAN UUTTA KORTTIALOJA": Vankeusrangaistuksen suorittaneiden miesten tarina yhteiskuntaan integroitumisesta. [Verkojulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopisto. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö. Sosiaalityön pro gradu-tutkielma. [Viitattu 9.11.2016]. Saatavana: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95146/GRADU-1396351418.pdf?sequence=1>
- Valmiuksia siirtyä työelämään. Ei päivystä. [Verkkosivu]. Helsinki: KRIS. [Viitattu 20.10.2015]. Saatavana: <http://www.kris.fi/kris-etela-pohjanmaa/valmiuksia-siirtya-tyoelamaan-vst/>
- Valokivi, H. 2004. Lainrikkojen ääni auttamisjärjestelmässä. Teoksessa: A. Jokinen, L. Huttunen & A. Kulmala (toim.) Puhua vastaan ja vaieta. Neuvottelu kulttuurisista marginaaleista. Helsinki: Gaudeamus, 116-130.
- Valokivi, H. 2008. Kansalainen asiakkaana. Tutkimus vanhusten ja lainrikkojen osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. [Verkojulkaisu]. Tampere: Tampereen yliopisto. Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön laitos. Akateeminen väitöskirja. [Viitattu 26.1.2016]. Saatavana: <https://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/67800/978-951-44-7181-0.pdf?sequence=1>
- Valvontarangaistus 16.11.2015. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 22.12.2015]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/valvontarangaistus.html>
- Valvottu koevapaus. 30.12.2013. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu: 4.1.2016]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohdista/tiedotteetjauutiset/2013/12/lakivalvotustakoevapaudesta6292013astuuvoimaan1.1.2014..html>
- Vankien ammatillisen kehittämisen toimenpidesuunnitelma. 2008. [Verkojulkaisu]. Helsinki: Opetusministeriö. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:27. [Viitattu 11.1.2016]. Saatavana: <http://www.minedu.fi/export/sites/default/OPM/Julkaisut/2008/liitteet/tr27.pdf?lang=fi>
- Vankien köyhyysmanifesti. Ei päivystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Portti vapauteen. [Viitattu 9.4.2016]. Saatavana: http://www.porttivapauteen.fi/vapautuvat/vankien_koyhyysmanifesti/lue_manifesti

Vankilasta kadulle..?. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Helsinki: Nimi ovesa-hanke. [Viitattu 5.1.2015]. Saatavana: http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/irti_asunnottomuudesta/johdanto/vapautuvat_vangit/t3

Vesterbacka, A. & Hannula, P. 1.8.2014. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 4.1.2016]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/saannokset/maarayksetjaohjeet/valvotunkoevapaudentoimeenpano60112008.html>

Vilkka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

Yhdyskuntapalvelu. 30.4.2015. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 7.1.2016]. Saatavana: <http://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset/yhdyskuntapalvelu.html>

Yhdyskuntaseuraamukset 16.11.2015. [Verkkosivu]. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [Viitattu 3.12.2015]. Saatavana: <http://www.vankeinhoito.fi/fi/index/seuraamukset/yhdyskuntaseuraamukset.html>

Yleistä oppisopimuskoulutuksesta. Ei päiväystä. [Verkkosivu]. Turku: Reditec Oy. [Viitattu 14.1.2016]. Saatavana: <http://www.oppisopimus.net/html/yleista.html>

LIITTEET

Liite 1. Teemahaastattelurunko

Liite 2. Sopimus opinnäytetyöstä

LIITE 1 Teemahaastattelurunko

Teemahaastattelurunko

1. Taustatiedot

- ❖ Ikä ja sukupuoli
- ❖ Vankilakertaisuus
- ❖ Minkälainen perhetaustasi on?
- ❖ Minkä ikäisenä olet saanut ensimmäisen tuomiosi?
- ❖ Tuomion/tuomioiden pituudet

2. Nuoruus

- ❖ Minkälainen kaveripiirisi on ollut?
- ❖ Mitä harrastuksia/vapaa-ajan toimintoja sinulla on ollut?
- ❖ Mitä haasteita olet kohdannut nuoruudessasi?
- ❖ Miten tuttu nuorisotakuu – käsite sinulle on?

3. Vapautumiseen liittyvät haasteet

- ❖ Toimeentulo ja työllistyminen
 - Minkälainen työhistoriasi on?
 - Mitä etuuksia ja/tai tukia saat?
 - Mitä mieltä olet tukien riittävydestä?
 - Mitä työllistämismahdollisuuksia sinulla on ja mitä sinulle on tarjottu? (palkkatuki, kuntouttava työtoiminta)
- ❖ Koulutus
 - Minkälainen koulutustaustasi on?
 - Mitä ajatuksia lisäkouluttautuminen/uudelleen kouluttautuminen sinussa herättää?
 - Minkälaista tukea, ohjausta tai neuvontaa kouluttautumiseen liittyen olet saanut?
- ❖ Asunto
 - Minkälainen asumishistoriasi on lapsuudesta lähtien?

- Mikä asuntotilanteesi on nyt?
- Minkälaista asunnon hankkiminen on ollut vapautumisen jälkeen?
- Miten kauan asunnon hankkimisessa on kestänyt?
- ❖ Päihteet
 - Minkälainen päihdehistoriasi on ja milloin päihteiden käyttö on alkanut?
 - Minkälaista päihteiden käyttö on nyt?
 - Miten vankilassa olo ja sieltä vapautuminen ovat vaikuttaneet päihteiden käyttöön?

4. Tuen tarve ja merkitys

- ❖ Minkälaista tukea olet saanut? Mitä kautta?
- ❖ Minkälaista tukea olet kaivannut enemmän?
- ❖ Miten koet nuoren ikäsi vaikuttaneen tuen saamiseen ja sen intensiivisyyteen?
- ❖ Miten paljon omaa aktiivisuuttasi on vaadittu, että olet saanut tarvittavaa apua, tukea ja ohjausta?
- ❖ Minkälainen merkitys vertaistuellalla on?

LIITE 2 Sopimus opinnäytetyöstä

Seinäjoen ammattikorkeakoulu
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Sopimus opinnäytetyöstä

Opiskelijan tiedot

Nimi ja yhteystiedot (osoite, puhelin ja sähköposti):

Annika Virtanen

annika.virtanen@seamk.fi

Yksikkö ja koulutusohjelma:

Sosiaali- ja terveysala, Sosionomi (AMK)

Opinnäytetyön ohjaaja

Nimi ja yhteystiedot:

Arija Hemminki

arija.hemminki@seamk.fi

Toimeksiantajan / työn tilaajan / yhteistyöorganisaation edustaja

Nimi: Noora Jokinen

Asema organisaatiossa: VST-vankivastaava

Yhteystiedot: noora.jokinen@kris.fi

Opinnäytetyön alustava nimi / aihe: Vankien jälkihoidon nuorten näkökulmasta

Opinnäytetyöhön kuuluvat tehtävät ja TKI-tavoitteet :

Opinnäytetyö tuottaa 15 TKI-opintopistettä (ylemmän AMK-tutkinnon opinnäytetyö 30 op).

Opiskelija luovuttaa sovituista opinnäytetyöhön sisältyvistä TKI-tehtävistään ____-sivuisen raportin toimeksiantajalle (myös opinnäytetyö sellaisenaan voi toimia raporttina).

Työn tekemisestä aiheutuvien kustannusten korvaaminen: Kris korvaa

Arvioitu aika opinnäytetyön tekemiseen: 1 / 5.2015 - 30 / 5.2016

Opinnäytetyö on julkinen asiakirja.

Opinnäytetyöni saa julkistaa Theseus-verkkokirjastossa (rasti ruutuun) ☒

Päiväys: 26 / 1 .2016

[Signature]
Opiskelija

[Signature]
Ohjaaja

[Signature]
Toimeksiantajan edustaja

HUOM! Sopimukseen mahdollisesti liittyvistä tekijänoikeuksista ja muista erityisehdoista on sovittava erikseen kirjallisesti. Tätä sopimus pohjaa voi muokata tarvittaessa.